

ศึกษาเรื่องโปรดในพระสุตตันตปิฎก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

พระมงคลวิมล กุมภีระสมุโณ (แก้วदान)

วิทยาลัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

สาขาวิชา พุทธศาสนา และปรัชญา

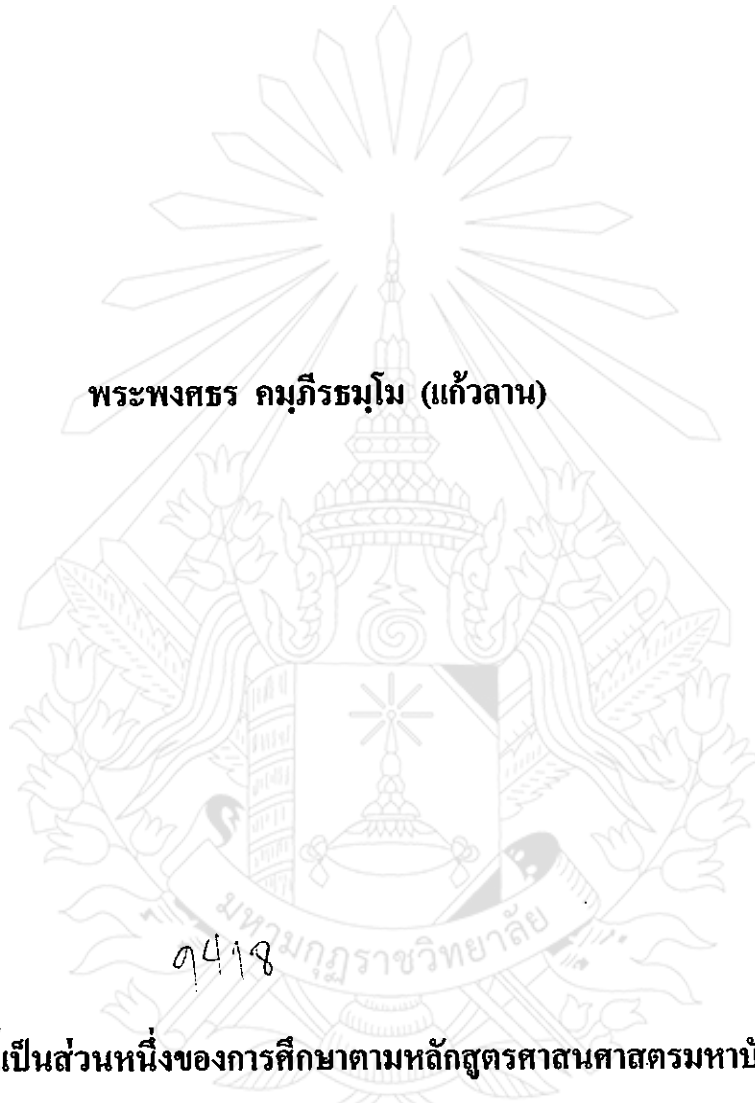
จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

พุทธศักราช ๒๕๕๖

ISBN 974-309-093-6

ศึกษาเรื่องปรโลกในพระสุตตันตปิฎก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์

พระพงศธร กมภิธรรมโม (แก้วลาน)

๑๔๑๘

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๕

ISBN 974-399-892-6

**A STUDY OF THE OTHER WORLD IN SUṬṬANTĀPITAKA :
AN ANALYTICAL STUDY**

PHRA PHONGSATORN GAMBHĪRADHAMMO (KAEWLAN)

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY**

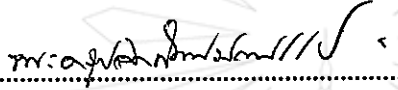
B.E. 2549 [2006]

ISBN 974-399-892-6

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาเรื่องปรโลกในพระสุตตันตปิฎก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
ชื่อนักศึกษา : พระพงศธร คมภิรมย์โม (แก้วลาน)
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ประยงค์ แสนวนุราณ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

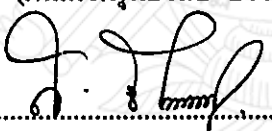

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดดัมพ์พิพัฒน์วิริยาจารย์)

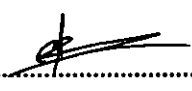
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดดัมพ์พิพัฒน์วิริยาจารย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รศ.ดร.ประยงค์ แสนวนุราณ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก)

..... กรรมการ
(ผศ.พิเศษ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

..... กรรมการ
(ผศ.เทพพร มังธานี)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : A Study of the Other World In Suṭṭāntapitaka :
An Analytical Study
Student's Name : Phra Phongsatorn Gaṃbhiradhammo (Kaewlan)
Department : Buddhism and Philosophy
Advisor : Assoc. Prof. Dr. Prayong Saenpuran
Co – Advisor : Asst. Prof. Dr. Puttharak Prabnok

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sampipattanaiviriyajarn ..... Dean of Graduate School
(Phragrupaladsampipattanaiviriyajarn)

Thesis Committee

P. Sampipattanaiviriyajarn ..... Chairman
(Phragrupaladsampipattanaiviriyajarn)

P. Saenpuran ..... Advisor
(Assoc. Prof. Dr. Prayong Saenpuran)

Puttharak Prabnok ..... Co – Advisor
(Asst. Prof. Dr. Puttharak Prabnok)

S. Chaimusik ..... Member
(Asst. Emeritus Prof. Dr. Sukit Chaimusik)

Tepporn ..... Member
(Asst. Prof. Tepporn Nungthane)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาเรื่องปรโลกในพระสูตรตันตปิฎก : การศึกษาเชิงวิเคราะห์
ชื่อนักศึกษา	: พระพงศธร คมภิรมย์โม (แก้วदान)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: รศ.ดร.ประยงค์ แสนวนุราณ
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: ผศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาปรโลกที่เป็นสุคติและกรรมที่นำไปสู่สุคติ ๒) ศึกษาปรโลกที่เป็นทุคติและกรรมที่นำไปสู่ทุคติ และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ปรโลกและเพื่อนำพรรณนาเรื่องปรโลกมาประยุกต์สอนศีลธรรมในสังคมปัจจุบัน

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องนี้ ใช้วิธีวิจัยจากเอกสาร โดยเน้นพระสูตรตันตปิฎกในพระไตรปิฎก พร้อมกับศึกษาเอกสารอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เชื่อว่าปรโลก คือโลกเบื้องหลังความตาย มีอยู่จริง เป็นโลกอื่น ที่มีสภาพชีวิตใหม่ โดยอาจเป็นโลกที่มีแต่ความสุข หรืออาจเป็นโลกที่มีแต่ความทุกข์ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการกระทำของผู้นั้นในโลกมนุษย์เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่ ทั้งนี้สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ สุคติภพ (นรกภพ รูปภพ อรูปภพ) คือ ภพเป็นสถานที่ที่มีแต่ความสุขความสบาย และทุคติภพ (นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน) คือ ภพเป็นสถานที่ปราศจากความเจริญ

พระพุทธศาสนาเชื่อว่าถ้ามนุษย์และสรรพสัตว์ยังมีกิเลส มีกรรม และมีวิบากกรรมย่อมไม่สามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสาร คือ การเวียนว่ายตายเกิดได้

การจะนำเรื่องปรโลกมาประยุกต์สอนให้คนในสังคมเข้าใจนั้นสามารถกระทำได้โดย ๓ ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ปรโลก (นรก สวรรค์)ที่เป็นสภาวะทางจิตใจ

ขั้นตอนที่ ๒ ปรโลก (นรก สวรรค์) ในชาตินี้

ขั้นตอนที่ ๓ ปรโลก (นรก สวรรค์) ที่เป็นโลกอื่นหรือภพภูมิอื่นที่มีอยู่จริง

ทั้ง ๓ ขั้นตอนดังกล่าว จะทำให้สังคมเข้าใจและคลายความสงสัยเรื่องปรโลกได้

Thesis Title : A Study of the Other World In Suṭṭāntapitaka :
An Analytical Study

Student's Name : Phra Phongsatorn Gaṃbhiradhammo (Kaewlan)

Department : Buddhism and Philosophy

Advisor : Assoc. Prof. Dr. Prayong Saenpuran

Co – Advisor : Asst. Prof. Dr. Puttharak Prabnok

Academic Year : B.E. 2549 (2006)

ABSTRACT

The purposes of this research were : 1) to study the Sugati Bhava including the actions leading to be born in that world, 2) to study the Dhugati Bhava including the actions leading to be born in that world, and 3) to analyze Paraloka in order to apply that teachings in moral teaching in current situation.

The data from Suṭṭānta Pitakas and other texts which concerned were used in this documentary research.

According to Buddhism's attitude it has been believed that Paraloka, the world after death, is really existence. It is the other world with new life which may be happy or unhappy world depending upon the former action result of each human-being who used to live a life in this world. The other world can be classified into 2 categories included: Sugati Bhava or the blissful states of existence, and Dhugati Bhava or the unhappy states of existence.

In Buddhism it is believed that human-beings and animals can not be free from their Saṃsāra Vaṭṭa (Circle of life or Round of rebirth), if they are still of defilements, Karma and Karma Vipāka (The karma result). The ways to apply Paraloka with Dhamma for people teaching in our society can be done in the following 3 items:

Step 1. Paraloka (Hell-Heaven) being mental condition.

Step 2. Paraloka (Hell- Heaven) being found in this life.

Step 3. Paraloka (Hell-Heaven) being real existence in other world or plane.

From these 3 steps as mentioned the people in our society can realize and get rid of their doubt about Paraloka.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ จากบุคคลหลายท่านผู้
ศึกษาวิจัยใคร่ขอระบุนามท่านเหล่านั้น เพื่อแสดงความขอบพระคุณและขอบคุณดังนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระเจ้าคุณ พระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๕) รองอธิบดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน เจ้าคณะภาค ๕ (ช) เจ้าอาวาสวัดป่าแสงอรุณ
จังหวัดขอนแก่น ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์และความอุปถัมภ์แก่ผู้ศึกษาทุกอย่าง ตั้งแต่ต้น
จนกระทั่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้

ขอขอบพระคุณในความเมตตาอนุเคราะห์ของรองศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทาง และท้วงติงซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์
หลายประการ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีความสมบูรณ์และสำเร็จลงได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณในความเมตตาอนุเคราะห์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้คำปรึกษาแนะนำ และท้วงติงที่เป็นประโยชน์ จนทำให้
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณะเพื่อนนักศึกษา และบุคคลอีกหลายท่านที่ไม่ได้เอ่ยนาม ซึ่งมีส่วนช่วยเหลือ
พร้อมทั้งให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้

คุณงามความดีอันที่จะพึงเกิดขึ้น จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้ศึกษาขอน้อมถวายเป็นเครื่อง
สักการบูชา พระคุณของพระรัตนตรัย พระคุณบิดามารดา อุปัชฌาย์ อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน
ตลอดถึงเจ้ากรรมนายเวร และสรรพสัตว์ทุกภพทุกภูมิ

พระพงศธร คมภิระชฺโม (แก้วลาน)

สารบัญย่อ

คำย่อในสารบัญนี้ เป็นคำย่อที่ใช้ในการอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา
กรมการศาสนา พุทธศักราช ๒๕๓๐ คำย่อต่าง ๆ ที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ มีคำเต็มดังนี้

คำย่อ

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค

ที.ม.

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคค

ที.ปา.

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

ม.มู.

สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก

ม.ม.

สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณฺณาสก

ม.อุ.

สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสก

ส.นิ.

สุตตันตปิฎก สงฺยุตฺตนิกาย นิทานวรรค

ส.สพ.

สุตตันตปิฎก สงฺยุตฺตนิกาย สพายนวรรค

อง.ติก.

สุตตันตปิฎก องฺคุตฺตนิกาย ติกนิปาต

อง.ปญจก.

สุตตันตปิฎก องฺคุตฺตนิกาย ปญจนิปาต

อง.ฉก.

สุตตันตปิฎก องฺคุตฺตนิกาย ฉกนิปาต

อง.อฏฐก.

สุตตันตปิฎก องฺคุตฺตนิกาย อฏฐกนิปาต

อง.ทสก.

สุตตันตปิฎก องฺคุตฺตนิกาย ทสกนิปาต

ขุ.อิติ.

สุตตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย อิติวุตฺตก

ขุ.เปต.

สุตตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย เปตวคฺค

ขุ.ชา.

สุตตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ชาตก

ขุ.จู.

สุตตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย จูฬนิตฺส

ขุ.ปฎิ.

สุตตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ปฎิสมฺภิทามคฺค

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.

อภิธรรมปิฎก วิภังค

การใช้คำย่อชื่อคัมภีร์ในพระไตรปิฎก

หมายเลขย่อได้ใช้แบบมีเลข ๓ ตอน คือ ชื่อคัมภีร์ / เล่ม / ข้อ / หน้า. เช่น ที.ส.
๘/๒๑๕/๕๐. หมายถึง : ที่มณิกาย สีลขุขณฺฐคฺค เล่มที่ ๘ ข้อที่ ๒๑๕ หน้าที่ ๕๐.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญย่อ	ง
สารบัญ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๓
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
บทที่ ๒ โปรโลกที่เป็นสุคติภาพและกรรมที่นำไปสู่สุคติภาพในพระสูตรตันตปิฎก	๕
๒.๑ ความหมายของปรโลก	๕
๒.๒ ประเภทของปรโลก	๖
๒.๓ สุคติภาพ	๕
๒.๓.๑ มนุษย์	๑๐
๒.๓.๒ กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในสุคติภาพ	๑๒
๒.๓.๓ สุคติสวรรค์ ๖ ชั้น	๑๓
๒.๓.๔ กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น	๑๕
๒.๔ รูปภาพ	๒๓
๒.๔.๑ กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในรูปพรหม	๒๖
๒.๕ อรูปภาพ	๒๕
๒.๕.๑ กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในอรูปพรหม	๓๐
๒.๖ สัตว์ญาณเวทิตนโรธ	๓๒

๒.๖.๑	กรรมที่นำสัตว์เข้าสู่สภาวะของพระนิพพาน	๓๓
บทที่ ๓	ปรโลกที่เป็นทุกตติภพและกรรมที่นำไปสู่ทุกตติภพในพระสุตตันตปิฎก	๓๖
๓.๑	นรก	๓๖
๓.๒	เปรต	๔๓
๓.๓	อสุรกาย	๔๖
๓.๔	คิริงฉาน	๔๗
๓.๕	กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในทุกตติภพ	๔๘
บทที่ ๔	วิเคราะห์ปรโลกในสุกตติภพและทุกตติภพ	๕๓
๔.๑	วิเคราะห์ปรโลกส่วนที่เป็นสุกตติภพในพระสุตตันตปิฎก	๕๓
๔.๒	วิเคราะห์ปรโลกส่วนที่เป็นทุกตติภพในพระสุตตันตปิฎก	๕๖
๔.๓	การประยุกต์สอนศีลธรรมเรื่องปรโลก	๕๘
๔.๓.๑	ปรโลก ที่เป็นสภาวะทางจิตใจ	๖๐
๔.๓.๒	ปรโลกในชาตินี้	๖๑
๔.๓.๓	ปรโลกที่เป็นโลกอื่น	๖๑
บทที่ ๕	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๖๖
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๖๖
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๖๘
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๖๘
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๖๙
บรรณานุกรม		๗๐
ประวัติผู้วิจัย		๗๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศาสนาทุกศาสนามีหลักศีลธรรม เพื่อยังชีวิตของผู้ปฏิบัติให้เป็นไปเพื่อความสุขในโลกนี้ และโลกหน้า ตามความเชื่อของศาสนานั้น ๆ ด้วยกันทั้งสิ้น^๑ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องโลกหน้าเป็นโลกเบื้องหลังความตาย ศาสนาทุกศาสนาได้ให้ความสำคัญและมีคำสอน เรื่องนรก สวรรค์^๒ ความเชื่อเรื่องโลกหน้าจึงเป็นความเชื่อสากลที่ทุกศาสนาให้การยอมรับในฐานะเป็นเป้าหมายสุดท้ายของชีวิต เช่น บางศาสนาเชื่อว่า เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ คือ สวรรค์ เมื่อสิ้นชีวิตถ้าทำดีก็จะได้ไปบังเกิดอยู่บนสวรรค์ และถ้าทำชั่วก็จะตกอยู่ในนรก ความเชื่อเช่นนี้ จึงมีอิทธิพลต่อ ศาสนิกของศาสนานั้น ๆ แม้ความเชื่อดังกล่าว จะเป็นความเชื่อสากลมาแต่ดั้งเดิม แต่ก็เป็นเรื่องที่คนถามกันมาตลอดว่า มีจริงหรือไม่ อยู่ที่ไหน และมีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งจัดเป็นปัญหาทางปรัชญา^๓ คำตอบเช่นนี้จึงเป็นเรื่องของผู้รู้ในศาสนานั้น ๆ จะให้คำตอบตามความเชื่อของแต่ละศาสนา

สำหรับพระพุทธศาสนามีเป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน แต่ก็เชื่อว่าบุคคลที่ยังไม่เข้าถึงภาวะเช่นนั้นจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารตามแรงกรรมของตน พุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์ที่ยังไม่สิ้นกิเลส ต้องตกอยู่ภายใต้กระบวนการเวียนว่ายตายเกิด นั้นแสดงว่า “โลกอื่นมีอยู่เพื่อรอรับการเกิดใหม่ แห่งดวงวิญญาณ(จิต)”^๔ ดังนั้น คนที่ตายและยังไม่สิ้นกิเลสจึงต้องเกิดอีกอย่างไม่สิ้นสุด พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ท่อนไม้ที่ขวางขึ้นไปบนอากาศ บางคราวก็ตกลงทางโคน บางคราวก็ตกลงทางขวาง ตกกลางป่าย บางคราว (สัตว์ตาย) จากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น บางคราว (สัตว์ตาย) จากโลกอื่นมาสู่โลกนี้...”^๕ ซึ่งแสดงถึงความไม่แน่นอนของสรรพสัตว์ที่ไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ เป็น

^๑ ศ. เสถียร พันธ์รังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๘๔.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), นรก – สวรรค์ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

^๓ รศ. พัน คอกบัว, “รายงานการวิจัยเรื่อง แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา”, (กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^๔ ศ. เสถียร พันธ์รังษี, ศาสนาเปรียบเทียบ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕๕.

^๕ ถ.น. ๑๖/๑๓๒/๒๔๔.

การยืนยันว่า คายแล้วต้องเกิด โลกอื่นมีจริง ส่วนผู้ที่ไม่เชื่อว่าโลกอื่นมีพระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ ก็ปรโลกมีอยู่จริง แต่ผู้นั้นกลับเห็นว่าปรโลกไม่มี ความเห็นของเขาจึงเป็นมิจฉาทิฏฐิ...คำริของเขาจึงเป็นมิจฉาสังกัปปะ...วาจาของเขาจึงเป็นมิจฉาวาจา...”^๖ ดังนั้นการเวียนว่ายตายเกิดจึงเป็นไปเพราะอำนาจของกรรมที่ประกอบด้วยตัณหา ดังพุทธพจน์ที่ทรงตรัสว่า “ สัตว์ทั้งหลายเกิดมามีกรรมเป็นของ ๆ คน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย หากทำกรรมดีและกรรมชั่วก็ตาม ผู้ทำจะได้รับผลของกรรมนั้น”^๗ จากพุทธพจน์นี้จะเห็นว่า กรรมเป็นตัวนำสัตว์มาเกิดและกรรมที่ตนได้กระทำจะติดตามให้ผลทั้งในชาตินี้และชาติอื่นต่อไป

พระพุทธศาสนาได้แบ่งประเภทภพภูมิของการเกิดไว้ ๒ ประการ คือ บุคคลที่ทำได้ไปเกิดในสุคติ บุคคลที่ทำชั่วไปเกิดในทุคติ ข้อนี้มีพระพุทธพจน์ว่า “ คนที่ประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ...หลังจากสิ้นชีวิต ย่อมเข้าถึงทุคติ (ภพที่สัตว์ไปเกิดได้รับความทุกข์) ส่วนคนที่ประพฤติดีทางกาย ทางวาจา ทางใจ...หลังจากสิ้นชีวิต ย่อมเข้าถึงสุคติ (ภพที่มีความสุขความสบาย)...”^๘ ดังนั้นสุคติ และทุคติจึงเป็นภพภูมิที่สัตว์จะต้องไปเกิด ทั้งนี้พระพุทธศาสนามีทรรศนะถึงภพภูมิของสัตว์จะต้องไปเกิดหลังจากสิ้นชีวิตมี ๓๑ ภูมิ ได้แก่ มนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ ชั้น พรหม ๑๖ ชั้น และอรูปพรหม ๔ ชั้น จัดเป็นสุคติภพ ส่วนอบายภูมิ ๔ คือ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน จัดเป็นทุคติภพ ดังนั้น สุคติภพและทุคติภพจึงเป็นปรโลกที่รองรับสรรพสัตว์ ความรู้เรื่องปรโลกดังกล่าว ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาจึงเป็นการพูดจากประสบการณ์ตรงของผู้พูด^๙ กล่าวคือเป็นความรู้ที่ได้มาจากการบอกเล่าจากบุคคลที่น่าเชื่อถือในพระพุทธศาสนา หมายถึง “พระคำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และคำพูดของพระอริยสาวกที่พระองค์ทรงตรัสรองรับคำพูดเท่านั้น”^{๑๐} จากหลักธรรมคำสอนดังกล่าว จึงมีอิทธิพลต่อหลักศีลธรรมและข้อประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัทมา

^๖ ม.ม. ๑๓/๕๕/๕๕.

^๗ อจ.ปญ. ๒๒/๕๗/๘๑.

^๘ ม.ม. ๑๓/๑๐๖/๑๑๖.

^๙ พระพิจิตร จิตตวณฺโณ, คายแล้วไปไหน, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๖.

^{๑๐} พระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตวณฺโณ), ปัญหานานาชาติ, (กรุงเทพฯ : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑๕.

^{๑๑} รศ.ดร. ประยงค์ แสนบุราณ, ปรัชญาอินเดีย, (กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๖.

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะเชื่อว่าการประพาศติจะยังประโยชน์สุขแก่ตนเองในโลกนี้และโลกหน้า

การศึกษาพระศนะเรื่องปรโลกในคัมภีร์พระศุดตันตปิฎก เพื่อทราบพระศนะด้านอภิปรัชญา ตามแนวคิดของพระพุทศศาสนา จึงมีความสำคัญต่อความเชื่อและการประพาศติตามหลักศนาของพุทศศาสนิกชน การวิจัยค้นคว้าเรื่องนี้จะช่วยให้การศึกษาถึงกฎแห่งกรรมในพระพุทศศนามีความชัดเจนและน่าเชื่อถือมากขึ้นและเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจพระศนะทางปรัชญาของพระพุทศศนาต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาปรโลกที่เป็นสุคติและกรรมที่นำไปสู่สุคติ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปรโลกที่เป็นทุกคติและกรรมที่นำไปสู่ทุกคติ
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ปรโลกในพระศุดตันตปิฎกและเพื่อนำพระศนะเรื่องปรโลกมาประยุกต์สอนศีลธรรมในสังคมปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเรื่องปรโลกที่ปรากฏในคัมภีร์พระศุดตันตปิฎกเท่านั้น

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยค้นคว้าเอกสาร (Documentary Research) มีลำดับขั้นตอนดังนี้

- ๑.๔.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ คัมภีร์พระศุดตันตปิฎก
- ๑.๔.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๓ วิเคราะห์ข้อมูล
- ๑.๔.๔ รวบรวมเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๕.๑ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องปรโลกที่เป็นสุคติและกรรมในคัมภีร์พระศุดตันตปิฎก
- ๑.๕.๒ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องปรโลกที่เป็นทุกคติและกรรมในคัมภีร์พระศุดตันตปิฎก

๑.๕.๓ ทำให้ทราบความมีอยู่จริงของโลกและสามารถนำความรู้ความเข้าใจไปประยุกต์
สอนศีลธรรมเรื่องปร โลกในสังคมปัจจุบัน ได้

บทที่ ๒

ปรโลกที่เป็นสุคติภพและกรรมที่นำไปสู่สุคติภพในพระสูตรตันตปิฎก

ความสงสัยเรื่องชีวิตหลังความตายเป็นความเชื่อสากลที่มนุษย์ทุกแห่งทั่วโลก ให้ความสนใจ เพราะเชื่อว่าการสิ้นชีวิตของมนุษย์เป็นเพียงการลาจากร่างกายเดิมเท่านั้น เมื่อมนุษย์ได้สิ้นชีวิตลง การเกิดใหม่ก็อุบัติขึ้น พระพุทธศาสนากล่าวถึงโลกอื่นว่า เป็นรูปแบบของการเกิดมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป เช่น บางคนเกิดในสวรรค์ บางคนเกิดในนรก บางคนเกิดในพรหมโลก บางคนเกิดเป็นเปรต เป็นต้น กล่าวคือ โลกสำหรับผู้ที่มีชีวิตแล้วมีอยู่ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ โลกแห่งความสุข คือ โลกสุคติ และ โลกแห่งความทุกข์ คือ โลกทุคติ มนุษย์ที่ยังมีกิเลสจึงต้องไปเกิดตามกระแสกรรมของตน ดังนั้นการศึกษาแนวคิดเรื่องปรโลกตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในบทนี้จะกล่าวถึงความหมาย ประเภท ปรโลกส่วนที่เป็นสุคติภพและกรรมในประเด็นดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของคำว่า ปรโลก

ความหมายของคำว่า ปรโลกสามารถอธิบายได้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า ปรโลก (ปร + โลก) ได้มาจากภาษาบาลี ๒ คำ คือ “ปร” แปลว่า อื่น เป็นวิเศษณ์สหพนาม ฝ่ายอนิยม เป็นกัมมทารยสมาสวิเศษณ์บุพบท มีบทวิเศษณ์อยู่หน้า บทประธานอยู่หลัง เช่น มหุโต ปุริโส = มหาปุริโส แปลว่า มหานุรุช คำนี้ หมายถึง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และคำว่า โลก แปลว่า โลก มีวิเคราะห์ว่า ปโร โลโก = ปรโลก หมายถึง โลกอื่น, โลกหน้า ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า “ปรโลก” ปโร โลโก หมายถึง โลกอื่น คือ โลกทั้งหมดยกมนุษย์โลกนี้เป็นโลกอื่น^๑ ดังนั้นปรโลกจึงเป็นสถานที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างจากโลกนี้^๒ กล่าวคือ โลกที่เป็นอยู่ในขณะนี้ หรือปรโลกเป็นสถานที่เดียวกันกับโลกนี้ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ แต่เป็นสภาพชีวิตใหม่ที่ต่างมิติจากโลกที่เป็นอยู่ในขณะนี้

^๑ บุ.จ. ๓๐/๘๕/๒๖๘.

^๒ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๓, หน้า ๑๘.

๒.๑.๒ ความหมายตามกำนิยาม

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ปรโลก น. แปลว่า โลกหน้า”^๓ ในพรรณนาดังกล่าว คำว่า โลกหน้า เป็นภพภูมิที่ที่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายที่ยังไม่สิ้นกิเลสต้องไปเกิดหลังจากตายจากความเป็นมนุษย์และสัตว์อื่น ๆ มีผู้รู้ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับคำว่าปรโลกไว้ดังนี้

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ปรโลก” หมายถึง โลกอื่น หรือโลกหน้า (n. the other world; the world beyond; the world to Come.)^๔ จากความหมายข้างต้น ปรโลก หมายถึง โลกอื่นที่ เป็นภพภูมิ หรือสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์หลังจากสิ้นชีวิตแล้ว

พระราชธรรมนิเทศ(ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ปรโลก” หมายถึง โลกอื่นไม่ใช่โลกใบนี้ไม่ใช่อยู่ในโลกนี้ แต่อาจจะอยู่ในมิติอื่นในโลกนี้ หรือเป็นโลกอื่น หรือดวงอื่นที่มีลักษณะทางอากาศ ทางอุณหภูมิ อาหาร อารมณ์ ทางสภาพแวดล้อมที่สร้างความทุกข์ทรมานให้เกิดขึ้นแก่คน (สัตว์ทั้งหลาย) ที่อยู่ในที่นั้นแตกต่างกัน^๕

จากข้อความข้างต้นนั้น โลกอื่นในฐานะเป็นโลกอื่นต่างหากที่ไม่ใช่โลกนี้ นั้นแสดงว่าเป็นดาวเคราะห์ดวงอื่นที่ไม่ใช่โลก เป็นดวงดาวต่าง ๆ เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เป็นต้น และโลกอื่น หากแต่หมายถึง โลกที่เป็นอยู่ในขณะนี้ แต่เป็นโลกที่ซ้อนกันอยู่ที่ต่างมิติซึ่งตาของมนุษย์ไม่สามารถมองเห็นได้ เช่น เทวดา ที่เชื่อว่าอยู่ในโลกแต่อยู่ต่างมิติ ซึ่งจัดเป็น โลกอื่นที่อยู่ในโลกนี้

พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ปรโลก (สวรรค์- นรก) ว่า หมายถึง ภพหนึ่งที่เป็นลักษณะชีวิตคนละแบบ เมื่อมันเป็นชีวิตคนละแบบมันอาจจะอยู่ที่ตรงไหนก็ได้ซ้อนกันอยู่ก็ได้อย่างที่เรียกว่าคนละมิติ”^๖ จากความหมายดังกล่าวทำให้ทราบว่ ปรโลก เป็นภพหนึ่งต่างหากซึ่งอาจจะอยู่ตรงไหนก็ได้ เป็นสภาพชีวิตคนละแบบกับมนุษย์อยู่ต่างมิติกันที่เราไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา

^๓ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕๐.

^๔ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ • อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔๔.

^๕ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ), ปัญหานานาชาติ, (กรุงเทพฯ : พรศิวการพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๒๐๐.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), นรก สวรรค์ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ให้ความหมายของคำว่า “ปรโลก (สวรรค์ นรก) หมายถึง สวรรค์ นรกเป็นภพภูมิหนึ่งโดยเฉพาะ”^๑ ท่านเจาะจงเอาเฉพาะนรก สวรรค์ที่เป็นกายภาพที่มีอยู่จริงที่สรรพสัตว์จะต้องไปเกิดหลังจากสิ้นชีวิตแล้วที่เป็นสวรรค์จริง ๆ และเป็นแดนทุกข์ทรมานสำหรับคนทำชั่ว คือ นรกจริง ๆ

พุทธทาส ภิกขุ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ปรโลก (สวรรค์ นรก) หมายถึง นรก สวรรค์ เป็นภาษาคน คือ คนที่ตายแล้วก็เข้าไปสู่ที่แห่งหนึ่ง ทนทุกข์ทรมานอยู่ในนรก หรือไปสู่ที่อีกแห่งหนึ่งเป็นสุขสบายอย่างสวรรค์”^๒ ปรโลกในพระสนทนาของท่านพุทธทาส คือนรก สวรรค์ เป็นสถานที่ที่คนทั่วไปเชื่อว่าเป็นโลกเบื้องหลังความตาย กล่าวคือมัน เป็นความเชื่อของคนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและมีความเชื่อเช่นนั้นว่าคนที่ตายแล้วถ้าได้ไปสู่สวรรค์จะมีแต่ความสุข ส่วนคนที่ตายแล้วถ้าไปสู่นรกจะได้รับความทุกข์ล้วนๆ

จากความหมายของคำว่า ปรโลก ทั้งตามรูปศัพท์และคานิยามไว้นั้นอาจกล่าวได้ว่า

๑. ปรโลก หมายถึง โลกอื่นเป็น โลกอื่นที่ไม่ใช่โลกของมนุษย์ แต่เป็น โลกของสัตว์อื่นที่เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏนี้

๒. ปรโลก หมายถึง ภพหลังความตายซึ่งเป็นการเริ่มต้นชีวิตใหม่ของเหล่าสรรพสัตว์ที่ยังไม่สิ้นกิเลส

๓. ปรโลก เป็นคำ กลาง ๆ ใช้ได้ทั้งในทางที่ดี คือ สுகคติ โลกสวรรค์ ใช้ได้ทั้งทางไม่ดี คือ ทุกคติ นรก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรรมดี และกรรมชั่วของบุคคลเป็นตัวกำหนด

ซึ่งเมื่อกล่าวโดยรวม ปรโลก คือ ภพภูมิของสรรพสัตว์ที่จะต้องไปเกิดตามกระแสแห่งกรรมตามที่ปรากฏของความหมายมีอยู่ ๒ ประเภท คือ ภาสุคติ และ ภาพทุกคติ ดังกล่าวมาแล้ว

๒.๒ ประเภทของปรโลก

ปรโลกเป็นหลักคำสอนสำคัญข้อหนึ่งตามพระสนทนาของพระพุทธศาสนาที่เชื่อว่า สัตว์เมื่อยังมีอวิชชาและตัณหาข่มทึบเกี่ยวเวียนว่ายตายเกิดสัญจรไป ๆ มา ๆ เพราะอำนาจของกรรม บางคราวสัตว์จากโลกอื่นก็มาเกิดในโลกมนุษย์นี้ บางคราวสัตว์ในโลกมนุษย์ก็ไปเกิดในโลกอื่นเปรียบ-

^๑ เสฐียรพงษ์ วรรณปก (ราชบัณฑิต), คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : หอรัตนชัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๖.

^๒ พุทธทาส ภิกขุ, หัวใจของธรรม, (กรุงเทพฯ : ธรรมทานมูลนิธิและธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๓.

เหมือนบุคคลโยนไม้ขึ้นไปบนอากาศ พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในพันธสสูตรว่า “...สงสารนี้กำหนดที่สุดเมื่อปลายนไม้ได้ สัตว์ที่มีวิชาและคัมภีรศาสตร์ต้องท่องเที่ยวไปมาเปรียบเหมือนท่อนไม้ที่บุคคลโยนขึ้นบนอากาศบางครั้งก็ตกลงทางโคนบ้าง ตกกลางทางขวางบ้าง ตกกลางปลายบ้าง บางคราวก็จากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น บางคราวก็จากโลกอื่นมาสู่โลกนี้...”^๕ จากพุทธพจน์ข้างคั่นนั้นเป็นการยืนยันการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ที่มีกิเลสได้ถูกกระแสแห่งกรรมนำไปเกิดในสุคติภพและเกิดในทุคติภพ ภาพเหล่านี้จึงเป็นที่เกิด ที่อาศัยและที่ตายของสรรพสัตว์

เมื่อกล่าวถึงสถานที่ หรือประเภทของปรโลกมีอยู่ ๓ ประเภท ได้แก่ ภาพ ๓ คือ “กามภพ รูปภพ และอรุภพ”^๖ มีดังต่อไปนี้

๑. กามภพ หมายถึง ภาพของสัตว์ที่ไปเกิดในสถานที่ที่ยังคิดอยู่ในอารมณ์ที่น่าพอใจมี รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ กามภพส่วนสุคติภพ ได้แก่ มนุษย์และกำเนิดเทวดาทั้ง ๖ ชั้น จัดเป็นสุคติภพอย่างหายาก และกามภพส่วนทุคติภพ ได้แก่ สัตว์ที่เกิดในอบายภูมิ ๔
๒. รูปภพ หมายถึง ภาพที่เป็นที่อยู่ของรูปพรหม เกิดขึ้นด้วยผลแห่งการปฏิบัติพัฒนาจิตใจจนได้บรรลุรูปฌาน เป็นภพที่ไม่เกี่ยวข้องกับกามคุณ แต่จะอยู่ด้วยปีติ สุขอันเป็นผลแห่งความระงับกิเลสได้ เพราะได้บรรลุฌาน ได้แก่ รูปพรหม ๑๖ ชั้น จัดเป็นสุคติภพอย่างกลาง
๓. อรุภพ หมายถึง โลกเป็นที่อยู่ของผู้ได้บรรลุอรุฌานมี ๔ ชั้น ผู้ที่ไปเกิดในอรุภพ เป็นผู้ไม่พอใจยินดีในรูปภพจึงไม่มีรูปร่าง จัดเป็นสุคติภพอย่างละเอียด

ในบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่เกิดใน ๓ ภาพนั้น จำแนกตามลักษณะการถือกำเนิดได้ ๔ ประเภท ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในมหาสีหนาทสูตร กำเนิดทั้ง ๔ ได้แก่ “อันทชชะกำเนิด ชลาพุชะกำเนิด สังเสทชะกำเนิด โอปปาติกะกำเนิด”^๗ ลักษณะการถือกำเนิดทั้ง ๔ ประเภทนั้น พระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่ในธรรมชาติ กำเนิดประเภทอันทชชะเกิดในไข่ กำเนิดชลาพุชะ เกิดในครรภ์ กำเนิดสังเสทชะเกิดในของโสโครก ลักษณะการเกิดทั้ง ๓ ประเภทนี้มนุษย์โดยทั่ว ๆ ไปสามารถรับรู้และสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ สัมผัสทางตา สัมผัสทางหู สัมผัสทางจมูก สัมผัสทางลิ้น และสัมผัสทางกาย

^๕ ถัง.นิ. ๑๖/๑๓๒/๒๔๔.

^๖ ม.ม. ๑๒/๔๕๓/๕๐๖.

^๗ ม.ม. ๑๒/๑๕๒/๑๓๘.

บรรดาสัตว์ที่ถือกำเนิดในลักษณะดังกล่าว จึงเป็นสภาพชีวิตที่คนทั่วไปสามารถพิสูจน์ได้ จึงหมดปัญหา ส่วนการเกิดในลักษณะที่ ๔ นั้นเป็นประเด็นที่ควรทำความเข้าใจตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาการถือกำเนิดของสัตว์ประเภทที่ ๔ เรียกว่า โอปปาติกะ เป็นสัตว์ประเภทที่ถือกำเนิดแบบผุดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยกรรมมารดา เป็นกายละเอียดที่ตาคนธรรมดาทั่วไปไม่สามารถมองเห็น แต่ทรงสนะทางพระพุทธศาสนายอมรับว่าสัตว์ประเภทนี้มีอยู่จริง ผู้ที่สามารถมองเห็นสัตว์ประเภทนี้ได้ต้องเป็นผู้ผ่านกระบวนการฝึกฝนจนได้บรรลุปัญญา^{๑๒} เช่น มีตาทิพย์ (ทิพยจักขุ) นูทิพย์ (ทิพพโสตา) ระลึกชาติได้ (บุพเพนิวาสานุสสติ) เป็นต้น ผู้ที่สำเร็จปัญญา ได้แก่ พระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ ส่วนผู้ไม่ฝึกฝนไม่บรรลุจึงไม่สามารถรับรู้ได้ ทิพยจักขุจึงทำให้สามารถรับรู้การมีอยู่ของเหล่าสัตว์โอปปาติกะ^{๑๓} พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงกำเนิดของโอปปาติกะไว้ในมหาสิหนาทสูตรว่า “...โอปปาติกะกำเนิดเป็นไฉน เทวดา(รวมถึงเทวดาชั้นพรหมและอรูปพรหมด้วย) สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก เปเรตบางจำพวก...”^{๑๔} สำหรับมนุษย์บางจำพวกที่เกิดผุดขึ้นนั้นไม่เคยมีตัวอย่างให้เห็นจึงไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นอย่างไร ส่วนเปเรตบางจำพวก ถ้าไม่ใช่สัตว์โอปปาติกะคงจะเป็นกำเนิดอย่างใดอย่างหนึ่งในอีก ๓ อย่างคือ พวกเกิดในไข่ เกิดในครรภ์ หรือเกิดในของสกปรก ข้อนี้ไม่พบคำอธิบายที่ชัดเจนจึงไม่อาจทราบได้ว่าเป็นอย่างไร^{๑๕} ดังนั้นภพภูมิ หรือสถานที่ที่สัตว์จะต้องไปเกิดพระพุทธศาสนาเชื่อว่ามากมาย แต่เมื่อกล่าวโดยประเภทแล้ว มี ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ สุกคติภพ และทุกคติภพ แต่ละประเภทมีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

๒.๓ สุกคติภพ

คำว่า “สุคติ แปลว่า คำเนินไปดี, เป็นสุข, มีความสุขหลังจากสิ้นชีวิต”^{๑๖} หมายถึง ภพที่มีความสุขความสบาย หรือสถานที่หลังความตายที่น่ารื่นรมย์ มีดังต่อไปนี้

^{๑๒} ม.ม. ๑๓/๑๕๘/๒๒๕-๒๓๑.

^{๑๓} รศ.ดร.สุนทร ณ รั้งยี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐๒.

^{๑๔} ม.ญ. ๑๒/๑๕๒/๑๓๘.

^{๑๕} รศ.ดร.สุนทร ณ รั้งยี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, อ้างแล้ว, หน้า ๓๐๒.

^{๑๖} พจนานุกรมบาลี-ไทย, ฉบับภูมิพลโลกิย, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิพลโลกิย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕๒.

๒.๓.๑ มนุษย์

มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่ง ที่ดำเนินชีวิตอยู่บนโลกนี้มาเป็นเวลานานหลายร้อยหลายพันปีมาแล้วและพระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นกำเนิดสุคติภพ แม้ว่ามนุษย์จะมีระดับสติปัญญา มีเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมประเพณีที่ต่างกัน แต่มนุษย์ทุกคนสามารถรับสัมผัสที่เป็นสุขทางกามคุณ ๕ คือ ความสุขทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ได้เท่า ๆ กัน แม้มนุษย์บางคนมีอาการไม่ครบ ๓๒ เช่น เกิดมาตาบอด หูหนวก เป็นต้น ถึงอย่างนั้น ท่านก็ยังถือว่าการได้เกิดเป็นมนุษย์เป็นสุคติภพ

คำว่า มนุส (มน + อุตฺ) เป็นภาษาบาลี ๒ ศัพท์ มน แปลว่า ใจ ส่วน อุตฺ แปลว่า สูง หมายถึง ผู้มีใจสูง ส่วนคำว่า “มนุษย์” (มนุชฺ) ที่นิยมใช้กันในปัจจุบันมาจากภาษาสันสกฤต ดังนั้น คำว่า มนุษย์ จึงหมายถึง ผู้มีใจสูงด้วยคุณธรรม ในพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ที่มีใจสูงนั้นต้องประกอบด้วยเบญจศีล เบญจธรรม และการเกิดเป็นมนุษย์เป็นไปด้วยผลของกุศลกรรม คือการบริจาคทานและรักษาศีล มนุษย์จึงจัดเป็นสุคติภพขั้นต่ำสุดและขั้นแรกในบรรดาสุคติภพทั้งหลาย เป็นภพที่มีทั้งความสุขและความทุกข์ผสมผสานกันไป จุดเด่นของโลกมนุษย์ที่สำคัญ คือ

๑. เป็นสถานที่แสวงหากามคุณ ๕ ได้อย่างไม่มีขอบเขต
  ๒. เป็นสถานที่บำเพ็ญบารมีของมนุษย์ หรือสัตว์ทุกจำพวก
  ๓. เป็นสถานที่ตรัสรู้ธรรมของพระโพธิสัตว์ ข้อนี้จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์จะอุบัติเกิดใน โลกนี้และตรัสรู้ธรรมใน โลกมนุษย์นี้เท่านั้น เมื่อตรัสรู้แล้วก็เผยแผ่พระธรรมมายังมนุษย์ก่อนแล้วจึงโปรดสัตว์ทุกจำพวกให้รู้แจ้งเห็นธรรมตามสติปัญญาของตน
  ๔. เป็นสถานที่รับรู้อารมณ์ได้ทั้งสุขและทุกข์
  ๕. มนุษย์มีอายุไม่ยืนยาวนานปัจจุบันมนุษย์มีอายุไม่เกิน ๑๐๐ ปี เป็นอย่างมากซึ่งสามารถทำให้มองเห็นพระไตรลักษณ์ได้ง่าย คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
  ๖. เป็นสถานที่ที่มนุษย์สามารถปฏิบัติธรรมพัฒนาจิตให้ถึงนิพพานได้
- ถึงแม้ว่าภพของมนุษย์จะมีความสุขน้อยกว่าสุคติภพชั้นอื่นๆ ต่างกันไป แต่โลกมนุษย์ยังเป็นทีปรารถนาของสรรพสัตว์ในฐานะเป็นสุคติภพน้อย ๆ ที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างสวรรค์และนรก เพื่อต้องการจะมาสว่างกุศลบารมีให้แก่ตัวเอง ตัวอย่างเช่น พญายมราช ทรงปรารถนาให้ได้มาเกิดเป็นมนุษย์ ทรงปรารถนาว่า “โอหนอ ขอข้าพเจ้าพึงได้เกิดเป็นมนุษย์ ขอพระพุทธเจ้าทรงเสด็จอุบัติในโลก ขอข้าพเจ้าได้นั่งใกล้พระพุทธเจ้า ขอพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า และขอข้าพเจ้าจงรู้ทวัตรของพระพุทธเจ้าด้วยเถิด”^{๑๑} จะเห็นได้ว่ามนุษย์โลกเป็นสถานที่ที่ปรารถนาของหมู่สัตว์ที่ต้องการมาเกิดเพื่อสร้างกุศลเพิ่มพูนบารมีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

^{๑๑} ม.อ. ๑๔/๒๖๕/๓๔๕.

สำหรับธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีความสามารถพิเศษกว่าบรรดาสัตว์ทั้งหลาย ที่สามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ มีตา หู จมูก เป็นต้น และที่สำคัญมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล รู้จักพัฒนาศักยภาพตนเองด้วยสติปัญญาความสามารถ เช่น รู้ผลิตเทคโนโลยีที่ทันสมัย เกี่ยวกับ รถ เครื่องบิน โทรศัพท์ แม้กระทั่งยานอวกาศ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาทั้งสิ้น นับเป็นผลงานทางวัตถุ ส่วนความพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ มนุษย์สามารถอบรมฝึกฝนพัฒนาจิต ซึ่งเป็นสิ่งภายในให้พัฒนาถึงขีดสุด คือ บรรลุนิพพานได้เมื่อก้าวโดยรวมธรรมชาติของมนุษย์ มีดังนี้

อากาศ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้มนุษย์มีชีวิตรอดและสามารถดำเนินชีวิตไปด้วยดีอากาศจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมวลมนุษยชาติ และสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในโลก ร่างกายมนุษย์ที่สามารถเคลื่อนไหวไปมา กิน ดื่ม ทำ พุศ คิดได้ เพราะอาศัยอากาศเข้าไปหล่อเลี้ยงร่างกายของมนุษย์ ได้แก่ ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ลมพัดขึ้นเบื้องบน ลมพัดลงเบื้องล่าง ลมในท้อง ลมในไส้ ลมพัดทั่วสรรพากร่างกายให้เคลื่อนไหวไปมาได้สะดวก ฉะนั้น ลม หรืออากาศจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งจัดเป็นธรรมชาติของมนุษย์โลก

อาหาร คือ ของที่สามารถกลืนกินเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิต กล่าวคือมนุษย์จะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ นอกจากจะมีอากาศแล้วที่สำคัญต้องมีอาหารเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิตเพื่อให้อยู่รอด ส่วนอาหารของมนุษย์นั้นมีลักษณะที่หายาละเอียดแตกต่างกัน จุดประสงค์ก็เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายด้วยกันทั้งสิ้นเพราะว่า ธรรมชาติของมนุษย์ที่สำคัญข้อหนึ่ง คือ ต้องรับประทานอาหาร

สังคมและความเป็นอยู่ มนุษย์ที่อาศัยอยู่ในโลกนี้ได้มีการแบ่งแยกกันออกเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เป็นสังคม เป็นประเทศ และเป็นทวีป เรามักได้ยินคำว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” การรวมกันเป็นกลุ่มจำเป็นอย่างยิ่งต้องมีขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎระเบียบข้อบังคับในสังคมนั้น ๆ เพื่อความผาสุกของคนในสังคมนั้นเอง เพราะฉะนั้นในสังคมหนึ่งๆ จะมีกฎระเบียบที่แตกต่างกันเพื่อให้เกิดความสันติสุข ส่วนความเป็นอยู่ดังที่กล่าวแล้วว่ามนุษย์อยู่ในสังคม เมื่ออยู่ในสังคมมนุษย์จึงรู้จักขยายเผ่าพันธุ์โดยการแต่งงาน มีครอบครัว มีบุตรเพื่อไว้สืบวงศ์สกุล มีเครือญาติ และที่สำคัญมนุษย์มีสัญชาตญาณของการเอาตัวรอดรู้จักทำมาหากินและประกอบอาชีพ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ หรืออาหารสำหรับดำเนินชีวิตจนกว่าจะตายไป สังคมความเป็นอยู่ของมนุษย์โลกนี้มีความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ แต่มนุษย์ที่ได้เกิดมาในโลกนี้ก็จัดว่าเป็นสัตว์ประเสริฐเป็นสุคติภพ ที่สามารถอยู่ร่วมกันได้

๒.๓.๒ กรรมที่น่าสยทวไปเกิดในสุคติภพ

คำว่า กรรม หรือ กุศล ในภาษาบาลี แปลว่า การกระทำ หรือการงาน^{๑๔} ดังนั้น กรรมจึงเป็น คำกลาง ๆ ต่อเมื่อมีตัวเจตนาเข้ามาตัดสินจึงสามารถแยกแยะได้ว่า เป็นการกระทำดี หรือชั่ว เพราะเจตนาเป็นความจงใจในการทำกรรม ดังพุทธพจน์ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เจตนาเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำการ ด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ”^{๑๕} (เจตนาหิ ภิกขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กายเณ วาจาย มนสา) ดังนั้นกรรมที่บุคคลกระทำต้องมีตัวเจตนาเข้ามาผสมจึงจะเป็นตัวแปรให้ตัวกรรมเป็นไปในทิศทางใดทางหนึ่ง กล่าวคือถ้าเจตนาดีในขณะที่กระทำก็จักเป็นกรรมดีหรือกุศลกรรม ถ้าเจตนาชั่วก็จักว่าเป็นกรรมชั่วหรืออกุศลกรรม การกระทำกรรมนั้นสามารถทำได้ ๓ ทางด้วยกันคือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ในการกระทำกรรมทั้ง ๓ ทางดังกล่าวการกระทำทางใจสำคัญที่สุดและยังเป็นบ่อเกิดของ กายกรรมและวจีกรรมด้วย กล่าวคือการกระทำทางกายและวาจาเป็นเพียงการแสดงออกทางใจเท่านั้น ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า “เราบัญญัติมโนกรรม (ใจ) ว่ามีโทษมากกว่า...เราบัญญัติกายกรรม วจีกรรม ว่ามีโทษมากอย่างนั้นหามิได้”^{๑๖} จากพุทธพจน์ดังกล่าวมโนกรรมจึงสำคัญ อย่างไรก็ตาม การกระทำกรรมต้องมีความสัมพันธ์กันจึงจะมีผลต่อการกระทำกรรมทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ดังนั้นกรรมที่บุคคลได้กระทำจึงจำแนกคนให้มีคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกันไป พระพุทธองค์ตรัสว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและดีได้”^{๑๗} กรรมจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตทุกชีวิต และกรรมที่บุคคลกระทำจะให้ผลตอบสนองต่อผู้ทำเสมอไม่สูญหายไปไหนเปรียบเหมือนเงาตามตัว กล่าวคือการกระทำกรรมบางอย่างให้ผลในชาติปัจจุบันนี้ กรรมบางอย่างให้ผลในชาติหน้า และกรรมบางอย่างให้ผลในชาติต่อๆ ไป ดังพระพุทธองค์ตรัสว่า “กั๊วปากแห่งกรรมเป็นโฉน เราขอมกล่าววิปากแห่งกรรมมี ๓ อย่าง คือกรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน กรรมที่ให้ผลในภพที่เกิด และกรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป...”^{๑๘} จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของกรรมเปรียบเหมือนลูกโซ่ไม่มีที่สิ้นสุด ผู้ที่จะพ้นจากบ่วงแห่งกรรมคือพระอรหันต์ผู้เข้าถึงนิพพานเท่านั้น สำหรับบุลชนทั่วไปต้องเป็นไปตามกระแสแห่งกรรม

^{๑๔} พจนานุกรมบาลี-ไทย, ฉบับภูมิพโลภิกขุ, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐.

^{๑๕} อัง.ฉก.ก. ๒๒/๖๓/๔๗๔.

^{๑๖} ม.ม. ๑๓/๕๗/๕๗.

^{๑๗} ม.อ. ๑๔/๒๘๕/๓๗๕.

^{๑๘} อัง.ฉก.ก. ๒๒/๖๓/๔๗๔.

กรรมที่น่าสยดสยองมาเกิดเป็นมนุษย์ มนุษย์เป็นภพสุคติที่อาศัยอยู่ใน โลกนี้มีหลากหลายเชื้อชาติภาษา เป็นที่น่าสังเกตุว่ามนุษย์มีความแตกต่างกันด้านศักยภาพ และคุณภาพชีวิต เช่น บางคนเกิดในตระกูลสูง บางคนเกิดเป็นขอทาน บางคนชอบทำดี บางคนชอบทำชั่ว เป็นต้น ความแตกต่างที่หลากหลาย เหล่านี้พระพุทธศาสนาเชื่อว่า กรรมที่ทำมาไม่เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตาม การที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ก็เพราะอำนาจของบุญเป็นต้นกำเนิด พระพุทธองค์ตรัสไว้ใน ปุณฺณกิริยาวัตตสูตร^{๒๓} ว่า บุญกิริยาวัตต ๓ ประการ คือ ทาน ศีล และภาวนา บางคนให้ทานและรักษาศีลเพียงเล็กน้อย ไม่ภาวนาเลย เมื่อสิ้นชีวิตไปเกิดเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพชีวิตไม่ดี ส่วนบางคนให้ทานและรักษาศีลพอประมาณ แต่ไม่ภาวนา เมื่อสิ้นชีวิตลงได้มาเกิดเป็นมนุษย์ที่มีความเป็นอยู่สุขสบาย จากข้อความข้างต้นทำให้ทราบว่า การเกิดเป็นมนุษย์ต้องเป็นผู้เคยทำกุศลกรรมมาก่อน และที่สำคัญพระพุทธองค์ทรงแยกให้เห็นชัดว่า มนุษย์ที่เกิดมามีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี เพราะการให้ทานรักษาศีลเพียงเล็กน้อย ส่วนคนที่มิฐานะดีมีความเป็นอยู่สุขสบาย เพราะได้ทำทาน รักษาศีลพอประมาณ กล่าวคือการให้ทานและรักษาศีลในระดับสูงขึ้นไป ดังนั้นกรรมที่จะนำมาเกิดเป็นมนุษย์มีบุญกิริยาวัตต ๒ หลัก คือ การให้ทาน และการรักษาศีล เป็นที่น่าสังเกตุว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงตรัสถึงการภาวนาเลย เพราะเป็นการตรัสถึงคุณภาพชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไปเท่านั้นส่วนมนุษย์บางคนที่เคยภาวนามา หากบุญนำมาเกิดเป็นมนุษย์คุณภาพชีวิตก็จะมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

๒.๓.๓ สุคติสวรรค์ ๖ ชั้น

คำว่า สวรรค์ หมายถึง โลกของเทวดา, เมืองฟ้า^{๒๔} ซึ่งจัดเป็นสถานที่หลังความตายที่น่าชื่นชมและเป็นสถานที่ที่มีแต่ความสุขความสบายยิ่งกว่าโลกมนุษย์หลายเท่าทั้งประณีตกว่า ดีกว่าอย่างที่ไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ สวรรค์จึงเป็นที่อยู่ของเทวดาที่เกิดด้วยผลแห่งกุศลกรรมพระพุทธเจ้าตรัสอุปมาสวรรค์ไว้ในพาลปิณฑิตสูตร^{๒๕} มีใจความว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ความสุขในสวรรค์นั้นมีมากมายที่จะกล่าวให้หมดได้ทรงอุปมาว่า พระเจ้าจักรพรรดิผู้พร้อมด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว นางแก้ว มณีแก้ว ฤดูหบดีแก้ว และปริณายกแก้ว ตลอดทั้งมีความสัมฤทธิ์ผล ๔ อย่าง คือ มีรูปร่าง มีอายุยืน มีโรคน้อย และเป็นที่รักของประชาชน พระเจ้าจักรพรรดิเสวยความสุขโสมนัสยิ่งนัก แต่ความสุขของพระองค์ก็ยังไม่ถึงการนับไม่ถึงส่วนแห่งเสวยความสุขในสวรรค์ จากพุทธพจน์ดังกล่าวความสุขในโลกมนุษย์เมื่อเปรียบเทียบกับความสุขในสวรรค์ ยัง

^{๒๓} อัง.อญฺฐก. ๒๓/๓๖/๒๗๓-๒๗๔.

^{๒๔} สุทธิ ภิบาลแทน, ศัพทานุกรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕), หน้า ๖๔๔.

^{๒๕} ม.ญ. ๑๔/๒๕๖-๒๖๐/๓๒๕-๓๓๒.

เทียบกันไม่คิดเพราะความสุขในสวรรค์เป็นความสุขที่เกิดจากผลบุญที่เป็นทิพย์ สวรรค์มี ๖ ชั้น ดังต่อไปนี้

๑) สวรรค์ชั้นที่ ๑ จาตุมหาราชิกา

สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกามี “ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์” เป็นราชาผู้ดูแลปกครองเหล่าเทวดา พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “...มหาราชทั้ง ๔ ในชั้นนั้นทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ชวดยิ่ง... ด้วยศีลให้ชวดยิ่ง ย่อมก้าวล่วงเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์(ความเป็นใหญ่กว่าเหล่าเทวดา) รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภกฐัพพทิพย์”^{๒๖} คุณสมบัติที่เป็นทิพย์ ๑๐ อย่าง เป็นคุณสมบัติพิเศษของท้าวมหาราชทั้ง ๔ ซึ่งเกิดจากกุศลกรรมของตนเอง ส่วนเหล่าเทวดาที่อุบัติเกิดในชั้นนี้ย่อมมีอานุภาพที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุญกรรมของแต่ละองค์ ที่คล้ายกันคือ เหล่าเทวดาเห็บพร้อมด้วยกามคุณทั้ง ๕ ที่เป็นสุขคุณสมบัติดังกล่าว จึงเป็นธรรมชาติของเทวดาชั้นนี้เกิดขึ้นเพราะผลของการให้ทานและรักษาศีล ส่วนสถานที่ที่อยู่ของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกามีท้าวมหาราชทั้ง ๔ เป็นผู้ปกครองเหล่าเทวดา ทรงประจำอยู่ในทิศทั้ง ๔^{๒๗} คือ

๑. ท้าวจรทฐ อยู่ด้านตะวันออก (ทิศบูรพา) เป็นราชาของพวกคนธรรพ์
๒. ท้าววิรุพหก อยู่ด้านทิศใต้ (ทิศทักษิณ) เป็นราชาของพวกกุมภกันท์
๓. ท้าววิรูปักษ์ อยู่ด้านตะวันตก (ทิศปัจฉิม) เป็นราชาของพวกนาค
๔. ท้าวกุเวร (ท้าวเวสสุวรรณ) อยู่ด้านทิศเหนือ (ทิศอุดร) เป็นราชาของพวกยักษ์

คำว่า คนธรรพ์ อ่านว่า คนทัน หมายถึง ชาวสวรรค์พวกหนึ่งที่มีความชำนาญในเชิงดนตรีและขับร้อง^{๒๘} พวกคนธรรพ์เป็นเทวดาที่มีรูปร่างหน้าตาเหมือนคนคงจะเห็นได้ในจิตรกรรมฝาผนังต่าง ๆ ข้อนี้ไม่แปลกส่วนที่น่าแปลกและน่าสนใจก็คือ กุมภกันท์ ยักษ์ และนาค คำว่ายักษ์ กุมภกันท์ เป็นเพียงสามัญนามที่ใช้เรียกเทวดา ๒ กลุ่มที่เป็นบริวารของท้าวมหาราชทั้ง ๒ คือ ท้าววิรุพหก และท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวรรณ ไม่ใช่ยักษ์ที่มีเขี้ยวโง้งอย่างที่คนไทยเข้าใจ ส่วนคำว่า นาค ก็เป็นชื่อเรียกเทวดากลุ่มหนึ่งที่เป็นบริวารของท้าววิรูปักษ์ ไม่ใช่หมายถึง งู ซึ่งถือว่าเป็นกำเนิดศิริจรรย์^{๒๙} เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นเทวดาที่อาศัยอยู่ในโลกมนุษย์นี้เองแต่อยู่ต่างมิติกัน

^{๒๖} อัง.อภฺฐก. ๒๓/๓๖/๒๗๔.

^{๒๗} ที.ม. ๑๐/๓๓๖/๒๖๐.

^{๒๘} สุทธิ ภิบาลแทน, ศัพทานุกรม, อ่างแก้ว, หน้า ๑๔๔.

^{๒๙} รศ.ดร.สุนทร ณ รั้งมี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, อ่างแก้ว, หน้า ๓๓๔.

จึงไม่สามารถมองเห็น พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในมหาสมยสูตร^{๓๐} ว่า พวกยักษ์เป็นภุมมเทวดาอาศัยอยู่ในพระนครกิลพัสดุ์ อาศัยอยู่ที่เขาเหมวตา อยู่ที่เขาสาตาคีรี มีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ มุ่งมายังป่าเป็นที่ประชุมของภิกษุ จากพุทธพจน์นี้จึงเห็นได้ว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกานี้อยู่ในโลกนี้เองเพียงแต่อยู่คนละมิติกันเท่านั้น เทวดาเหล่านี้อาศัยอยู่ตามภูเขา ตามถ้ำ ตามป่า ตามต้นไม้(รุกขเทวดา) ในอากาศ(อากาศเทวดา) และอาศัยอยู่ประจำทิศทั้ง ๔ ล้วนแต่เป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาทิ้งสิ้น เทวดาชั้นนี้จึงมีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุดในบรรดาสุคติภพชั้นอื่น ๆ อายุโดยประมาณของเทวดาชั้นนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในวิคตลโปสถสูตรว่า “...๕๐ ปีมนุษย์เป็น ๑ คคืน ๑ วัน ของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๕๐๐ ปีทิพย์ โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา...”^{๓๑}

ถ้าคำนวณตามเวลาของ โลกมนุษย์คือ

- ๑ เดือนทิพย์ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เป็น ๑,๕๐๐ ปีมนุษย์
- ๑ ปีทิพย์ ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็น ๑๘,๐๐๐ ปีมนุษย์
- ๕๐๐ ปีทิพย์ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็น ๙,๐๐๐,๐๐๐ปีมนุษย์

เทวดาชั้นจาตุมหาราชมีอายุ ๕๐๐ ปีทิพย์นั้นเป็นเพียงระยะเวลาที่ถูกกำหนดไว้ โดยประมาณเท่านั้น ไซ้ว่าเทวดาทุกองค์จะมีอายุยืนจนถึงระยะเวลาที่กำหนดไว้ เพราะอายุของเทวดามีสั้นบ้างยาวบ้าง เปรียบเหมือนอายุของมนุษย์มีทั้งอายุสั้นและอายุยืน

๒) สวรรค์ชั้นที่ ๒ ดาวดึงส์

คำว่า ดาวดึงส์ หรือดาวดึงส์ แปลว่า ๓๓ หมายถึง สวรรค์ที่เป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดา ๓๓ องค์ รวมทั้งท้าวสักกะด้วย สวรรค์ชั้นดาวดึงส์มี “ท้าวสักกะ” เป็นราชาในสวรรค์ชั้นนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “...ท้าวสักกะจอมเทพในชั้นดาวดึงส์นั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ขุดขี้... ด้วยศีลให้ขุดขี้ ข้อมก้าวล่วงพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ฯลฯ โผฏฐัพพทิพย์”^{๓๒} สวรรค์ชั้นดาวดึงส์มีเรื่องที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

๑. มีต้นไม้ปราสาท เป็นต้นไม้ประจำสวรรค์ชั้นนี้

๒. มีสวนนันทวัน สวนจิตรลดาวัน สวนสักวัน และ สวนปารุสกวัน อุทยานทั้ง ๔ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจหาความสำราญของเหล่าเทวดา

^{๓๐} ที.ม. ๑๐/๓๓๕-๓๓๖/๒๖๐-๒๖๑.

^{๓๑} อัง.อรรถก. ๒๓/๔๒/๒๘๗.

^{๓๒} อัง.อรรถก. ๒๓/๓๖/๒๗๔.

๓. มีพระบรมราชูเจดีย์ชื่อ จูฬามณี บรรจุพระเกศาธาตุ (ผม) และพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า

๔. มีสุธรรมสภา เป็นสถานที่ประชุมฟังธรรมและใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในสวรรค์ชั้นนี้ สำหรับการแสดงธรรมนั้น บางครั้งมีพรหมชั้นสูงเสด็จมาเทศนาให้ฟัง บางครั้งท้าวสักกะเทศนาเอง หรือบางครั้งก็เชิญเทวดาผู้มีความรู้ความสามารถในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มาเป็นองค์แสดงธรรม ส่วนวันที่แสดงธรรมเป็นวันธรรมสวนะเพ็ญเต็มดวงขึ้น ๑๕ ค่ำ มีเทวดาชาวดาวดึงส์และเทวดาชาวจาตุมหาราชิกมาร่วมฟังธรรมด้วย ข้อนี้มีปรากฏในมหาโควินทสูตร^{๓๓} ว่า ปัญจสิขคนธรรพเทพบุตรเข้าไปนมัสการพระพุทธเจ้าแล้วได้เล่าเรื่องของมนุษย์ที่สิ้นชีวิตได้ไปบังเกิดเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ให้พระองค์ทราบ ว่า ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ พระจันทร์เต็มดวงเป็นวันปวารณาเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์และท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ พร้อมด้วยบริวารนั่งอยู่ในธรรมสถานนั้น เมื่อใดเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์และเหล่าเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกมีท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ นั่งประชุมกันแล้ว ที่นั่งถัดมาเป็นที่นั่งของปัญจสิขคนธรรพเทพบุตร พระสูตรนี้จะแสดงให้เห็นชัดเจนว่าเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกก็สามารถขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นนี้ได้เช่นกัน ส่วนการประชุมฟังธรรมนั้นอาจจะมีเทวดาจากสวรรค์ชั้นอื่น ๆ มาร่วมฟังก็ได้

๕. ท้าวสักกะ หรือพระอินทร์ผู้เป็นราชาในสวรรค์ชั้นนี้เป็นที่รู้จักคุ้นเคยกว่าสวรรค์ชั้นอื่น ๆ เพราะความเชื่อเรื่องพระอินทร์ได้เข้ามามีบทบาทในวรรณคดีต่าง ๆ ในสังคมไทยมาช้านาน จึงทำให้ชาวไทยคุ้นเคยมากกว่าสวรรค์ชั้นอื่น ๆ และที่สำคัญท้าวสักกะทรงเป็นพุทธมามกะผู้ที่ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบันและมีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ในสักกปัญหสูตร^{๓๔} ท้าวสักกะทรงทูลถามปัญหาต่าง ๆ และพระพุทธเจ้าทรงตอบให้คลายความสงสัยได้ทุกข้อ ทำให้ท้าวสักกะพอพระทัยยิ่งนัก ทรงได้ดวงตาเห็นธรรม(บรรลุพระโสดาบัน) เป็นพระอริยบุคคลชั้นต้น ด้วยความเอิบอิ่มในธรรม พระองค์ทรงเอาพระหัตถ์ตบแผ่นดิน แล้วเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า “ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น” (๓ ครั้ง)^{๓๕} (นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส) (๓ ครั้ง) แล้วทรงกราบทูลลากลับขึ้นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยบริวารในสักกปัญหสูตรนี้เป็นการเข้าเฝ้าครั้งแรกของท้าวสักกะ และพระองค์ทรงได้สนทนาธรรมกับพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมจนท้าวสักกะเองได้ดวงตาเห็นธรรม และทรงกล่าวสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้าเป็นคำกล่าวแสดงความเคารพสูงสุด คำกล่าวนี้

^{๓๓} ที.มหา. ๑๐/๒๕๓-๒๕๔/๒๒๖-๒๒๗.

^{๓๔} ที.มหา. ๑๐/๓๔๔-๓๔๖/๒๖๕-๒๖๗.

^{๓๕} ที.มหา. ๑๐/๓๗๑/๒๘๗.

พระองค์ทรงเป็นผู้กล่าวครั้งแรก และในสมัยต่อมาชาวพุทธได้นำมาใช้เป็นบทกล่าวสรรเสริญในการเริ่มต้นสาธยายพระพุทธรูปต่าง ๆ เช่นการเจริญพระพุทธรูป ทำวัตรเช้า เย็น ใหัวพระ รับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น ต้องตั้งนะโมก่อนเสมอ ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงทุกวันนี้ ส่วนอายุโดยประมาณของเทวคานี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “... ๑๐๐ ปีมนุษย์ เป็น ๑ คติน ๑ วัน ของเทวคานี้ดาวคิงส์ ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๑,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้นเป็นประมาณอายุของเทวคานี้ดาวคิงส์...”^{๓๖} อายุของเทวคานี้ถ้าเทียบกับปีของมนุษย์คำนวณได้ ๓๖ ล้านปี

๓) สวรรค์ชั้นที่ ๓ ยามา

ชั้นยามาสวรรค์มี “ท้าวสุยามา” เป็นราชาปกครองเทวคานี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสเล่าว่า “...ท้าวสุยามเทพบุตรในชั้นยามาสวรรค์นั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้เขวดยิ่ง...ด้วยศีลให้เขวดยิ่ง ย่อมก้าวล่วงเทวคานี้ยามาสวรรค์ โดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ฯลฯ โภจวิพพิททิพย์”^{๓๗} เทวคานี้บังเกิดในสวรรค์ชั้นนี้มีความสุข ความประณีตยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นดาวคิงส์

อายุของเทวคานี้โดยประมาณพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “...๒๐๐ ปีมนุษย์ เป็น ๑ คติน ๑ วัน ของเทวคานี้ยามาสวรรค์ ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๒,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้นเป็นประมาณอายุของเทวคานี้ยามาสวรรค์”^{๓๘} อายุของเทวคานี้ ๓ นี้ ถ้าคำนวณโดยปีของมนุษย์เท่ากับ ๑๔๔ ล้านปี

๔) สวรรค์ชั้นที่ ๔ कुสิตสวรรค์

คุสิตสวรรค์มี “ท้าวสันคุสิต” เป็นราชาปกครองเทวคานี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “...ท้าวสันคุสิตเทพบุตรในสวรรค์ชั้นคุสิตนั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้เขวดยิ่ง...ด้วยศีลให้เขวดยิ่ง ย่อมก้าวล่วงเทวคานี้คุสิตโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ฯลฯ โภจวิพพิททิพย์”^{๓๙} เทวคานี้มีความสุขความประณีตยิ่งกว่าเทวคานี้ยามาสวรรค์

อายุของเทวคานี้โดยประมาณพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “...๕๐๐ ปีมนุษย์เป็น ๑ คติน ๑ วัน ของเทวคานี้คุสิต ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๕,๐๐๐ ปี-

^{๓๖} อัง.อภฺรฺก. ๒๓/๔๒/๒๘๕.

^{๓๗} อัง.อภฺรฺก. ๒๓/๓๖/๒๖๕.

^{๓๘} อัง.อภฺรฺก. ๒๓/๔๒/๒๘๘.

^{๓๙} อัง.อภฺรฺก. ๒๓/๓๖/๒๖๕.

ทิพย์โดยปีนั้นเป็นประมาณอายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิต”^{๔๐} อายุ ๔,๐๐๐ ปีทิพย์ของเทวดาชั้นนี้ เมื่อเทียบกับปีของมนุษย์เท่ากับ ๕๗๖ ล้านปี

๕) สวรรค์ชั้นที่ ๕ นิมมานรดี

นิมมานรดีสวรรค์มี “ท้าวสุนิมมิต” เป็นราชาปกครองเทวดาในชั้นนี้ พระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ว่า“...ท้าวสุนิมเทพบุตรในชั้นนิมมานรดีนั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ชวดยิ่ง...ด้วยศีลให้ชวดยิ่ง บ่อมก้าวล่วงเทวดาชั้นนิมมานรดีโดยฐานะ ๑๐ ประการ คือ อายุทิพย์ ฯลฯ โภกฐัพพทิพย์”^{๔๑} เทวดาที่อยู่บนสวรรค์ชั้นนี้ย่อมเจริญ และประณีตยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นดุสิต

อายุโดยประมาณของสวรรค์ชั้นนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า“...๘๐๐ ปีของมนุษย์เป็น ๑ กีน ๑ วัน ของเทวดาชั้นนิมมานรดี ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนเป็น ๑ ปี ๘,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้นเป็นประมาณอายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี”^{๔๒} อายุของเทวดาชั้นนี้ ถ้าเทียบกับปีของมนุษย์เท่ากับ ๒,๓๐๔ ล้านปี

๖) สวรรค์ชั้นที่ ๖ ปรนิมมิตวสวัตตี

ปรนิมมิตวสวัตตีสวรรค์มี “ท้าวปรนิมมิตวสวัตตี” เป็นราชาปกครองเทวดาในชั้นนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า“...ท้าวปรนิมมิตวสวัตตีเทพบุตรในชั้นปรนิมมิตวสวัตตินั้น ทำบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทานให้ชวดยิ่ง...ด้วยศีลให้ชวดยิ่ง บ่อมก้าวล่วงเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี โดยฐานะ ๑๐ ประการคือ อายุทิพย์ ฯลฯ โภกฐัพพทิพย์”^{๔๓} เทวดาในสวรรค์ชั้นนี้ มีความสุข ความสบายที่ประณีตยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

อายุโดยประมาณของเทวดาชั้นนี้พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า“...๑,๖๐๐ ปี เป็น ๑ กีน ๑ วัน ของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้นเป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี”^{๔๔} เทวดาในสวรรค์ชั้นนี้มีอายุมากที่สุด ในบรรดาสวรรค์ทั้ง ๕ ชั้นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อายุ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์ ถ้าเทียบตามปีของมนุษย์เท่ากับ ๙,๒๑๖ ล้านปี

ธรรมชาติของเทวดาพวกชาวสวรรค์ที่มีหูทิพย์ ตาทิพย์ และกินอาหารทิพย์ เหล่าเทวดาจัดเป็นสัตว์โอปปาติกะผู้ไปเกิดในสวรรค์เพราะบุญกุศลที่ตนเคยทำไว้ในครั้งที่มีชีวิตเป็นมนุษย์อยู่พระพุทธเจ้า

^{๔๐} อจ.อภฺรฺก. ๒๓/๔๒/๒๘๘.

^{๔๑} อจ.อภฺรฺก. ๒๓/๓๖/๒๗๕.

^{๔๒} อจ.อภฺรฺก. ๒๓/๔๒/๒๘๘.

^{๔๓} อจ.อภฺรฺก. ๒๓/๓๖/๒๗๕.

^{๔๔} อจ.อภฺรฺก. ๒๓/๔๒/๒๘๘.

ทรงตรัสว่า “บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในปรโลก”^{๔๕} จากพุทธพจน์นี้ ทรงยืนยันว่า เหตุที่สัตว์มาเกิดในสวรรค์เพราะบุญของคนที่ทำไว้ สวรรค์ชั้นต่าง ๆ มีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน มีความละเอียดประณีตต่างกันทั้งนี้เพราะภูมิจิตของเขาจะเป็นตัวกำหนดสวรรค์ที่เกิดสำหรับบุคคลนั้น ฉะนั้นพวกเขาจึงมีภพชั้นที่ต่างกัน แต่เมื่อกล่าวโดยรวมของสวรรค์แล้ว มีธรรมชาติที่เป็นทิพย์ที่มีความละเอียดประณีตกว่ามนุษย์มาก ไม่ว่าจะเป็นอาหาร อากาศ ฯลฯ เพราะสิ่งต่าง ๆ ล้วนเป็นทิพย์ สิ่งเหล่านี้เกิดจากผลบุญกุศลของคนนั่นเอง สิ่งที่เป็นทิพย์ของเหล่าเทวดาทุกชั้นเมื่อกล่าวโดยรวม เทวดาทั้งหลายมีทิพย์สมบัติ ๑๐ ประการ^{๔๖} คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และโณภูมิติพย์ เหล่านี้จัดเป็นของทิพย์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของสวรรค์ ส่วนความละเอียดประณีตซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะเทวดาแต่ละองค์ แต่ละชั้นมีความแตกต่างกัน หากอยากทราบว่าเทวดามีอยู่จริงหรือไม่ และจะรู้ได้อย่างไรว่าเทวดามีอยู่จริง พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบให้ภิกษุผู้ปกครองกษัตริย์ลิจฉวี ทรงตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตร เรื่อง นางอัมพปาลีศณิกา – เจ้าลิจฉวี ความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าเธอต้องการดูเทวดาชั้นดาวดึงส์ ก็จงดูพวกกษัตริย์ลิจฉวี จงดูหมู่เจ้าลิจฉวี จงนำเข้าไปเปรียบหมู่เจ้าลิจฉวี ให้เหมือนกับเทวดาชั้นดาวดึงส์...”^{๔๗} จากพระคำรัสนี้ทรงชี้ให้ดูเจ้าลิจฉวีซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีความเป็นอยู่ที่แสนสบาย ทั้งเครื่องนุ่งห่มก็ประณีต ความเป็นอยู่ก็ดี เป็นต้น เพราะเป็นวรรณะกษัตริย์ ในปัจจุบันถ้าต้องการดูความเป็นอยู่ของเทวดาชั้นดาวดึงส์ก็ควรดูพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนสังคมและความเป็นอยู่ของเทวดานั้นพวกเขาส่วนมากจะอยู่กันเป็นกลุ่ม และสวรรค์แต่ละชั้นจะมีผู้ปกครอง เช่น สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกามีท้าวหาราชทั้ง ๔ ปกครอง แต่ละองค์มีบริวารจำนวนมาก ดังที่กล่าวไว้แล้วในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เมื่อกล่าวโดยภาพรวม เหล่าเทวดาจะอยู่ในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ซึ่งมีวิมานทิพย์เป็นอยู่อาศัยบริบูรณ์ด้วยทิพย์สมบัติและเหล่าบริวาร เพราะฉะนั้นสังคมของเทวดาจึงมีแต่ความสงบสุข เหล่านี้จัดเป็นธรรมชาติของเทวดา

๒.๓.๔ กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น

สวรรค์เป็นโลกของโอปปาติกะ เป็นดินแดนทิพย์สถานทุกสิ่งที่มีอยู่ในแดนสวรรค์ล้วนเป็นของทิพย์ทั้งสิ้น กล่าวคือ กามคุณ ๕ มี รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ล้วนเป็นทิพย์ ดังนั้นสวรรค์จึงเป็นสิ่งที่ปรารถนาของคนทั่วไป ชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อว่า สวรรค์เป็นดินแดนแห่งความสุข และเป็นดินแดนของคนดี สวรรค์มีทั้งหมด ๖ ชั้น ดังที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว

^{๔๕} อจ.ปญ. ๒๒/๓๖/๔๖.

^{๔๖} อจ.อฏฐก. ๒๓/๓๖/๒๗๔.

^{๔๗} ทิ.มหา. ๑๐/๑๖๑/๑๑๓.

สำหรับกุศลกรรมที่ทำให้มนุษย์บางคนหลังจากสิ้นชีวิตแล้วได้มาเกิดในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ในชั้นใดชั้นหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “...บุคคลบางคนในโลกนี้ ทำบุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยทาน...ด้วยศีลมีประมาณยิ่ง ไม่เจริญบุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวณาเลย เมื่อกายแตกตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาทั้ง ๖ ชั้น...”^{๔๘} ดังนั้น ทานและศีลจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ไปเกิดในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นได้ ธรรมเนียมของสุคติภพดังกล่าวทั้งมนุษย์และเทวดา บุคคลจะไปเกิดได้ต้องมีทานและศีลเป็นสำคัญ ดังนั้น ทานและศีลจึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาดังนี้

ทาน แปลว่า การให้ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เป็นทาน ในสัปปริสทานสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า “การให้ ๘ อย่าง คือ ให้ของสะอาด ให้ของประณีต ให้ตามกาล ให้ของสมควร เลือกให้ ให้เนื่องนิตย์ เมื่อให้จิตผ่องใส และหลังให้แล้วจิตใจ”^{๔๙} ลักษณะการให้ทานทั้ง ๘ อย่าง จัดเป็นองค์ประกอบของการให้ที่ดี วัตถุที่สะอาด คือ ข้าว น้ำ และวัตถุที่จะให้ต้องสะอาด ประณีต ตามกาล เช่น ถวายอาหารในเวลาเช้าแก่พระสงฆ์ สามเณร สมควรแก่ฐานะ คือ รู้จักฐานะตนเองและผู้รับทาน ให้เป็นประจำเนื่องนิตย์ ให้ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ผู้มีศีล และที่สำคัญให้แล้วไม่รู้สึกเสียดาย

๒. ธรรมทาน คือ การให้ธรรม หรือการให้ความรู้เป็นวิทยาทาน พระพุทธศาสนาดูว่าเป็นการให้เช่นกันและพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการให้ธรรมทานประเสริฐกว่าการให้วัตถุทาน ดังพุทธพจน์ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทานนี้มี ๒ อย่าง อามิสทาน และธรรมทาน ในทานทั้ง ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ”^{๕๐} ดังนั้น ธรรมทานจึงเลิศกว่าวัตถุทาน

ศีล หมายถึง ข้อบัญญัติที่กำหนดการปฏิบัติกายและวาจา^{๕๑} คือ การสำรวม กาย วาจา ให้เรียบร้อยไม่ทำความชั่ว ธรรมเนียมของศีลมีหลายระดับ เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๗ ซึ่งมีความละเอียดต่างกัน แต่เมื่อกล่าวโดยรวม ก็คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยเท่านั้น หรือ กายสุจริต ๓ วจีสุจริต ๔ และมโนสุจริต ๓ บางครั้งเรียกว่า ธรรม ๑๐ ประการบ้าง หรือกุศลกรรมบถ ๑๐ บ้าง แยกให้เห็นโดยชัดเจนได้ดังนี้

^{๔๘} อัง.อญฺฐก. ๒๓/๓๖/๒๗๔-๒๗๖.

^{๔๙} อัง.อญฺฐก. ๒๓/๓๗/๒๗๖.

^{๕๐} พุท.อิตติ. ๒๕/๑๐๐/๑๕๓.

^{๕๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, อ่างแล้ว, หน้า

๑. ไม่ฆ่าสัตว์	}	กายสุจริต
๒. ไม่ลักทรัพย์		
๓. ไม่ประพฤตินิคมในกาม		
๔. ไม่พูดเท็จ		
๕. ไม่พูดต่อเสียด		
๖. ไม่พูดคำหยาบ	}	วจีสุจริต
๗. ไม่พูดเพ้อเจ้อ		
๘. ไม่อยากได้ของคนอื่น		
๙. ไม่มีจิตคิดปองร้าย	}	มโนสุจริต
๑๐. มีความเห็นชอบ ^{๕๒}		

นอกจากจะทรงตรัสถึงธรรม ๑๐ ประการแล้วยังทรงแสดงโดยละเอียดถึงธรรม ๒๐, ๓๐ และ ๔๐ กล่าวโดยย่อคือ ธรรม ๒๐ ทรงเพิ่มการชักชวนผู้อื่นให้ทำบุญ เสริมเข้าไปทุก ๆ ข้อจนครบทั้ง ๑๐ ข้อ ส่วนกรณีธรรม ๓๐ ข้อ ทรงเพิ่มความพอใจในการทำดีเสริมเข้าไปทุก ๆ ข้อจนครบทั้ง ๑๐ ข้อ และกรณีธรรม ๔๐ ข้อ ทรงเพิ่มการกล่าวสรรเสริญในการทำดีเสริมเข้าไปทุก ๆ ข้อ จนครบทั้ง ๑๐ ข้อ เช่น “เป็นผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตัวเอง, ชักชวนผู้อื่นให้เว้นจากการฆ่าสัตว์, พยายามเว้นจากการฆ่าสัตว์, กล่าวสรรเสริญการเว้นจากการฆ่าสัตว์”^{๕๓} ดังนั้น หลักธรรมดังกล่าว จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่สุคติโลกสวรรค์และเป็นที่น่าสังเกตว่ากุศลกรรมที่ทำให้บุคคลเข้าถึงสุคติภพตั้งแต่ภูมิของมนุษย์ จนถึงสุคติโลกสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ก็เพราะบุญกิริยาวัตถุ ๒ ข้อ คือ การให้ทานและรักษาศีล โดยเฉพาะสุคติโลกสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น มีคำอธิบายเหมือนกันหมด กล่าวคือ เพราะทำทานรักษาศีลมีประมาณเชิง จึงได้มาเกิดในสุคติโลกสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น แต่การถือกำเนิดในสุคติโลกสวรรค์ชั้นต่าง ๆ นั้น อำนาจของกุศลกรรมควรจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับปัจจัย ๒ อย่าง คือ ๑. เจตนา ๒. แรงปรารถนา

เจตนา หมายถึง ความจงใจ หรือความพอใจ กรณีการให้ทานด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์กับการให้ทานเพราะจำใจให้ การให้ทั้ง ๒ ลักษณะมีความต่างกันกล่าวคือ ให้วัตถุสิ่งเดียวกัน แต่ให้ผลต่างกันจะเห็นได้ในปายาสีราชัญญสูตร^{๕๔}ว่าพระเจ้าปายาสีผู้ไม่เชื่อเรื่องโลกหน้าหลังจากได้

^{๕๒} อจ.ทสก. ๒๔/๒๒๑/๓๘๐.

^{๕๓} อจ.ทสก. ๒๔/๒๒๔/๓๘๕.

^{๕๔} ที.มหา. ๑๐/๔๐๖-๔๔๑/๓๑๒-๓๔๗.

สนทนาธรรมกับพระกุมารกัสสปเถระ ทรงเปลี่ยนทรศนะคติใหม่มานับถือพระรัตนตรัย และทำบุญให้ทาน แต่การให้ทานของพระองค์ทรงให้ทานไม่เคารพ ไม่ทรงให้ทานโดยพระองค์เอง ไม่ให้ทานด้วยความนอบน้อม และทรงให้ทานแบบทิ้งให้ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์แล้วไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ส่วนอุตตรมาณพเป็นเจ้าพนักงานทำหน้าที่ให้ทานแทนพระองค์ ได้ให้ทานด้วยความนอบน้อมมีเจตนาที่บริสุทธิ์ เมื่อสิ้นชีวิต จึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเหนือกว่าพระเจ้าปายาสี ๑ ชั้น ดังนั้น เจตนาจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่นำบุคคลไปเกิดในสวรรค์ได้

แรงปรารถนา หมายถึง ความต้องการอย่างแรงกล้า แรงปรารถนาเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้บุคคลเมื่อสิ้นชีวิตแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ได้เช่นกัน กล่าวคือผู้ที่ทำกุศลไว้มาก สามารถเลือกไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ได้ตามต้องการ ข้อนี้อีกหลักฐานสำคัญที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงว่า “ภิกษุ (พุทธบริษัท) มีศรัทธา มีศีล มีสุตะ มีจาคะ และมีปัญญา ได้ฟังว่า เทวดาท้ง ๖ ชั้น มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุข แล้วตั้งจิตอธิษฐาน ความปรารถนาคงกล่าวจะสำเร็จให้ไปบังเกิดในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นใดชั้นหนึ่งได้ตามความประสงค์”^{๔๕} จากพุทธพจน์ดังกล่าว บุคคลที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม สามารถเลือกเกิดในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ได้ตามความปรารถนา ยกตัวอย่างเช่น

ธรรมิกอุบาสก^{๔๖} เป็นผู้ยึดมั่นในการให้ทาน รักษาศีลและภาวนา และเป็นผู้ทำนุบำรุงพระภิกษุ สามเณรเป็นประจำ ต่อมาท่านป่วยด้วยโรคชรา จึงนิมนต์พระ ๑๖ รูป มาแสดงอานาปานสติสูตรให้ท่านฟัง ขณะกำลังฟังเทศน์อยู่นั้นใจของท่านสงบและในขณะเดียวกัน เทวดาท้ง ๖ ชั้น ได้นำราชรถที่ประดับอย่างสวยงามมาล้อมรอบพร้อมเชื้อเชิญให้ท่านธรรมิกอุบาสกไปเกิดในวิมานของตน ท่านธรรมิกอุบาสกจึงพูดกับบุตรธิดา ของท่านว่า อยากให้พ่อไปเกิดในสวรรค์ชั้นไหน บุตรธิดาของท่านบอกว่า อยากให้พ่อไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต เพราะเป็นที่อยู่ของพุทธมารดาและพระโพธิสัตว์ ท่านธรรมิกอุบาสกจึงขึ้นวิมานไปที่เทวคาลัยชั้นดุสิตแล้วสั่งให้ลูก ๆ ของท่าน โยนพวงมาลัยไปในอากาศนั้น เป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า พวงมาลัยได้ลอยอยู่บนอากาศและอยู่ ณ ตำแหน่งที่ท่านธรรมิกอุบาสกบอก จากนั้นท่านธรรมิกก็สิ้นชีวิตไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต มีวิมานใหญ่ถึง ๒๕ โยชน์ พร้อมนางอัปสร ๑,๐๐๐ นาง จากตัวอย่างดังกล่าวทำให้ทราบว่า การไปเกิดในสวรรค์นั้น เพราะแรงปรารถนาและพลังแห่งกุศลที่มีคุณสมบัติเพียงพอ เหมือนบางคนมีทรัพย์มาก และมีสุขภาพดี สามารถไปได้ทุกที่ทั่วโลกตามใจต้องการ เพราะมีความพร้อมทั้งทรัพย์และร่างกายที่

^{๔๕} ม.อ. ๑๔/๑๖๓-๑๖๔/๒๒๕-๒๒๖.

^{๔๖} มหามุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ : มหามุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๓-๑๗๘.

แข็งแรง ดังนั้นความปรารถนาหรือแรงอธิษฐานที่พร้อมด้วยพลังของกุศลจึงสามารถนำบุคคลไปสู่
ปรโลกได้ตามความประสงค์

๒.๔ รูปภพ

รูปภพ เป็นสุคติภพอย่างกลางเป็นภพของผู้ที่ยังติดอยู่ในรูป กล่าวคือ ยังยินดีพอใจอยู่ใน
รูปเทวดาที่บังเกิดในชั้นนี้เรียกว่า “พรหม” ในคำสอนของพระพุทธศาสนา หมายถึง ภพของผู้ได้
ฉน ๔ มีทั้งหมด ๑๖ ชั้น ภพทั้งหลายเหล่านี้เป็นที่รองรับผู้ที่ฝึกฝนพัฒนาจิตจนได้บรรลุฉนชั้น
ต่าง ๆ เหตุที่มีหลายชั้นเพราะขึ้นอยู่กับภูมิธรรมที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน ระดับจิตต่างกัน ภูมิจิต
ของเขาจะเป็นตัวกำหนดที่เกิด รูปพรหมมี ๑๖ ชั้น^{๕๗} ดังนี้

๒.๔.๑ พรหมที่เกิดด้วยผลแห่งปฐมฉน

รูปพรหมเป็นสุคติชั้นกลางเป็นที่อยู่ของผู้เจริญสมาธิจนได้บรรลุฉนชั้นต้น มี ๓
ระดับ คือ ระดับสามัญ ระดับกลาง และระดับประณีต มีดังนี้

๒.๔.๑.๑ ผู้เจริญปฐมฉนได้อย่างสามัญ เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหมชั้น
ปาริสาชชา มีอายุประมาณเท่าส่วนที่ ๓ แห่งกัป หรือ ๑ ใน ๓ แห่งกัป

๒.๔.๑.๒ ผู้เจริญปฐมฉนได้อย่างกลาง เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหมชั้น
ปุโรหิตา มีอายุประมาณกึ่งกัป

๒.๔.๑.๓ ผู้เจริญปฐมฉนได้อย่างประณีต เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหม
ชั้นมหาพรหมมา มีอายุประมาณ ๑ กัป

๒.๔.๒ พรหมที่เกิดด้วยผลแห่งทุติยฉน

ชั้นทุติยฉน เป็นที่อยู่ของผู้เจริญฉนสมาธิจนได้บรรลุทุติยฉนมี ๓ ระดับ คือ
ระดับสามัญ ระดับกลาง และระดับประณีต เมื่อสิ้นชีวิตจึงมาเกิดในพรหมชั้นนี้

๒.๔.๒.๑ ผู้เจริญทุติยฉนได้อย่างสามัญ เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหมชั้น
ปริตรคาภา มีอายุประมาณ ๒ กัป

๒.๔.๒.๒ ผู้เจริญทุติยฉนได้อย่างกลาง เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหมชั้น
ชั้นอัปปมาณาภา มีอายุประมาณ ๔ กัป

๒.๔.๒.๓ ผู้เจริญทุติยฉนได้อย่างประณีต เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหม
ชั้นอาภัสสรา มีอายุประมาณ ๘ กัป

๒.๔.๓ พรหมที่เกิดด้วยผลแห่งตติยฉน

^{๕๗} อภิ.วิ. ๓๕/๑๐๒๔-๑๐๒๗/๖๔๕-๖๕๑.

ชั้นตติยฌาน เป็นที่อยู่ของผู้เจริญฌานสมาธิจนได้บรรลุตติยฌานมี ๓ ระดับ คือ ระดับสามัญ ระดับกลาง และระดับประณีต เมื่อสิ้นชีวิตจึงมาเกิดในพรหมชั้นนี้ คือ

๒.๔.๓.๑ ผู้เจริญตติยฌานได้อย่างสามัญ เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหมชั้น ปริตตสุภา มีอายุประมาณ ๑๖ กัป

๒.๔.๓.๒ ผู้เจริญตติยฌานได้อย่างกลาง เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหมชั้น อัปปมาณสุภา มีอายุประมาณ ๓๒ กัป

๒.๔.๓.๓ ผู้เจริญตติยฌานได้อย่างประณีต เมื่อสิ้นชีวิตจะไปเกิดเป็นพวกพรหมชั้นสุภกนิหะ มีอายุประมาณ ๖๔ กัป

๒.๔.๔ พรหมที่เกิดด้วยผลจตุตถฌาน

ชั้นจตุตถฌานเป็นที่อยู่ของพรหมชั้นสูงสุด ซึ่งมีความเป็นอยู่ที่ละเอียดประณีตยิ่งกว่าพรหมทั้ง ๓ ชั้นที่กล่าวมาแล้ว ในพระไตรปิฎกปรากฏในคัมภีร์อภิธรรมปิฎกวิภังค์ กล่าวว่า ผู้เจริญจตุตถฌาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วบางพวกไปเกิดเป็นเวหน์ปผลาพรหม บางพวกไปเกิดเป็นอสังขญพรหม บางพวกไปเกิดในชั้นสุทธาวาส ได้แก่ อวิหา, อคัปปา, สุทตสา, สุทตสี อภิณฺฐะ และบางพวกไปเกิดใน อากาसानัญญาตคณภ, วิญญาณัญญาตคณภ, อากิญจัญญาตคณภ, เนวสัญญาตคณภ เหตุที่รูปพรหมชั้นจตุตถฌานมีความแตกต่างกัน เพราะมีอารมณ์ต่างกัน มีมนสิการต่างกัน มีฉันทะต่างกัน มีปณิธิต่างกัน มีอธิโมกษ์ต่างกัน มีภินิหารต่างกันและมีปัญญาต่างกัน ความสามารถซึ่งจัดเป็นคุณสมบัติเฉพาะบุคคล จึงเป็นตัวแบ่งชั้นภพภูมิที่ต่างกัน ดังนี้

๒.๔.๔.๑ เวหน์ปผลาพรหม หมายถึง ที่อยู่ของพรหมผู้บรรลุจตุตถฌานและได้รับผลแห่งฌานอันไพบุลย์เป็นผู้เสวยสุขที่เกิดจากฌานครบตามอายุขัยพรหมชั้นนี้เคลื่อนไหวไปมาได้ ตามใจปรารถนา มีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป

๒.๔.๔.๒ อสังขญีสัตตาพรหม หรือพรหมลูกฟัก หมายถึง ที่อยู่ของพรหมผู้ไม่มีสังขญา เพราะพรหมชั้นนี้มีแต่รูปขันธ์ ไม่มีนามขันธ์ คือ เวทนาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ หรือไม่มีจิตและเจตสิก สาเหตุที่ทำให้มาเกิดเป็นอสังขญีสัตตาก็เนื่องจากการพิจารณาในการเจริญฌานต่างกัน^{๔๔} กล่าวคือ เมื่อยังเป็นมนุษย์ได้เจริญจตุตถฌานจนได้ระดับสูงพออยู่มาได้ระยะหนึ่ง เกิดความเบื่อหน่ายจิตใจของตน แล้วภาวนาว่า “อสังขญี อสังขญีปี...ข้าพเจ้าจงอย่ามีสังขญา ขอข้าพเจ้าจงอย่าได้มีใจเลย”^{๔๕} ด้วยพลังแห่งสมาธิจึงได้บรรลุอสังขญีสัตตาฌาน และเมื่อสิ้นชีวิตในอิริยาบถใดก็จะมาบังเกิดในอิริยาบถนั้น เช่น ตายในขณะที่นั่งก็จะมาบังเกิดในท่านั่งอยู่

^{๔๔} รศ.ดร.สุนทร ฌ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, อ่างแล้ว, หน้า ๔๔๓.

^{๔๕} พระพรหมโมลี (วิลาศ), ภูมิวิลาสนี, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕๓.

อย่างนั้น เปรียบเหมือนพระพุทธรูป หรือเหมือนคนนอนหลับสนิทเข้าสู่นิทราอยู่ไม่สามารถรับรู้สิ่งใดได้ เพราะไม่มีสติญาณมีแต่รูปเท่านั้น “มีอายุประมาณ ๕๐๐ กัป”^{๖๐} ซึ่งเป็นสภาพชีวิตที่ยืนยาวมาก

๒.๔.๔.๑ สุทธาวาส หมายถึง ที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ เป็นสุคติภพของผู้ที่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ได้คลายกำฉันท์ในกำทั้งหลาย เป็นกลุ่มของผู้บรรลุจุดถกถกานที่สามารถยกระดับจิตใจของคนถึงความบริสุทธิ์ระดับพระอริยบุคคลชั้นอนาคามี หมายถึง ผู้ซึ่งไม่กลับมาอีก หรือผู้ไม่หวนกลับมาเกิดอีกจัดเป็น ๑ ในพระอริยบุคคล ๘ จำพวก ได้แก่ พระโสดาบันปัตติมารค พระโสดาปัตติผล เป็นต้น เมื่อท่านสิ้นชีวิตจากความเป็นมนุษย์แล้ว จึงมาบังเกิดในสวรรค์ชั้นสุทธาวาส และสวรรค์ชั้นสุทธาวาสนี้ มีบุคคลอยู่ ๒ ประเภท คือ พระอนาคามี และพระอรหันต์^{๖๑} พรหมในชั้นสุทธาวาสจะเสวยสันติสุขฝึกหัดพัฒนาจิตของท่านไป จนกว่าจะได้บรรลุพระอรหันต์ ในชั้นสุทธาวาสนี้ ไม่จำเป็นต้องมาเกิดเพื่อบรรลุอรหันต์ในโลกมนุษย์อีก เพราะพรหมที่อยู่ในชั้นสุทธาวาสมีอายุชยยืนนานยิ่งนักกว่าจะได้บรรลุพระอรหันต์ก็เสียเวลา ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงเล่าไว้ว่า ในอดีตชาติพระองค์ทรงเคยเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ทั้งหมด เว้นแต่พรหมในชั้นสุทธาวาส เพราะเห็นว่าพรหมชั้นสุทธาวาสมีอายุยืนยาวเกินไป เสียเวลาบำเพ็ญบารมีและการตรัสรู้ พรหมโลกชั้นนี้พระพุทธองค์ตรัสไว้ในมหาปทานสูตรความตอนหนึ่งว่า มีอยู่ครั้งหนึ่ง พระองค์ได้เสด็จเยี่ยมเหล่าเทวดาชั้นสุทธาวาสพระองค์ทรงรำพึงในใจว่าพรหมโลกชั้นสุทธาวาสนี้ไม่ได้ทรงเคยอยู่เลยเพราะพรหมโลกชั้นสุทธาวาสไม่ใช่โอกาสที่ใคร ๆ จะไปได้ง่าย พระองค์ได้เข้ามาหายไปแล้วปรากฏภายในพวกพรหมอวิหา ทรงตรัสเล่าให้ภิกษุฟังว่า “...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพยดานั้น แลเทพดานับร้อย นับพัน เป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ใหว้เราแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง...”^{๖๒} และทรงตรัสความตอนหนึ่งว่า “...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยพรหมเหล่าอวิหา...เหล่าตปปา...เหล่าสุทัสสา...เหล่าสุทัสสี ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าอภินิฏฐาแล้ว”^{๖๓} จากพุทธพจน์นี้สามารถยืนยันได้ว่าสวรรค์ชั้นสุทธาวาสมีจริง และผู้ที่ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนี้เป็นผู้ประพฤติธรรมในศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงมาแล้ว เช่น พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี, ลีชี, เวสสภู, กกุสันธะ, โกนาถมนะ, กัสสปะ รวมทั้งในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันนี้ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระสมณโคตม) ก็มีผู้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนี้ มีพรหมพวกหนึ่งกล่าวกับพระพุทธองค์ว่า “...พวกข้าพระองค์นั้นประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเจ้า คลายกำฉันท์

^{๖๐} อภ.วิ. ๓๕/๑๐๒๗/๖๕๑.

^{๖๑} รศ.ดร.สุนทร ณ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, อ่างแล้ว, หน้า ๔๕๐.

^{๖๒} ที.มหา. ๑๐/๕๑/๕๕.

^{๖๓} ที.มหา. ๑๐/๕๒/๖๒.

ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้^{๖๔} พรหมชั้นนี้เป็นผู้มีกิเลสเบาบาง เป็นพระอริยบุคคล ระดับอนาคามีขึ้นไป และท่านเหล่านั้นจะไม่กลับมาเกิดอีกเพราะจะบำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตต์ ในสวรรค์ชั้นนี้ อายุของเทวดาชั้นสุทธาวาสพรหมมีความแตกต่างกันดังนี้

อายุของเหล่าพรหมชั้นอวิหา^{๖๕} มีอายุประมาณ ๑,๐๐๐ กัป

อายุของเหล่าพรหมชั้นอตปปา มีอายุประมาณ ๒,๐๐๐ กัป

อายุของเหล่าพรหมชั้นสุทัสสา มีอายุประมาณ ๔,๐๐๐ กัป

อายุของเหล่าพรหมชั้นสุทัสสี มีอายุประมาณ ๘,๐๐๐ กัป

อายุของเหล่าพรหมชั้นอกนิฏฐา มีอายุประมาณ ๑๖,๐๐๐ กัป

อายุของเหล่าเทวดาทั้ง ๕ ชั้น เมื่อเปรียบเทียบกับสวรรค์ชั้นก่อน ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วเป็น สภาพชีวิตที่ยืนนานมากไม่สามารถคำนวณเป็นภาษามนุษย์ได้

ดังนั้นธรรมชาติของรูปพรหมซึ่งเป็นหมู่เทวดาผู้ได้บรรลุรูปฌาน โดยการเพ่งสิ่งที่ป็นรูปธรรมดาของผู้บรรลุฌานย่อมมีความเป็นอยู่ที่ละเอียดประณีตกว่าสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นที่กล่าวมาแล้ว เพราะฌานเป็นเรื่องของการเจริญภาวนาต้องอาศัยจิตเป็นตัวสำคัญเป็นปัจจัยในการบรรลุฌาน ผู้ที่บรรลุฌานและอยู่ในฌานเมื่อยังมีชีวิตย่อมมีความสุขอันเกิดจากฌาน และเมื่อสิ้นชีวิตด้วยอำนาจแห่งฌานจึงมาเกิดในพรหมโลก ธรรมชาติของเทวดาชั้นพรหมจะมีปีติเป็นเครื่องอยู่ และพวกพรหมจะไม่เสพกามเหมือนสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้น ส่วนสังขมของพวกพรหมจะอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มมีราชาปกครองตามแต่ชั้นของตน

๒.๔.๕ กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในรูปพรหม

กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในรูปพรหม เกิดจากการฝึกหัดพัฒนาจิตโดยวิธีการเจริญภาวนาตามวิธีของพระพุทธศาสนา วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงฌานแต่ละชั้นซึ่งมีความละเอียดและมืองค์ฌานแตกต่างกันพระพุทธเจ้าทรงครีตไว้ในสามัญญผลสูตร^{๖๖} มีใจความสำคัญตอนหนึ่งดังนี้ ภิกษุเป็นผู้ประกอบศีลชั้นอินทริยสังวร สติสัมปชัญญะและสันโดษอยู่ในเสนาสนะที่สงัด เมื่อทำกิจส่วนตัวเสร็จแล้วได้นั่งสมาธิ นั่งขู้ปลั่งกั ตั้งกายให้ตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า ละนิวรณ์ทั้ง ๕ ได้ เมื่อจิตละนิวรณ์ทั้ง ๕ ได้แล้ว จิตย่อมก้าวขึ้นสู่องค์ฌาน จิตจะเกิดปราโมทย์ ใจและกายย่อมสงบ ได้เสวยสุขนั้น เมื่อจิตตั้งมั่น จิตย่อมสงบจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม ฌานทั้ง ๔ จะเกิดขึ้นตามลำดับจากพุทธพจน์นี้ พระพุทธองค์ทรงยืนยันถึงการมีอยู่ของฌานที่เกิดจากการฝึกฝนปฏิบัติตนจน

^{๖๔} ที.มหา. ๑๐/๕๓/๖๕.

^{๖๕} อภิ.วิ. ๓๕/๑๐๒๗/๖๕๑-๖๕๒.

^{๖๖} ที.สี. ๘/๒๑๕/๘๐.

สามารถบรรลุตามขั้นต่างๆ ได้ เมื่อกล่าวถึงวิธีการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงรูปตามทั้ง ๔ เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลดังนี้

๑. บุคคล
๒. สถานที่
๓. วิธีปฏิบัติ
๔. นิเวศน์ ๕
๕. องค์ตามทั้ง ๔

บุคคล บุคคลในที่นี้พระพุทธองค์ทรงมุ่งถึงภิกษุ ทรงสอนภิกษุ ซึ่งเป็นผู้ประพฤดิธรรมโดยตรง ภิกษุเหล่านั้นต้องเป็นผู้สำรวมในศีล(ศีลพระมี ๒๒๗ ข้อ) สำรวมอินทรีย์(สำรวมอายตนะภายใน มีตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่เสมอและเป็นผู้สันโดษ (ความยินดีพอใจในบริวารของตน เช่น ผ้าไตรจีวร และบาตร) เหล่านี้เป็นสิ่งที่ภิกษุควรปฏิบัติโดยเคร่งครัด

สถานที่ หรือเสนาสนะต้องเป็นที่สงบ สงัด ซึ่งหมายถึงไม่เป็นสถานที่ที่มีคนพลุกพล่าน รวมถึง อาหาร อากาศ และอาจารย์ คือ ผู้คอยแนะนำวิธีการปฏิบัติให้ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเอาสถานที่ต่อไปนี้ คือ ป่า โคนต้นไม้ ภูเขา ถ้ำ ป่าช้า เป็นต้น สถานที่เหล่านี้ภิกษุควรเข้าอยู่เพื่อปฏิบัติพัฒนาจิต

วิธีปฏิบัติ หมายถึง แนวทางดำเนินที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญมากข้อหนึ่ง วิธีปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเมื่ออยู่ ๒ วิธี หลัก ๆ คือ

๑) วิธีปฏิบัติแบบสมถะ วิธีนี้เป็นวิธีปฏิบัติเพื่อให้ใจสงบ ซึ่งมีองค์แห่งตามขั้นต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดอภิญญา ๖ (ปัญญาอันยิ่ง) มี ศาติพิสัย เป็นต้น เป็นเป้าหมายสูงสุด

๒) วิธีปฏิบัติแบบวิปัสสนา วิธีนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาเพื่อบรรลุมรรคผลและนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ส่วนวิธีปฏิบัติในที่นี้พระพุทธองค์ทรงแนะนำว่า ควรนั่งคู้บัลลังก์ (ยืน เดิน นั่ง และนอน) คือ นั่งสมาธิโดยเอาขาขวาทับขาซ้ายมือขวาทับมือซ้าย และมีวิธีนั่งสมาธิอีกแบบหนึ่ง เรียกว่า นั่งขัดสมาธิเพชร คือ เอาขาซ้ายยกขึ้นพาดสะโพกขาขวา ส่วนขาขวา ขวางบนสะโพกขาซ้าย มือวางในลักษณะเดียวกัน จากนั้นทรงตรัสว่า ควรนั่งตั้งกายให้ตรง และให้ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า คือมีความระลึกรู้อยู่ตลอดเวลาในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง เช่น บริกรรมว่า พุทโธ หรือ สัมมาอรหัง ที่นิยมใช้กันอยู่ปัจจุบันนี้

นิเวศน์ ๕ หมายถึง ธรรมฝ่ายอกุศลที่คอยขัดขวางผู้ปฏิบัติไม่ให้บรรลุตามมี ๕ อย่าง คือ

๑. อภิชฌา (กามฉันท) คือ ความโลภ หรือความคิดในรสของกามคุณทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัสที่น่ารักใคร่พอใจ

๒. พยาบาท คือ ความมีจิตคิดปองร้ายทั้งต่อคน และสัตว์

๓. ถีนมิทระ คือ ความง่วงในเวลาปฏิบัติ
๔. อุทฺธังจะ กุกฺกัจจะ คือ ความคิดฟุ้งซ่านใจไม่สงบ
๕. วิจิกฺกฉา คือ ความสงสัย (สงสัยในวิธีปฏิบัติ สงสัยในพระรัตนตรัย)
- นิเวรณํทั้ง ๕ จัดเป็นกิเลสอย่างกลาง เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติควรข้ามพ้นไปให้ได้ เมื่อข้ามพ้นนิเวรณํทั้ง ๕ ได้แล้ว จิตก็จะเข้าสู่ฌานซึ่งเป็นเป้าหมายของการเจริญภาวนาในขั้นนี้
- ฌาน ๔ แต่ละชั้นมีองค์ของฌานที่แตกต่างกัน ดังนี้
๑. ปฐมฌาน ประกอบด้วยองค์ฌานมี ๕ อย่าง ดังนี้
- วิตก คือ ความตรึก หมายถึง การยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ ได้แก่ การกำหนดจิตไว้ที่อารมณ์ของสมาธิ เช่น กำหนดจิตไว้ที่ลมหายใจเข้า ออก
- วิจาร์ คือ ความตรอง หมายถึง การพิจารณาอารมณ์ของสมาธิ เช่น หายใจเข้าพุท หายใจออกโ พิจารณากำหนดรู้ตาม คำภาวนานั้น
- ลักษณะของวิตก วิจาร์ มีลักษณะที่สืบทอดกันเป็นปัจจัยเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อวิตกยกจิตขึ้นสู่อารมณ์วิจาร์จะประกองจิตนั้นไว้ในอารมณ์ ท่านเปรียบวิตกเหมือนนกที่กระพือปีกบินไปในอากาศ ส่วนวิจาร์ เปรียบเหมือนนกที่กระพือปีกเต็มที่แล้วได้แต่ล่อนกบินลมในอากาศ โดยไม่ต้องกระพือปีกอีก เพียงแต่ทรงตัวอยู่ในอากาศเท่านั้น
- ปีติ คือ ความอิ่มใจ หรือความสุขใจ มี ๕ อย่าง^{๖๖} คือ
๑. บุพเพกขาปีติ ปีติเล็กน้อยทำให้ขนชันน้ำตาไหล
  ๒. ขณิกปีติ ปีติชั่วขณะทำให้รู้สึกเสียวแปลบ ๆ เหมือนสายฟ้าแลบ
  ๓. โลกกันติกาปีติ ปีติเป็นพัก ๆ ทำให้รู้สึกชุ่มซ่าแรงกว่าเสียวแปลบ ๆ คล้ายคลื่นซัดหาฝั่ง
  ๔. อุพเพกขาปีติ ปีติอย่างโลด โผน ทำให้ใจฟู ตัวเบา หรือเปล่งอุทานออกมา
  ๕. ฆรณาปีติ ปีติซาบซ่านทั่วสรีระกาย
- ปีติทั้ง ๕ อย่าง เป็นความอิ่มใจ ซึ่งจะเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติไม่ข้อใดก็ข้อหนึ่งจะไม่เกิดพร้อมกันทั้ง ๕ ข้อ ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับตัวบุคคลด้วย
- สุข คือ ความรู้สึกสบายกายสบายใจ ซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติ
- เอกัคคตา คือ จิตที่มีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว หมายถึง จิตที่จดจ่อแน่วแน่อยู่กับอารมณ์ของสมาธิตลอดเวลาไม่ซัดส่ายไปหาอารมณ์ภายนอก

^{๖๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓๘.

ผู้ที่จะยกระดับจิตใจของตนขึ้นสู่องค์ฌานขั้นต่อไปได้นั้น จะต้องมีความชำนาญในองค์ฌานนั้นๆ อย่างคล่องแคล่ว ความชำนาญนี้เรียกว่า วลี มี ๕ ประการ คือ

๑. อาวัชชนวลี^{๖๔} คือ ความชำนาญในการพิจารณาก่อนเข้าฌาน เพื่อให้เข้าฌานได้อย่างรวดเร็ว

๒. สมาปชชนวลี คือ ความชำนาญในการเข้าฌาน เมื่อจะเข้าฌานก็สามารถเข้าได้ทันที

๓. อธิฐานวลี คือ ความชำนาญในการอยู่ในฌาน ทำให้สามารถตั้งอยู่ในฌานได้ตามต้องการ

๔. วุฏฐานวลี คือ ความชำนาญในการออกจากฌาน เมื่อจะออกก็สามารถ ออกได้ทันที

๕. ปัจจเวกขณวลี คือ ความชำนาญในการพิจารณาองค์ฌาน หลังจากออกจากฌานแล้ว เมื่อผู้ปฏิบัติมีความชำนาญในปฐมฌานมีความสุขอยู่ระยะหนึ่ง จากนั้นไม่ควรใส่ใจในปฐมฌาน เพราะปฐมฌานยังหยาบและสามารถเสื่อมได้ ผู้ปฏิบัติต้องพัฒนาสมาธิให้ละเอียดยิ่งขึ้น เพื่อจิตจะก้าวขึ้นสู่ทุติยฌาน คติยฌาน และจตุตถฌาน ตามลำดับต่อไป

๒. ทุติยฌาน ประกอบด้วยองค์ฌาน ๓ อย่าง คือ ปีติ สุข และ เอกัคคตา

๓. คติยฌาน ประกอบด้วยองค์ฌาน ๒ อย่าง คือ สุข และ เอกัคคตา

๔. จตุตถฌาน ประกอบด้วยองค์ฌาน ๒ อย่าง คือ อุเบกขา และเอกัคคตา

จากแนวทางปฏิบัติดังกล่าวคือองค์ประกอบของฌานในแต่ละชั้น เมื่อผู้ปฏิบัติอยู่ในระดับใดก็จะมีความสุขตามภูมิจิตที่ตนเองบรรลุ หากได้บรรลุถึงฌานชั้นที่ ๔ ความประณีตแห่งจิตก็เพิ่มมากขึ้น และผู้ที่อยู่ในองค์ฌานสามารถระงับกิเลสมีนิวรณ์ได้ แต่สามารถระงับได้ในขณะที่อยู่ในองค์ฌาน ซึ่งเป็นการระงับเพียงชั่วขณะหนึ่ง เมื่อออกจากฌาน กิเลสเหล่านี้ก็เกิดขึ้นได้อีก เปรียบเหมือนศิลาทับหญ้า ดังนั้นการบำเพ็ญฌานจึงเป็นกรรมที่นำไปเกิดในพรหมโลก

ฌานทั้ง ๔ นี้ เรียกว่า รูปกรรมฐาน ๔ หรือรูปฌาน ๔ คือการเพ่งรูปเป็นอารมณ์ เช่นการเพ่งกลิ่น ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ ข้อใดข้อหนึ่งเป็นอารมณ์ เมื่อเพ่งสิ่งเหล่านี้เป็นอารมณ์จนเกิดอารมณ์กรรมฐานทำให้บรรลุรูปฌานทั้ง ๔ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

๒.๕ อรูปภพ

อรูปภพ หมายถึง ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน เป็นผู้ไม่พอใจยินดีในรูป อรูปพรหมเป็นสุคติภพชั้นสูงสุด ละเอียดที่สุดในบรรดาสุคติภพทุกชั้นที่กล่าวมาแล้ว สัตว์ที่มาเกิดเป็นอรูปพรหมชั้นนี้จะไม่มีย่างกาย จะมีแต่จิตเท่านั้น เพราะท่านเหล่านั้น ได้บรรลุอรูปฌาน ๔ ชั้นใดชั้นหนึ่ง อรูป

^{๖๔} พุ.ปฏิบัติ. ๓๑/๒๒๕/๑๒๑.

ฉาน ๔ พระพุทธองค์ตรัสไว้ในลตฺทกิลปมสูตร^{๖๕} อานนฺชสูตร^{๖๖} และอภิธรรม วิภังค์^{๖๗} ใจความพอสังเขปดังนี้

ผู้บรรลุอากาศาณัญจายตนฉาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปเกิดเป็นอรุปรหมมีอายุ ประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี

ผู้บรรลุวิญญาณัญจายตนฉาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปเกิดเป็นอรุปรหมมีอายุ ประมาณ ๔๐,๐๐๐ ปี

ผู้บรรลุอากิญจัญจายตนฉาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปเกิดเป็นอรุปรหมมีอายุ ประมาณ ๖๐,๐๐๐ ปี

ผู้บรรลุเนวสัณญานาสัณญายตนฉาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปเกิดเป็นอรุปรหมมีอายุ ประมาณ ๘๔,๐๐๐ ปี

อรุปรหมในแต่ละชั้นเป็นผลที่เกิดจากการได้บรรลุสมาธิชั้นสูง โดยเฉพาะผู้บรรลุเนวสัณญานาสัณญายตนฉาน ย่อมมีความเป็นอยู่ที่ละเอียดประณีตและมีความสุขสูงสุด เมื่อสิ้นชีวิตจึงมาเกิดเป็นอรุปรหมในสวรรค์ชั้นอรุปรหม ซึ่งมีอายุมากที่สุด ประณีตที่สุดในบรรดาอรุปรหม และอรุปรหมทุกชั้นที่กล่าวมาแล้ว คำว่า “มีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่” มีอธิบายว่า เหมือนน้ำมันทาบาตร กล่าวคือ ในบาตรมีแต่น้ำมันที่ขโลมจนทั่วเท่านั้น แต่ไม่สามารถนำน้ำมันนั้นมาดื่มได้ ท่านจึงว่า มีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่

ดังนั้นธรรมชาติของอรุปรหม เป็นพรหมที่ไม่มีรูป อรุปรหมชั้นนี้มีจิตและเจตสิกที่ละเอียดมาก จะไม่เสพกาม จะมีความสุขกับฉานที่ตนได้บรรลุ ซึ่งเป็นธรรมชาติของอรุปรหม

๒.๕.๑ กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในอรุปรหม

เมื่อผู้ปฏิบัติได้บรรลุฉานเบื้องต้นแล้ว ผู้ปฏิบัติพึงยกกระดับจิตของตนสู่ฉานเบื้องสูงต่อไป ฉานเบื้องสูง ได้แก่ อรุปรหม ๔ คือ การเพ่งในสิ่งที่ไม่ใช่รูปเป็นอารมณ์ ๔ ประการ มีวิธีปฏิบัติดังนี้

๒.๕.๑.๑ อากาศาณัญจายตนฉาน หมายถึง “การเพ่งอากาศไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์” เมื่อผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงอรุปรหม ๔ แล้ว มีความชำนาญ ในอรุปรหมทั้ง ๔ อย่างคล่องแคล่ว อยู่มาระยะหนึ่งได้พิจารณาเห็นโทษของอรุปรหมว่า เป็นฉานไม่ละเอียด ไม่ประณีตและยังหยาบอยู่ แล้วเลิกสนใจ หรือเพิกอรุปรหมออก จากนั้นจึงกำหนดเอาอากาศไม่มีที่สิ้นสุดมาเป็นอารมณ์ โดย

^{๖๕} ม.ม. ๑๓/๑๕๖/๑๗๔.

^{๖๖} อัง.ติก. ๒๐/๑๑๗/๓๖๑.

^{๖๗} อภิ.วิ. ๓๕/๑๐๒๗-๑๐๒๘/๖๕๑-๖๕๒.

บริกรรมในใจว่า อนันโต อากาโส (อากาศไม่มีที่สิ้นสุด) หรือจะบริกรรมว่า อากาโส ๆ (อากาศ ๆ) ก็ได้ เมื่อบริกรรมเช่นนั้นเรื่อยไป ด้วยพลังแห่งสมาธิ จึงสามารถบรรลุ “อากาศานัญญาตนณาน” ซึ่งเป็นฌานในชั้นละเอียดที่มีความสุขและความประณีตมากกว่ารูปฌาน

๒.๕.๑.๒ วิญญาณัญญาตนณาน หมายถึง “การเพ่งวิญญาณไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์” เมื่อผู้ปฏิบัติได้บรรลุรูปฌานที่ ๑ แล้ว มีความชำนาญในรูปฌานที่ ๑ อย่างคล่องแคล่ว ต่อมาได้พิจารณาเห็นโทษของรูปฌานที่ ๑ว่า เป็นฌานที่ใกล้กับรูปฌาน อาจเสื่อมไปอยู่ในระดับรูปฌานเช่นเดิมได้และรูปฌานที่ ๑ นั้นยังไม่ละเอียดไม่ประณีตเท่าที่ควร จึงเลิกสนใจในรูปฌานที่ ๑ แล้วกำหนดเอาวิญญาณไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์ แล้วบริกรรมว่า วิญญาณัง อนันตัง ๆ (วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด ๆ) หรือวิญญาณัง ๆ เมื่อผู้ปฏิบัติบริกรรมอยู่เช่นนี้ด้วยพลังแห่งสมาธิจึงสามารถบรรลุถึง “วิญญาณัญญาตนณาน” ซึ่งมีความสุขสงบ สุข และประณีตยิ่งกว่ารูปฌานที่ ๑

๒.๕.๑.๓ อากิญจัญญาตนณาน หมายถึง “การเพ่งความไม่มีแก่นิจหนึ่งเป็นอารมณ์” เมื่อผู้ปฏิบัติได้บรรลุรูปฌานที่ ๒ แล้ว มีความคล่องแคล่วในรูปฌานดังกล่าว ต่อมาได้พิจารณาว่า รูปฌานที่ ๒ ยังไม่ละเอียด ยังไม่ประณีตเพื่อต้องการยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้น โดยเลิกสนใจในรูปฌานที่ ๒ แล้วกำหนดเอาความไม่มีแก่นิจหนึ่งเป็นอารมณ์ โดยบริกรรมว่า นัตถิ กิญจิ ๆ (อะไรหน้อยหนึ่งก็ไม่มี ๆ) ด้วยพลังแห่งสมาธิจึงสามารถเข้าถึง “อากิญจัญญาตนณาน” ที่มีความสุขสงบ ประณีตยิ่งกว่ารูปฌานที่ ๒

๒.๕.๑.๔ เนวสัญญานาสัญญาตนณาน หมายถึง “การเพ่งเอาสภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่เป็นอารมณ์” ผู้ปฏิบัติได้บรรลุอากิญจัญญาตนณานแล้ว มีความสุขอยู่ระยะหนึ่ง แล้วพิจารณาว่ารูปฌานที่ ๓ ยังไม่ประณีต ไม่ละเอียดเท่าที่ควร จึงหาวิธีพัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้น โดยเลิกสนใจรูปฌานที่ ๓ แล้วกำหนดเอาสภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่มาเป็นอารมณ์ จึงบริกรรมว่า สันตัง ปณีตัง ๆ หรือ เอตัง สันตัง เอตัง ปณีตัง ๆ (สงบหนอ ประณีตหนอ หรือ นั่นสงบ นั่นประณีต) ด้วยพลังแห่งสมาธิจึงบรรลุ “เนวสัญญานาสัญญาตนณาน” รูปฌานขั้นนี้เป็นฌานขั้นสูงสุด ละเอียดที่สุด และมีความสุขสงบที่สุด จัดเป็นเป้าหมายสูงสุดของสมถกรรมฐาน

รูปฌาน ๔ กับ รูปฌาน ๔ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สมบัติ ๘ เป็นธรรมวิเศษที่ควรเข้าถึง เพราะเมื่อเข้าถึงฌานสมบัติแล้ว จิตจะไม่ถูกรบกวนด้วยกิเลสอย่างใดเลยเพราะจิตได้หลุดพ้นจากกิเลสด้วย “วิกขัมภนวิมุติ” คือ การกักตบไว้ด้วยกำลังแห่งฌาน เปรียบเหมือนศิลาทับหญ้า กล่าวคือ ในเวลาที่ศิลาทับหญ้ายู่ที่นั่น พวกหญ้าง่าต่าง ๆ (กิเลส) ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ซึ่งเป็นผลของผู้ปฏิบัติรูปฌานและอรุณฌาน ดังกล่าว

อย่างไรก็ตามความแตกต่างระหว่างอรุปรมาณทั้ง ๔ นั้นท่านเปรียบเหมือนผ้าเนื้อดี ๔ ผืนที่เกิดจากนายช่างทอที่มีฝีมือการทอที่ละเอียดประณีตต่างกัน กล่าวคือผ้าทั้ง ๔ ผืน มีความสวยงามเหมือนกัน แต่ความประณีต ความวิจิตรงดงามไม่เหมือนกัน ดังนั้นอรุปรมาณทั้ง ๔ จึงมีความละเอียดประณีตและวิจิตรไม่เหมือนกัน ส่วนผู้ที่ได้บรรลอรุปรมาณและอรุปรมาณแล้วในขณะที่ยังเป็นมนุษย์อยู่ก็มีความสุขอยู่กับฉันทที่ตนได้บรรลุ เมื่อสิ้นชีวิตด้วยอำนาจหรือผลแห่งฉันทจึงไปบังเกิดเป็นรูปพรหมและอรุปรหมเสวยสุขอันเป็นทิพย์ตามชั้นภูมิของตน

๒.๖ สัจญญาเวทียนิโรธ

คำว่า สัจญญาเวทียนิโรธ หรือนิโรธสมาบัติ แปลว่า สมาบัติที่ดับสัจญญาและเวทนา^{๑๒} กล่าวคือ การดับความรู้สึกเมื่อเข้านิโรธสมาบัติเป็นการปิดความรู้สึกรับรู้ทุกอย่างทั้งความสุข และความทุกข์ ซึ่งเป็นความสามารถพิเศษของพระอรหันต์

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเชื่อว่า เหนืออรุปรหมชั้นเนวสัจญญานาสัจญญาตนฉนฉน ยังมีสภาวะธรรมที่ประณีตปราศจากอาสวะ สภาวะธรรมชนิดนี้มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงเรียกสภาวะธรรมดังกล่าวว่า สัจญญาเวทียนิโรธ ทรงตรัสว่า “ภิกษุล่วงเนวสัจญญานาสัจญญาตนฉนฉนแล้ว ได้บรรลุสัจญญาเวทียนิโรธ เพราะด้วยปัญญา เธอข้อมมีอาสวะสิ้นไป...” จากพุทธพจน์นี้ทำให้ทราบว่า สภาวะของสัจญญาเวทียนิโรธเป็นสภาวะที่ปราศจากอาสวะ ผู้ที่เข้าถึงได้มีแต่พระอรหันต์เท่านั้น และสัจญญาเวทียนิโรธเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา คำว่า นิโรธและนิพพาน ก็คือสิ่งเดียวกัน เพราะหมายถึง การเลิกละ ถอดถอน เป็นอิสระจากกิเลสอาสวะทั้งปวง^{๑๓} ดังนั้น พระนิพพานจึงเป็นสภาวะธรรมที่ดับสนิทของตัณหาและเป็นสภาวะธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าควรกำหนดรู้เท่านั้น ทรงตรัสว่า “พระอรหันต์ผู้บรรลุนิพพานแล้ว ข้อมไม่สำคัญว่า (นิพพาน) เป็นของเรา ข้อมไม่ยินดีในนิพพาน เพราะเรา (ตถาคต) กล่าววว่า นิพพานเป็นเพียงสภาวะธรรมที่ควรกำหนดรู้เท่านั้น”^{๑๔}

กรณีของพระอรหันต์ที่สิ้นชีวิตแล้ว กล่าวคือ อนุปาทิสเสสนิพพาน หมายถึง การดับกิเลสพร้อมด้วยเบญจขันธ์ มีข้อควรพิจารณาอยู่ว่า พระอรหันต์เมื่อสิ้นชีวิตแล้วท่านไปเกิดในปรโลกหรือไม่ หรือท่านไปอยู่ในสุคติภพใดภพหนึ่งหรือไม่ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าไม่ตรัสว่า พระอรหันต์ที่ปรินิพพานแล้วไปอยู่ในสุคติภพชั้นนั้นชั้นนี้ มีวิมาน และมีอายุยืนมากแค่ไหน เพราะ

^{๑๒} รศ.ดร.สุนทร ณ รั้งยี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, อ่างแล้ว, หน้า ๔๖๖.

^{๑๓} รศ.ดร.ประยงค์ แสตนบูรณ, ปรัชญาอินเดีย, อ่างแล้ว, หน้า ๖๕.

^{๑๔} ม.ญ. ๑๒/๘/๘.

สภาวะของนิพพานเป็นสภาวะอยู่เหนือความสุข และความทุกข์ ไม่มีภพ ไม่มีภูมิ เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่ควรพิศวงน์โดยการปฏิบัติตามวิธีการของพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น พระวังคีสเถระ^{๙๕} ก่อนที่ท่านยังไม่ทำการอุปสมบท ท่านเป็นพราหมณ์ผู้เรียนมนต์ชื่อ “ฉวสีสมนต” กล่าวคือมนต์ชนิดนี้เมื่อท่านรำมนต์เสร็จใช้เส้นเคาะที่กะโหลกศีรษะของมนุษย์ที่ตายแล้วก็จะสามารถรู้ได้ว่า ผู้นี้ไปเกิดในนรก ไปเกิดเป็นเปรต ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน หรือไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงต้องการทดสอบมนต์ของพราหมณ์วังคีสเถระ พระองค์ทรงนำเอากะโหลกศีรษะของคนตายมา ๕ กะโหลก คือ กะโหลกของผู้ที่ไปเกิดในนรก กะโหลกของผู้ที่ไปเกิดเป็นเปรต กะโหลกของผู้ที่ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน กะโหลกของผู้ที่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และกะโหลกของพระอรหันต์ พราหมณ์วังคีสเถระรู้เฉพาะกะโหลกของบุคคล ๔ จำพวกเท่านั้นและพระพุทธเจ้าทรงรับรองว่าถูกต้องพอมาถึงกะโหลกของพระอรหันต์ พราหมณ์วังคีสเถระเคาะแล้วเคาะอีกก็ไม่สามารถรู้ได้

จากเรื่องราวดังกล่าวทำให้ทราบว่า สภาวะของพระอรหันต์ที่ปรินิพพานแล้วเป็นสภาวะที่บุคคลไม่สามารถจะรับรู้ได้ แม้ด้วยการอนุমানโดยใช้วิธีของตรรกะ หรือเวทมนต์อย่างพราหมณ์วังคีสเถระ ดังนั้นพระอรหันต์ที่สิ้นชีวิตไปแล้ว จึงเปรียบเหมือนไฟลั่นเชื้อที่ดับสนิท จะบอกว่ามีอยู่ก็ไม่ใช่ เพราะไม่มีเชื้อ จะบอกว่าสูญก็ไม่ใช่ เพราะมีอยู่ แต่มีอยู่แบบไม่มีเชื้อ^{๙๖} สภาวะดังกล่าวจึงเป็นสภาวะที่พระอรหันต์เท่านั้นจึงสามารถรู้และเข้าใจ เหมือนกรณีของพระวังคีสเถระ เมื่อท่านบรรลุนิพพานแล้วจึงหมดความสงสัย

๒.๖.๑ กรรมที่นำสัตว์เข้าสู่สภาวะของพระนิพพาน

คำว่า พระนิพพาน หมายถึง ความดับสนิทแห่งกิเลสและกองทุกข์ พระนิพพานเป็นสภาวะธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเข้าถึงได้ มีอยู่โดยเฉพาะ พระพุทธศาสนามีแนวทางปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระนิพพานโดยวิธีการปฏิบัติตามมรรค ๘ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “...มรรคมืองค์ ๘ อันประเสริฐ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ...”^{๙๗} มีดังต่อไปนี้

๒.๖.๑.๑ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบหรือความรู้ชอบ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้วิธีการดับทุกข์ และรู้ทางแห่งการดับทุกข์ ทั้ง ๔ อย่างคือ ความรู้ชอบ กล่าวคือ การรู้วิธีสังขารมทั้ง ๔ นั้นเอง สัมมาทิฐินี้ท่านแบ่งเป็น ๒ ฝ่ายคือ

^{๙๕} คณาจารย์แห่ง โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, อนุพุทธประวัติ ฉบับมาตรฐาน, (กรุงเทพฯ : เลียง-เชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๑๘๐-๑๘๐.

^{๙๖} รศ.ดร.ประยงค์ แสนบุราณ, ปรัชญาอินเดีย, อ่างแก้ว, หน้า ๘๑.

^{๙๗} ที.ม. ๑๐/๔๒๐/๓๐๘-๓๐๘.

โลกียสัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นตามวิสัยของโลก สัมมาทิฏฐิฝ่ายโลกิยะ คือความเห็นชอบที่จัดเป็นฝ่ายกุศลจิต คือ เห็นว่าการให้ทานมีผล การบวชามีผล การเช่นสรวรมีผล กรรมดีมีผล กรรมชั่วมีผล โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดาบิดามีพระคุณจริง โอปปาติกะมีจริง สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และประกาศซึ่งโลกนี้และโลกหน้าให้แจ่มแจ้งเพราะรู้อย่างเห็นจริงด้วยตนเอง แล้วแสดงให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วยก็มี เหล่านี้เป็นความเห็นชอบฝ่ายโลกิยะความเห็นอย่างอื่นนอกเหนือจากความเห็นอย่างนี้ ท่านไม่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ

โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบตามวิสัยของพระอริยะที่ปราศจากอาสวะ

๒.๖.๑.๒ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ มี ๓ อย่างคือ ดำริออกจากกาม ดำริในทางไม่พยายาบท และ ดำริในทางไม่เบียดเบียน

๒.๖.๑.๓ สัมมาวาจา พุคชอบ เจรจาชอบ มี ๔ อย่างคือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบ และ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

๒.๖.๑.๔ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ มี ๓ อย่างคือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ และเว้นจากการประพฤติดิคนอก

๒.๖.๑.๕ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นจากมิจฉาชีพทั้งปวง ประกอบแต่สัมมาชีพ

๒.๖.๑.๖ สัมมาวายามะ ความเพียรพยายามชอบ มี ๔ อย่างคือ พยายามไม่ให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน พยายามละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว พยายามให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน และพยายามขังกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ต่อไป

๒.๖.๑.๗ สัมมาสติ ระลึกชอบ มี ๔ อย่างคือ ระลึกให้เห็นกายในกาย ระลึกให้เห็นเวทนาในเวทนา ระลึกให้เห็นจิตในจิต และระลึกให้เห็นธรรมในธรรม ทั้ง ๔ คือ มหาสติปัฏฐาน

๒.๖.๑.๘ สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ ตั้งใจปฏิบัติเพื่อบรรลุฉาน ๔ คือ ปฐมฉาน ทุติยฉาน คติยฉาน และจตุตถฉาน

อริยมรรคมีองค์ ๘ จัดได้ ๓ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ (ปัญญาสิกขา) ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ และ สัมมาสังกัปปะ

หมวดที่ ๒ (ศีลสิกขา) ได้แก่ สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะ

หมวดที่ ๓ (สมาธิสิกขา) ได้แก่ สัมมาวายามะ, สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ

ดังนั้น สิกขา ๓ และอริยมรรคมีองค์ ๘ ก็คือ ทางนำเข้าสู่พระนิพพานนั่นเอง

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องปรโลกที่เกี่ยวกับสุคติภพและกรรมนั้น ผู้วิจัยพบว่าหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาส่วนมากจะเป็นการบ่งบอกถึง สุคติภพที่เป็นกายภาพ หรือเป็นรูปธรรม ดังนั้น สุคติภพที่ได้แก่ มนุษย์ สวรรค์ ๖ ชั้น รูปพรหม ๑๖ ชั้นและอรุปรหม ๔ ชั้น ในมุมมองของ

พระพุทธศาสนาจึงเป็นเพียงสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีอยู่จริงและอยู่ภายใต้กฎการเวียนว่ายตายเกิด เรื่อง
สุดติภพจึงเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงความรู้ความสามารถที่เกิดจากพระญาณอันบริสุทธิ์
ของพระองค์ การที่พระศาสดาทรงกล่าวถึงสุดติภพเมื่อจบบทสนทนาและบางครั้งก็ทรงตรัสเล่าให้
เห็นเป็นรูปธรรมจนผู้ฟังสามารถจินตนาการตามได้ เพราะพระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ให้ผู้ฟัง
เห็นคุณค่าของการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลควรคำนึงเสมอว่า เราควรประพฤติเช่นไรจึง
จะสามารถไปเกิดในภพภูมิที่ดีได้ ส่วนพระนิพพานเป็นสภาวะหนึ่งสำหรับพระอรหันต์โดยเฉพาะ
ซึ่งเป็นสภาวะที่เหนือสมมติ เหนือสุข เหนือทุกข์ ไม่มีภพ ไม่มีภูมิ และเป็นโลกุตระธรรม หรือโลก-
อุตร อันลึกซึ้งยากที่ปุถุชนจะเข้าใจได้ซึ่งมีอยู่จริงในพระพุทธศาสนา

บทที่ ๓

ปรโลกที่เป็นทุกขภพและกรรมที่นำไปสู่ทุกขภพในพระสูตรตันตปิฎก

ทุกขภพ หมายถึง ภพภูมิที่สัตว์ไปเกิดได้รับความทุกข์ความลำบาก^๑ จัดเป็นภพส่วน
ทุกขิ กล่าวคือ สัตว์ที่ไปเกิดในทุคติภพต้องรับสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจที่เป็นทุกข์ซึ่ง
ต่างจากสุคติภพโดยสิ้นเชิงที่ได้รับแต่อารมณ์ที่เป็นสุข ดังนั้น ทุกขภพจึงเป็นสภาพชีวิตของสัตว์ที่
ต้องทนทุกข์ทรมานรับกรรมชั่วที่ตนทำไว้เมื่อครั้งที่ยังมีชีวิตอยู่นกว่าจะสิ้นกรรม ทุกขภพในทาง
พระพุทธศาสนา คือ อบายภูมิ ๔ อบายภูมิ ๔ หมายถึง ภพที่เกิดอันปราศจากความเจริญ ได้แก่
สัตว์นรก เปรต อสุรกาย และกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานจึงมีประเด็นที่ควรศึกษาซึ่งประกอบไปด้วย
อบายภูมิทั้ง ๔ ดังต่อไปนี้

๓.๑ นรก

คำว่า นรก หรือนิรยะ หมายถึง แคนหรือภพภูมิที่ผู้ทำบาปจะต้องไปเกิดและถูกลงโทษ^๒
เป็นดินแดนที่ปราศจากความสุขและเป็นสำหรับคนบาปจะต้องไปชดใช้กรรม นรกจึงเป็นทุคติภูมิ
แรกในอบายภูมิทั้ง ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นด้วยทิพย์จักขุอันบริสุทธิ์ว่า “คนชั่วหลังจากตายแล้ว
ต้องเข้าถึง อบาย ทุคติ วินิบาต นรก”^๓ จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ คำว่า “อบาย ทุคติ วินิบาต นรก”
คำเหล่านี้เป็นสำนวนภาษา^๔ แม้แต่ละคำจะมีความหมายตามศัพท์ที่ต่างกัน แต่โดยใจความก็คือการ
กล่าวถึง นรก ชีวิตของสัตว์นรกเป็นชีวิตใหม่ที่ควรได้รับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสทั้งทางกาย
และทางใจ ซึ่งได้รับอารมณ์และสัมผัสที่เป็นทุกข์อยู่ตลอดเวลา เช่น ความทุกข์ทางกายก็จะถูกนาย
นิริยบาลทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ ให้ได้รับทุกข์ทรมานตามกรรมชั่วของตน เช่น ใช้อาวุธฟาดฟัน และ
ถูกไฟนรกเผาไหม้อยู่ตลอดเวลา ส่วนใจก็จะกระสับกระส่ายหวาดกลัวอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน สำหรับ
อารมณ์ที่เกิดทางตา หู จมูก ลิ้น ก็ล้วนแต่เป็นทุกข์ทั้งสิ้น กล่าวคือ เราจะพบเห็นแต่สภาพที่

^๑ สุทธิ ภิบาลแทน, ศัพท์านุกรม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕),
หน้า ๓๕๖.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๔.

^๓ ม.ม. ๑๒/๑๗๘/๑๗๑.

^๔ รศ.ดร.สุนทร ณ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิท-
ยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๐๖.

สยดสยของของเพื่อนสัตว์นรกที่ถูกทรมานอย่างแสนสาหัส ทุกที่จะได้ยินแต่เสียงร้องโหยหวนซึ่งจัดเป็นเสียงที่ชั่ว จมูกก็จะได้แต่กลิ่นเหม็นคาว กลิ่นสาบ กลิ่นเลือด และของโสโครกที่อยู่ในนรกนั้น และลิ้นจะได้ลิ้มรสแต่น้ำเหล็กร้อนที่นายนิรบาลกรอกใส่ปากแทนน้ำให้ได้รับทุกข์ทรมานจนกว่าจะสิ้นกรรม สภาพของสัตว์นรกจึงต้องได้รับทุกข์เพียงอย่างเดียว พระพุทธเจ้าทรงอุปมาไว้ในพาลบัณฑิตสูตร^๕ ว่า พระราชาสั่งลงโทษโจรโดยเอาหอก ๓๐๐ เล่มแทงโจรนั้น แต่โจรคนนั้นก็ไม่ได้ตายแล้วทรงสรุปว่า ความทุกข์ของนรกที่ถูกแทงด้วยหอก ๓๐๐ เล่ม ที่เขากำลังแสวงทุกข์เวทนาอยู่นั้น เปรียบเทียบทุกข์ในนรกยังวัดกันไม่ได้ ไม่ถึงส่วนแห่งเดียว ดังนั้นนรกในความหมายตามพุทธประสงค์ดังกล่าวจึงเป็นนรกที่เป็นภพภูมิต่างจากสภาพชีวิตของมนุษย์ มีประเด็นที่น่าศึกษาดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ มหานรก หมายถึง นรกขุมใหญ่ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “...มหานรกมีสี่มุม สี่ประตู แบ่งไว้โดยส่วนเท่ากันมีกำแพงรอบด้านครอบไว้ด้วยแผ่นเหล็ก พื้นของนรกใหญ่นั้นทำด้วยเหล็กกลมโกล่งแผ่ไปตลอดรอยโยชน์รอบด้านประดิษฐานอยู่ทุกเมื่อ”^๖ จากข้อความนี้พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงความมีอยู่ของมหานรกอย่างชัดเจน โดยสมมติให้มีกล่องสี่เหลี่ยมยาว ๑๐๐ โยชน์ กว้าง ๑๐๐ โยชน์ สูง ๑๐๐ โยชน์ (๑ โยชน์ เท่ากับ ๔๐๐ เส้น จึงเท่ากับ ๑๖ กม. เพราะฉะนั้น ๑๐๐ โยชน์ จึงเท่ากับ ๑,๖๐๐ กม.) มี ๔ มุม ประตู ๔ ประตู พื้นเป็นเหล็กมีไฟลุกโพล่งตลอดเวลา มีกำแพงรอบด้านและมีแผ่นเหล็กครอบไว้เหมือนเตาอบ และที่สำคัญ สัตว์นรกจะไม่มีวันตายตราบเท่ากรรมยังไม่สิ้นต้องทุกข์ทรมานอยู่อย่างนั้น มหานรก ๘ ขุมใหญ่มีปรากฏในสังกัจจายก^๗ ได้แก่ สัตยูชีวนรก ภาพสุตตนรก สังฆาฏนรก โรรวนรก มหาโรรวนรก คาปนนรก มหาคาปนนรก อเวจีมหานรก มหานรกมีดังต่อไปนี้

๓.๑.๑.๑ สัตยูชีวนรก หมายถึง “นรกที่นายนิรบาล มีมือถืออาวุธอันมีแสง閃ซึ่งสัตว์นรกทั้งหลาย”^๘ สัตว์เหล่านั้นถึงแม้ถูกฟันจนตายแล้ว ก็กลับเป็นขึ้นได้อีก ในสังกัจจายกกล่าวว่า “นายนิรบาลทั้งหลาย เอาหอกแทงสัตว์นรกผู้ถูกไฟไหม้อยู่จนไม่มีหนัง ทำให้ดาบอด ให้

^๕ ม.ญ. ๑๔/๒๕๐/๓๑๗-๓๑๘.

^๖ ม.ญ. ๑๔/๒๖๗/๓๔๒.

^๗ บุ.ชา. ๒๘/๒๖๕-๒๖๖/๓๕.

^๘ พระศัพทธานุกร ฐิติกะ ฐิมมาจริยะ, **ปรหมัตตโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕** เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (พระนคร : สอนองการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๕-๑๘.

กินบุตรกินธิด กดสัตว์นรกเช่นนั้นให้จมลงในน้ำเสบ”^๕ ส่วนอายุของสัตว์นรกในขุมนี้ มีอายุประมาณ ๕๐๐ ปีนรก เมื่อเทียบกับเวลาของโลกมนุษย์ ประมาณ ๕ ล้านปี^๖ จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้

๓.๑.๑.๒ กภาพสุตตนรก หมายถึง นรกที่เหล่านายนิรยบาลทั้งหลายตีด้วยเส้นเชือกดำ แล้วถาก หรือตัด ซึ่งสัตว์ที่เกิดในนรกนั้น ด้วยเครื่องประหาร มีขวาน จอบ มีด เลื่อย เป็นต้น ในสังกัจจายก กล่าวว่า “หมู่มสัตว์นรกข้อมหมกไหม้อยู่ในนรก เหมือนปลาที่ถูกเลื่อนให้เป็นชิ้น ๆ ได้รับความทุกข์แสนสาหัส”^๗ ส่วนอายุของสัตว์นรกในกภาพสุตตนรกขุมนี้ มีประมาณ ๑,๐๐๐ ปีนรก เมื่อเทียบกับเวลาของโลกมนุษย์ ประมาณ ๓๖ ล้านปี จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้

๓.๑.๑.๓ สัจจมาณรก หมายถึง นรกภูเขาเหล็กที่มีเปลวไฟบดสัตว์นรกทั้งหลายที่กำลังจมลงไปในพื้นที่มีประมาณแค่สะเอว หมู่มสัตว์นรกที่บังเกิดในมหานรกขุมนี้ ได้รับโทษทัณฑ์โดยถูกภูเขาเหล็กนรกบดขี้ร่างกายให้ได้รับทุกข์เวทนาอยู่ตลอดเวลา ในสังจมาณรกสัตว์นรกมีร่างกายวิกลวิการต่าง ๆ กัน และมีรูปร่างแปลกพิลึก เช่น บางตัวมีหัวเป็นควายหรือ บางตัวมีหัวเป็นคน เป็นหมา เป็นไก่ เป็นวัว เป็นกบ ฯลฯ แต่มีตัวเป็นคน มีภูเขาเหล็กนรก 2 ลูก กลิ้งมาบดร่างของสัตว์นรกจนแหลกละเอียด สัตว์นรกต้องได้รับทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัสจนกว่าถึงอายุขัยตายไปจากนรกขุมนี้ ส่วนอายุของสัตว์ในสังจมาณรกขุมนี้ มีประมาณ ๒,๐๐๐ ปี เมื่อเทียบกับเวลาของมนุษย์โลก ประมาณ ๑๔๕ ล้านปี จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้

๓.๑.๑.๔ โรจวนรก หมายถึง สัตว์ที่อยู่ในนรกข้อมพากันร้องไห้อยู่ตลอดเวลา เพราะสัตว์นรกทั้งหลายถูกควันไฟเข้าไปสู่ทวารทั้ง ๕ เปลวไฟแลบเข้าหูซ้ายทะลุออกหูขวา แล้วเข้าหูขวาทะลุออกหูซ้าย เข้าปาก คา จมูก ทวารหนัก ทวารเบา หมู่มสัตว์ร้องไห้ครวญครางตลอดเวลาด้วยความทุกข์เวทนาจนกว่าจะสิ้นกรรม ส่วนอายุของสัตว์ในโรจวนรกขุมนี้ มีประมาณ ๔,๐๐๐ ปีนรก เมื่อเทียบกับเวลาของมนุษย์โลกได้ ๒๓๕ ล้านปี จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้

๓.๑.๑.๕ มหาโรจวนรก หมายถึง นรกเสียงดังมากเหล่าสัตว์นรกถูกไฟไหม้อยู่

^๕ พุ.ชา. ๒๘/๒๕๐/๓๘.

^๖ พระพรหมโมลี (วิลาศ), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๒-๘๕.

^๗ พุ.ชา. ๒๘/๒๗๑/๓๖.

ตลอดเวลา ร้องให้ด้วยเสียงอันดังอยู่ในนรกนั้น เพราะเปลวไฟเข้าไปสู่ทวารทั้ง ๕ หมู่สัตว์นรก ร้องให้ดังยิ่งกว่าสัตว์นรกในโรรวนรก เพราะวันไฟและเปลวไฟพุ่งเข้าทวารทั้ง ๕ คือ พุ่งเข้าทาง ตาทั้ง ๒ ข้าง หูทั้ง ๒ ข้าง จมูกทั้ง ๒ ข้าง พุ่งเข้าช่องปาก พุ่งเข้าช่องทวารหนัก ทวารเบา ส่วนอายุ ของสัตว์ในมหาโรรวนรกขุมนี้ มีประมาณ ๘,๐๐๐ ปีนรก เมื่อเทียบกับเวลาของมนุษย์โลกได้ ๘,๒๑๖ ล้านปี จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้

๓.๑.๑.๖ ตาปนนรก หมายถึง นรกที่ยังสัตว์ทั้งหลายผู้ลามกให้นั่งตรึงติดอยู่ใน หลาวเหล็กอันร้อนแดงแล้วให้ไฟไหม้อยู่ สัตว์นรกจะถูกหลาวเหล็กที่ร้อนแดงเสียบตามร่างกาย และถูกไฟเผาไหม้อยู่ตลอดเวลา ส่วนอายุของสัตว์นรกในตาปนนรกขุมนี้ มีประมาณ ๑๖,๐๐๐ ปี นรก เมื่อเทียบกับเวลาของมนุษย์โลกได้ ๑๘๔,๒๑๒ ล้านปี จึงเป็นวันหนึ่งกับคืนหนึ่งของนรกขุมนี้

๓.๑.๑.๗ มหาตาปนนรก หมายถึง นรกยังสัตว์ให้เร่าร้อนเหลือประมาณใน มหานารทกัศสพชาคกอธิบายว่า “สัตว์นรกถูกเข็มนในรวงวิ้งไปวิ้งมา ต้องเหยียบแผ่นดินอันรูก โพลง ถูกแทงด้วยประทัด...สัตว์นรกไปขึ้นภูเขาที่เต็มไปด้วยขวากกรด ลูกโซนน่าสยดสยองยิ่งนัก ตัวขาดกระจัดกระจายเลือดไหลโซม”^{๑๒} สัตว์นรกถูกเหล่านายนิรบาลบังคับให้ขึ้นเขาเหล็กร้อน ได้รับทุกขเวทนาและมีเปลวไฟถูกไหม้อยู่ตลอดเวลา ส่วนอายุของสัตว์ในมหาตาปนนรกนี้ มี ประมาณครึ่ง “อันตรกัป” ซึ่งนับเป็นเวลาที่ยาวนานมาก หน่วยเวลานรกที่เรียกว่า “กัป” นั้น หากจะ ประมาณเวลามนุษย์ต้องสมมุติให้มีกล่องกว้าง ๑ โยชน์ ยาว ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ บรรจุเมล็ด ผักกาดจนเต็ม ทูกรอบ ๑๐๐ ปี จึงจะหยิบออก ๑ เม็ด จนกระทั่งหมดจึงจะนับเป็น ๑ กัป ซึ่งเป็นเวลา ที่นานแสนนาน

๓.๑.๑.๘ อเวจิมหานรก หมายถึง ระหว่างแห่งเปลวเพลิง สัตว์นรกและความทุกข์ ไม่ว่างเลย มหานรกขุมนี้ หมู่สัตว์นรกย่อมได้รับทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัสที่สุด และน่าสยดสยอง ยิ่งนัก เพราะระหว่างเปลวไฟและความทุกข์ไม่มีว่างเว้นแม้แต่น้อย และเป็นนรกขุมลึกที่สุดมีความ ทุกทรมานมากที่สุดในบรรดาขุมนรกทั้ง ๗ ขุม ข้างคั่นนั้น ในมหาอเวจิมหานรกนี้ มีจำนวนสัตว์นรก มากกว่ามหานรกขุมอื่น ๆ ที่เบียดเสียดกันอยู่ การเสวยทุกข์ก็แตกต่างกันไปแล้วแต่กรรมของสัตว์ที่ ทำไว้ เช่น เคยยื่นทำบาปก็ต้องมาทนทุกข์อยู่ในทำเข็น เคยนั่งทำบาปก็ต้องมารับทุกขเวทนาในทำนั่ง เป็นต้น จนกว่าจะหมดอายุขัยตายไปจากนรกขุมนี้ ส่วนอายุของสัตว์ในอเวจิมหานรกนี้มีประมาณ ๑ อันตรกัป ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานกว่าบรรดามหานรกทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

^{๑๒} พุ.ช.า. ๒๘/๒๓๒๔-๒๓๒๕/๓๐๓.

บริวารนรก ๕ ขุม นอกจากมหานรกทั้ง ๘ ขุมใหญ่ ยังมีนรกที่เป็นบริวารล้อมรอบทั้ง ๔ ทิศ ทิศละ ๕ ขุม รวมทั้งหมดเป็น ๒๐ ขุม และเมื่อรวมกับนรกใหญ่ทั้ง ๘ ขุม ก็จะได้ขุมนรกบริวาร ๑๖๐ ขุม นรกที่เป็นบริวารทั้ง ๕ ขุม มีดังต่อไปนี้

๑) อุณนรก (นรกอุจจาระเน่า ที่เต็มไปด้วยหมู่นอน)

อุณนรกเป็นนรกชั้นแรกที่อยู่รอบด้านมหานรกพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า มีสมัยในบางครั้ง บางคราวเป็นเวลานานแสนนาน ประตูด้านหน้า ด้านหลัง ด้านซ้าย และด้านขวาของมหานรกเปิด ออก และบางครั้งมีสัตว์นรกบางตัววิ่งออกจากประตูนั้นได้แต่ภายนอกกำแพงมหานรกยังมีอุณนรก อยู่รอบด้านพอสัตว์นรกตกลงไปจะมีหมู่นอน (นอน) ปากคั่งเข้มนคอยเงาะกินผิวหนัง เงาะกิน จนกระทั่งถึงเยื่อในกระดูก^{๑๑} ในอุณนรกนี้สัตว์นรกต้องทนทุกข์ทรมานกับหมู่นอนจำนวนมากซึ่ง แต่ละตัวมีปากแหลมคั่งเข้มน คิวใหญ่เท่าช้างรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว เมื่อหมู่นอนเห็นสัตว์นรกตก มาถึงนรกอุจจาระเน่า ต่างก็พากันเข้าล้อมรอบกายของสัตว์นรก และได้พากันแทะกินเนื้ออย่างหิว โหยจนเหลือแต่กระดูก แม้เหลือแต่กระดูกก็พากันแทะกินกระดูกต่อไป ให้ได้รับทุกขเวทนายิ่งขึ้น สัตว์นรกต้องเสวยผลกรรมอยู่อย่างนี้จนกว่าจะสิ้นกรรม

๒) กุกกุพนรก (นรกขี้เถ่าร้อน)

เมื่อสัตว์นรกพ้นจากอุณนรกแล้ว หากเศษกรรมนั้นยังไม่หมด สัตว์นรกต้องมารับโทษใน กุกกุพนรกต่อไป พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า กุกกุพนรก คือ นรกที่เต็มไปด้วยเถ่าร้อน (ขี้เถ่าที่ร้อนระอุ) กว้างใหญ่ นรกขุมนี้เต็มไปด้วยเถ่าร้อนกว้างใหญ่^{๑๒} นรกขุมนี้มีถ่านที่ติดไฟคุมีขี้เถ่าปิดข้างนอกอยู่ รอบด้านเมื่อสัตว์นรกตกลงไป ความร้อนจะเผาร่างกายของสัตว์นรกให้ได้รับทุกข์เวทนาอย่างแรง กล้าจรรยาแห่งผลละเอียด สัตว์นรกจะเกิด ๆ ตาย ๆ อยู่อย่างนี้จนกว่าจะสิ้นกรรม

๓) สิมพลีนรก (นรกป่าไม้จ้าว)

นรกขุมนี้เต็มไปด้วยป่าต้นจ้าว นรก พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “...ป่าจ้าวใหญ่ สูง ๑ โยชน์ หนามยาว ๑๖ องคุลี มีไฟติดทั่ว เหล่านายนิรยบาลบังคับให้สัตว์นั้นขึ้น ๆ ลง ๆ ที่ต้นจ้าวนั้น...”^{๑๓} ต้นจ้าวแต่ละต้นมีหนามอันคมกริบและยังเป็นกรด มีความยาวประมาณ ๑๖ องคุลี ลูกเป็นเปลวไฟไม่มีวันดับ ในมหานารทกัสสปะชาคกอธิบายว่า “ต้นจ้าวสูงเทียมเมฆ เต็มไปด้วยหนามเหล็กคมกริบ กระจายเลือดคน...สัตว์นรกจะถูกใบจ้าวอันคมกริบนั้น บาดตัวขาดกระจัดกระจายเลือดไหลโซม”^{๑๔}

^{๑๑} ม.อุ. ๑๔/๒๖๘-๒๖๙/๓๔๒-๓๔๓.

^{๑๒} ม.อุ. ๑๔/๒๖๙/๓๔๔.

^{๑๓} ม.อุ. ๑๔/๒๖๙/๓๔๔.

^{๑๔} พุ.ชา. ๒๘/๒๓๓๑-๒๓๓๒/๓๐๔.

เหล่านายนิริยบาลได้บังคับสัตว์นรกหญิงขึ้นไปบนต้นจิวก่อนแล้วให้สัตว์นรกชายขึ้นตามไปโดยใช้คำขู่และใช้หอก ดาบ แหวน หลาว เสียบแทงสัตว์นรกนั้น สัตว์นรกทั้งหลายได้รับทุกขเวทนา จนกว่าจะสิ้นกรรม

๔) อสีปัตตนรก (นรกป่าไม้ใบเป็นดาบใหญ่)

เมื่อสัตว์นรกได้พ้นจากสิมพลินรกแล้ว หากเศษกรรมยังเหลืออยู่สัตว์นรกต้องมารับกรรมในอสีปัตตนรกต่อไป พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “...ป่าต้นไม้ใบเป็นดาบใหญ่ และจะมีลมพัดใบไม้เหล่านั้นพัดตัดอวัยวะส่วนต่างๆ...”^{๑๑} นรกขุมนี้มีต้นไม้ใหญ่ซึ่งประกอบด้วยใบคดหนา แลดูเหมือนสวนอุทยาน สัตว์นรกแลเห็นสวนมีต้นไม้ซึ่งต้นไม้เคยเห็นมาก่อนต่างก็คิดจิตใจรีบชักชวนกันไปเพื่อจะนั่งหลับนอนให้สบายภายใต้ร่มมะม่วงนั้น แต่พอเข้าไปยังมีทันที่จะนั่งนอนตั้งใจคิด ก็มีลมกรรมพัดมาอย่างแรง ทำให้ใบมะม่วงกลายเป็นหอกและดาบอันคมกริบซัดมายังร่างของสัตว์นรก เหล่านั้นเป็นแผลเหวอะหวะ และปรากฏร่างของสุนัขอันใหญ่โตเท่าช้าง วิ่งมาขบกัดกินเลือดและเนื้อจนเหลือแต่กระดูก นอกจากนี้ยังมีนกแร้งตัวใหญ่เท่าช้างมีจะงอยปากเป็นเหล็ก พวกมันมาขี้อแย่งจิกทั้งเนื้อสัตว์นรกฉีกกินเป็นอาหาร สัตว์นรกต้องรับทุกข์เวทนายอย่างนี้จนกว่ากรรมจะสิ้น

๕) เวตรณีนรก (นรกแม่น้ำใหญ่มีน้ำเป็นด่าง และบัวเหล็ก)

เมื่อสัตว์นรกได้พ้นจากการทรมานในอสีปัตตนรกแล้ว หากกรรมยังไม่หมดต้องมารับโทษในเวตรณีนรกต่อไป พระพุทธองค์ตรัสว่า “...แม่น้ำใหญ่มีน้ำเป็นด่าง อยู่รอบด้าน สัตว์นรกจะตกลงไปในน้ำถูกกระแสน้ำพัดให้ได้รับทุกขเวทนายอย่างกล้าแข็ง...”^{๑๒} นรกขุมนี้มีปรากฏในมหา-นารทกัศสพชาดก อธิบายว่า “แม่น้ำเวตรณี น้ำเป็นกรด เผ็ดร้อน ยากที่จะข้ามได้ ดาดายไปด้วยบัวเหล็ก มีใบคมกริบไหลอยู่”^{๑๓} จากคำอธิบายดังกล่าวทำให้ทราบว่า นรกขุมนี้มีสระน้ำขนาดใหญ่และเค็มขื่นนัก ส่วนกลางสระปรากฏดอกบัวมากมายและมีใบหนามแหลมอันคมกริบล้อมรอบ หมู่สัตว์นรกถูกคมของใบบัวเหล็กอันคมกริบบาดตามร่างกายมีแผลเหวอะหวะ และยังถูกน้ำที่เค็มจัดแทรกซึมเข้าไปยังบาดแผลทำให้ทุกข์ทรมานยิ่งนัก ในขณะที่สัตว์นรกถูกกระแสน้ำพัดพาไปได้รับความทุกข์ทรมานอยู่นั้น เหล่านายนิริยบาลพากันเอาเหล็กเกี่ยวเอาสัตว์นรกนั้นขึ้นมาวางบนบก แล้วกล่าวว่า “เจ้าต้องการอะไร?” สัตว์นั้นตอบว่า “ข้าพเจ้าหิว.” นายนิริยบาลก็เอาขอเหล็กร้อนเกี่ยวปากให้อ้า แล้วเอาก้อนเหล็กร้อนยัดเข้าไปในปาก ก้อนเหล็กนั้นจะไหม้ริมฝีปากจนกระทั่งถึงอวัยวะภายในไหลทะลักออกมาข้างนอก และนายนิริยบาลถามสัตว์นรกอีกว่า “เจ้าต้องการอะไร?”

^{๑๑} ม.อ. ๑๔/๒๖๕/๓๔๔.

^{๑๒} ม.อ. ๑๔/๒๖๕/๓๔๔.

^{๑๓} พุ.ชา. ๒๘/๒๓๓๔/๓๐๖.

สัตว์นรกตอบว่า “ข้าพเจ้ากระหาย.” นายนิรยบาลได้นำน้ำเหล็กร้อนกรอกเข้าไปในปากของสัตว์นั้นได้รับทุกข์อย่างแสนสาหัส สัตว์นั้นจะไม่ตายตราบเท่าบาปกรรมยังไม่สิ้นสุด^{๒๐} และพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรยบาลจะโยนสัตว์นั้นเข้าไปในมหานรกอีก”^{๒๑} นรกบริวารทั้ง ๕ ขุมนี้ตั้งอยู่ประจำทั้ง ๔ ทิศ ของเวจิมหานรกและมหานรกขุมอื่นๆ ก็มีเช่นกัน สุกทัยแห่งการตรัสเล่าความเป็นไปของนรกให้เหล่าภิกษุฟัง พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่า พระองค์รู้เองเห็นเองทรงตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เรื่องนั้น เรามิได้ฟังต่อสมณะ หรือพราหมณ์อื่น ๆ แล้วจึงบอก ก็แล เราบอกรื่องที่รู้เอง เห็นเอง ปรากฏ (แก่เรา) เองทั้งนั้น”^{๒๒} จากพุทธพจน์ข้างต้น ทรงแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนเกี่ยวกับนรกที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด จนสามารถจินตนาการภาพที่ พระองค์ทรงตรัสเหล่านั้นได้

ธรรมชาติของนรก คำว่า ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้น ๆ ภูมิประเทศนั้น ที่เกิดขึ้นโดยมิได้ปรุงแต่ง ส่วนคำว่า นรก หมายถึง ที่ที่เชื่อกันว่าผู้ทำบาปต้องไปเกิดและถูกทรมาน^{๒๓} กล่าวคือดินแดนหรือภพของผู้ทำบาปที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติพวก สัตว์นรกจะถูกทรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ จากนายนิรยบาลเพื่อให้ได้รับทุกขเวทนาอย่างแสนสาหัส เช่น โคนนายนิรยบาลเอาไฟงา(เครื่องมือใช้ถากไม้ชนิดหนึ่ง รูปคล้ายจอบ)เอามัดถาก และเครื่อง ศัสตราวุธ ต่าง ๆ ถาก ตัดและทิ่มแทงอวัยวะส่วนต่าง ๆ ตามร่างกายของสัตว์นรก ให้ได้รับทุกข์ทรมาน และสัตว์นรกจะอยู่ด้วยความหวาดระแวง ต้องทนทุกข์ด้วยความร้อนเพราะไฟนรก ความหิว เป็นเวลานานแสนนาน ต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่ในดินแดนนรกนั้นจนกว่าจะสิ้นกรรม ส่วนอาหารของสัตว์นรก ท่านกล่าวว่า “กรรม”^{๒๔} (อกุศลกรรม) เป็นอาหารของสัตว์นรก สำหรับสังคม และความเป็นอยู่ แน่แน่นอนว่าสัตว์นรกต้องอยู่ด้วยความทุกข์ทรมานในนรกนั้น ๆ เป็นสังคมที่ปราศจากความเจริญ ซึ่งจัดเป็นธรรมชาติของนรก

^{๒๐} ม.อ. ๑๔/๒๗๐/๓๔๔-๓๔๕.

^{๒๑} ม.อ. ๑๔/๒๗๐/๓๔๕.

^{๒๒} ม.อ. ๑๔/๒๗๐/๓๔๕.

^{๒๓} สุทธิ ภีบาลแทน, ศัพทานุกรมไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๓๖๘-๓๖๙.

^{๒๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ปริเฉท ๒ (หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท), พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๓๘.

๓.๒ เปรต

เปรต หมายถึง สถานที่อยู่อันห่างไกลจากความสุข^{๒๕} เป็นภพแห่งเปรตมีความเป็นอยู่ด้วยความลำบากรองลงมาจากนรก พวกเปรตเป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งอยู่คนละมิติจากมนุษย์ และเปรตจะอาศัยอยู่ทุกแห่งในโลกนี้ เช่น เปรตบางพวกอาศัยอยู่ตามภูเขา ตามป่าช้า อยู่บนอากาศ เป็นต้น เปรตจะอยู่ด้วยความหิวกระหาย บางตัวไม่มีฝ้านุ่งต้องทนทุกข์ทรมานแสนนาน ความทุกข์ของเปรตมีสภาพความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกุศลกรรมที่ตนได้ทำไว้ในสมัยที่ยังเป็นมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงตรัสยืนยันว่าเปรตมีอยู่จริง ทรงตรัสไว้ในมหาสิหนาทสูตรว่า “ดูก่อนสารีบุตรเราขอมรรู้จักซึ่งเปรตวิสัย ทางไปสู่เปรตวิสัย และปฏิบัติอันจะยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย...”^{๒๖} จากพุทธพจน์นี้พระองค์ทรงยืนยันว่าภพแห่งเปรตมีอยู่จริง มนุษย์ที่ทำความชั่วเมื่อตายไปย่อมไปเกิดเป็นเปรตได้รับทุกข์เวทนาแสนสาหัสทรงตรัสว่า“...เราขอมเห็นบุคคลนั้น เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก เข้าถึงแล้วซึ่งเปรตวิสัย เสวยทุกข์เวทนาเป็นอันมาก ด้วยทิพยจักขุ (ตาทิพย์) อันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุมมนุษย์...”^{๒๗} ภพแห่งเปรตเป็นมิติที่สามารถมองเห็น ได้เฉพาะผู้ที่มีตาทิพย์เท่านั้น มีพระพุทธเจ้า เป็นต้น ส่วนความทุกข์ของเปรตนั้นพระพุทธเจ้าทรงเปรียบเหมือนคนเดินทางไกลบนพื้นดินที่ขรุขระ มีความหิวกระหายและเหน็ดเหนื่อย เพราะแสงแดดแผดเผา เมื่อเดินมาถึงมองเห็นต้นไม้ต้นหนึ่งที่มีลักษณะโปร่ง ก็จะเข้าพัก ต้องทนทุกข์เวทนาอยู่อย่างนั้น จนกว่าจะสิ้นกรรม พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “...เปรียบเหมือนต้นไม้เกิดในพื้นที่อันไม่สม่ำเสมอ มีใบอ่อนและใบแก่อันบางเบา มีเงาอันโปร่ง ลำต้นนั้น บุรุษผู้มีตัวอันความร้อนแผดเผาครอบงำเหน็ดเหนื่อยสะทกสะท้าน หิวกระหาย มุ่งมาสู่ต้นไม้...เขานั่ง หรือนอนในเงาดังไม้นั้น เสวยทุกข์เวทนาเป็นอันมาก...”^{๒๘}

จากพุทธพจน์นี้ทำให้เราทราบว่า พวกเปรตมีความสุขอยู่บ้างเพราะอาศัยร่มเงาของต้นไม้ที่โปร่ง แต่ทุกข์ของเปรตก็มีอยู่มากมายเพราะต้องอยู่ด้วยความอดอยาก หิวกระหาย จึงได้รับความทุกข์แสนสาหัส เปรตนั้นมีอยู่หลายชนิด กล่าวคือ เปรตบางชนิดชดใช้กรรมในนรกหมดแล้วเพราะเศษกรรมยังไม่หมดจึงต้องมาเกิดเป็นเปรตรับทุกข์เวทนาต่อไปจนกว่าจะสิ้นกรรม ตัวอย่างปรากฏในอฎฐกสูตร^{๒๙} ความย่อดังนี้

^{๒๕} พระสังฆมม โขติกะ ัมมาจาริยะ, ปรมัตถโคติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริงเฉทที่ ๕ เล่ม ๑, อ่างแล้ว, หน้า ๖๐.

^{๒๖} ม.ญ. ๑๒/๑๕๓/๑๓๕.

^{๒๗} ม.ญ. ๑๒/๑๕๔/๑๔๒.

^{๒๘} ม.ญ. ๑๒/๑๕๔/๑๔๒.

^{๒๙} ถี.นิ. ๑๖/๒๐๒/๓๓๘-๓๓๕.

พระลักษณะเดินทางไปกับพระโมคคัลลานะผู้เห็นเปรตที่มีลักษณะแปลกๆ แต่พระลักษณะไม่เห็น พระโมคคัลลานะจึงชวนท่านไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ๆ ทรงเล่าความเป็นมาของเปรตนั้นให้ทราบมีทั้งหมด ๒๑ สูตร เป็นเรื่องเกี่ยวกับเปรตล้วนๆ เปรตมีอยู่มากและได้รับความทุกข์ทรมานที่แตกต่างกันไป ดังปรากฏในลักษณะสังยุตเล่มที่ ๑๖ เช่นเปรตบางตัวไม่มีผิวหนัง ลอยอยู่ในอากาศถูกนกจิกทิ้งร้องทุกข์ทรมาน บางตัวมีขนเป็นดาบ และขนนั้นได้ร่วงหล่นลงมาถูกตัวเอง ตลอดเวลาต้องทุกข์เวทนายิ่งนัก บางตัวมีขนเป็นหอก บางตัวหัวด้วน เป็นต้น นอกจากนี้สัตว์นรกบางพวกที่พ้นจากรกแล้วต้องมาเกิดเป็นเปรตเพราะเศษกรรมยังเหลือ ยังมีเปรตอีกพวกหนึ่ง เป็นเปรตที่มาจากมนุษย์โลกโดยตรงเปรตชนิดนี้ปรากฏในภุสสเปตวัตถุ^{๑๑} ว่า พระโมคคัลลานะได้ถามเปรตทั้ง ๔ คนว่า ท่านทั้ง ๔ คนที่หนึ่งกอบเอาเกลบข้าวสาลีที่ไฟลุกโชนไปรยใส่ศีรษะของตนเอง อีกคนที่สองทุบศีรษะของตนเองด้วยก้อนเหล็ก คนที่สามเป็นหญิงเอาเล็บจิกหลังกินเนื้อและเลือดของตนเอง ส่วนท่านคนที่สี่กินมูล(อุจจาระ)อันเป็นของไม่สะอาดไม่น่าปรารถนา^{๑๒} เป็นเพราะกรรมอะไรของพวกท่านนางเปรตตอบว่า เมื่อชาติก่อนผู้นี้เป็นบุตรของฉันทะในสมัยที่เป็นมนุษย์ เขาได้ตีศีรษะของฉันทะผู้เป็นมารดา คนนี้เป็นสามีของฉันทะ เขาเป็นพ่อค้าโกงข้าวเปลือกปนเกลบ และผู้นี้เป็นลูกสะใภ้ของฉันทะ ขโมยกินเนื้อแล้วโกหก ส่วนตัวฉันทะเองเป็นหญิงแม่เรือนเป็นใหญ่ในสกุล เป็นผู้มีความตระหนี่ มีสิ่งของอยู่บอกว่ามี เมื่อเหล่าชายจากมาขอก็บอกว่าไม่มี ค้ำยมุสาวาทว่า ของนี้ไม่มีในเรือนของเรา ถ้าเราเปิดของที่มีไว้ ขออุตุ(อุจจาระ)จงเป็นอาหารของเรา เพราะมุสาวาทจึงทำให้ฉันทะดื่มกินมูลที่มึกลื่นเหม็นและมีหนอน.

จากตัวอย่างข้างต้นนั้น พวกเปรตที่ได้รับทุกข์เวทนาเพราะกรรมชั่วของคนที่ทำในอดีต มีคดโกง ประทุษร้ายมารดา พวดเท็ง และมีความตระหนี่ เป็นต้น เมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็มาเกิดเป็นเปรตทันทีที่ต้องรับทุกข์เวทนาจนกว่าจะสิ้นกรรม นอกจากนี้เปรตที่ได้รับทุกข์เวทนาข้างต้นนั้น ยังมีเปรตจำพวกหนึ่งที่สามารถเที่ยวขอส่วนบุญจากญาติหรือมิตรของตน เมื่อญาติหรือมิตรของตนทำบุญอุทิศให้ก็พ้นจากสภาพความเป็นเปรตได้เสวยสุขเวทนาจนกว่าจะสิ้นกรรม พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “...เปรตนั้นไม่มีกสิกรรม ไม่มีโครักขกรรม ไม่มีการค้าขาย ไม่มีการซื้อด้วยเงิน พวกเปรตยอมเยียวยาอัธยาด้วยทานที่ญาติ หรือมิตรให้แล้วแต่มนุษย์โลกนี้”^{๑๓} เปรตจำพวกนี้มีตัวอย่างปรากฏในสาริปุตตเถรมาตุเปตวัตถุ^{๑๔} ดังนี้

^{๑๑} บุ.เปต. ๒๖/๔๔๗-๓๕๒/๒๐๘-๒๐๙.

^{๑๒} บุ.เปต. ๒๖/๑๙/๑๕๔.

^{๑๓} บุ.เปต. ๒๖/๑๑๖/๑๖๘-๑๗๐.

พระสารีบุตรถามหญิงเปรตคนหนึ่งว่า คุณก่อนนางเปรตผู้พอมมีแต่ซี่โครง ท่านเป็นผู้เปลือยกาย มีรูปร่างน่าเกลียด ซุบพอมมีตัวสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น ท่านเป็นใครหรือมาขึ้นอยู่ในที่นี่

นางเปรตนั้นตอบว่า เมื่อก่อนดิฉันเป็นมารดาของท่าน ในชาติเหล่าอื่น ดิฉันเข้าถึงเปรตวิสัยมากด้วยความหิวกระหาย เมื่อถูกความหิวครอบงำแล้ว ข้อมกึนน้ำลาย น้ำมูก เสมหะ อันเขาถ่มทิ้งแล้ว และกินมันเหลวแห่งซากศพที่เขาเผาอยู่ที่เชิงตะกอน กินโลหิตของหญิงที่คลอดบุตรและโลหิตแห่งบุรุษที่ถูกตัดมือเท้า กินโลหิตบริเวณอวัยวะที่เป็นแผล กินหนัง เนื้อ เอ็น และข้อมือข้อเท้า เป็นต้น ของชายหญิง กินหนองและเลือดแห่งปศุสัตว์และมนุษย์ทั้งหลาย ดิฉันไม่มีที่พึ่ง ไม่มีที่อาศัย นอนบนเตียงของผู้ตายซึ่งเขาทิ้งไว้ในป่าช้า

นางเปรตอื่นวอนพระเถระว่า ลูกเอ๋ย ขออุทกจงให้ทานและอุทิศส่วนบุญมาให้กับแม่บ้าง ไฉนหนอแม่จึงจะพ้นจากการกินหนองและเลือด

ฝ่ายพระเถระได้ฟังเช่นนั้น ก็มีจิตคิดอนุเคราะห์ จึงได้ปรึกษากับพระมหาโมคคัลลานะ พระอนุรุทธะและพระกัปปิยะ จึงได้สร้างกุฎิ ๔ หลัง ในทิศทั้ง ๔ แล้วถวายกุฎิเหล่านั้นพร้อมข้าวและน้ำแก้วนึ่งแล้วอุทิศส่วนกุศลให้มารดา ในทันใดนั้นเอง ข้าว น้ำ และผ้า ก็บังเกิดเป็นทิพยสมบัติ เพราะเป็นผลแห่งทักษิณา ภายหลังนางมีร่างกายที่บริสุทธิ์ สะอาด นุ่มนวลผ้าอันมีค่ายิ่งกว่าผ้าแก้ววันกาสี ประดับด้วยรัตนภรณ์ อันวิจิตรเข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะ พระเถระถามว่า คุณก่อนนางเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนักสว่างไสวไปทั่วทุกทิศสถิตอยู่ดุจดาวประกายพริ้ว ท่านมีวรรณะงามเช่นนี้ เพราะกรรมอะไรย่อมสำเร็จแก่ท่านในวิมานนี้

เมื่อพระมหาโมคคัลลานะถามเช่นนั้น นางเทพธิดาจึงกล่าวว่า นางเคยเป็นมารดาของพระสารีบุตร แล้วเล่าความเป็นไปดังกล่าวข้างต้น หลังจากทีนางได้รับส่วนบุญที่พระสารีบุตรอุทิศไป ให้ก็พ้นจากสภาพความเป็นเปรต ไปเกิดเป็นเทพธิดาในสวรรค์ และนางได้บอกความประสงค์ว่า ที่มาครั้งนี้ เพื่อจะไหว้พระสารีบุตร ผู้มีความกรุณาต่อตนเอง

เรื่องของนางเปรตซึ่งยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่านางเปรตได้เสวยทุกข์เวทนามาเป็นเวลานาน พอมาถึงสมัยพระสารีบุตรมาเกิดในชาติของพระพุทธเจ้า ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ กรรมของนางได้เบาบางลง จึงสามารถแสดงตนให้พระเถระได้เห็นและได้ขอส่วนบุญเมื่อนางได้รับส่วนบุญจึงพ้นจากสภาพความเป็นเปรต ส่วนอายุของเปรตเมื่อกล่าวโดยรวม พวกเปรตไม่มีกำหนดอายุที่แน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอกุศลกรรมที่ทำมาน้อยต่างกัน เปรตบางพวกอาจจะทนทุกข์ทรมานในสภาพของเปรตเพียงไม่กี่วัน หรืออาจเป็นแสน เป็นล้านปีก็ได้ ดังนั้นธรรมชาติของเปรต ซึ่งเปรตจัดเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่อยู่ต่างมิติที่ตาของมนุษย์ไม่สามารถมองเห็น สัตว์ชนิดนี้เรียกว่า ผี มีความเป็นอยู่อย่างทนทุกข์ทรมานในรูปแบบของเปรต สัตว์ประเภทนี้ทำกรรมชั่วไม่ถึงกับตกนรก พวกเปรตมีร่างกายไม่สมประกอบ ได้รับความทุกข์เวทนาด้วยความอดอยากเพราะ

ไม่ได้กินอาหารเป็นเวลานาน และเปรตมีมากชนิดต้องใช้กรรมหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรรมชั่วที่ตนทำ เช่นเปรตบางตัวต้องกินน้ำเลือด กินน้ำหนองเป็นอาหารทั้ง ๆ ที่ไม่ชอบแต่ต้องกิน เพราะไม่มีอะไรจะกินซึ่งเป็นกรรมของเปรตตัวนั้น เปรตบางตัวลอยอยู่บนอากาศมีไฟลุกไหม้ร้องด้วยความเจ็บปวดอยู่อย่างนั้น ฯลฯ ส่วนอาหารของ เปรต ท่านกล่าวว่า กรรม และผลทานที่ญาติผู้ยังมีชีวิตอยู่ใน โลกมนุษย์นี้ทำบุญให้ท่านแล้วอุทิศไปให้^{๓๓} กล่าวคือพวกเปรตจึงมีโอกาสพ้นจากความ เป็นอยู่ที่อด ๆ อยาก ๆ ได้เพราะญาติและมิตรในแดนมนุษย์อุทิศบุญ ไปให้

สำหรับสังคมและความเป็นอยู่ของเปรต เปรตจะอยู่กระจัดกระจายอยู่ใน โลกมนุษย์นี้ จะอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อรับกรรมจนกว่าจะหมดกรรม ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เป็นธรรมชาติของเปรต

๓.๓ อสุรกาย

อสุรกาย เป็นภพหนึ่งในอบายภูมิทั้ง ๔ และท่านสงเคราะห์อสุรกายเข้าในภูมิแห่งเปรต ในพระไตรปิฎก ไม่มีคำอธิบายเกี่ยวกับอสุรกายไว้อย่างชัดเจนเหมือนภพอื่น ๆ ที่กล่าวมา แต่คัมภีร์ชั้นต่าง ๆ ได้อธิบายไว้ในลักษณะเดียวกัน สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายไว้ว่า “อสุรกาย หมายถึง ผีจำพวกอหิสมาณาย ที่เที่ยวหลอกมนุษย์ให้ตกใจกลัว”^{๓๔} อสุรกายจะหลอกคนด้วยความงมงาย เพื่อให้เกิดความกลัว และบางครั้งอาจทำร้ายคน คนที่ตายแล้ว มาเกิดในภพของอสุรกาย ส่วนมากจะเป็นคนที่ตายในลักษณะที่ผิดปกติ เช่น ตายเพราะประสบอุบัติเหตุมีลักษณะต่าง ๆ คือ รถชนตาย ถูกยิงตาย จมน้ำตาย คลอดลูกตาย เป็น พวกอสุรกายจะอยู่ด้วยความกระหายน้ำเป็นเวลานานแสนนาน เปรียบเหมือนคนอดอยาก แล้วเที่ยวลอบทำโจรกรรมในเวลาค่ำคืนตลอดทั้งหลอกหลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่น ส่วนเปรตจะไม่หลอกคน แต่มีบางครั้งอาจมีคนบังเอิญไปเจอเข้าเอง ซึ่งการปรากฏกายให้เห็น เป็นเพียงเพื่อจะร้องทุกข์ หรือขอส่วนบุญ และเปรตจะไม่ทำร้ายคน ส่วนอายุของอสุรกายไม่ระบุไว้แน่นอน ทั้งนี้ น่าจะขึ้นอยู่กับกุศลกรรมที่ทำไว้มากน้อย เป็นตัวกำหนดอายุของสัตว์อสุรกาย

ดังนั้นธรรมชาติของอสุรกาย ซึ่งจัดเป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งมีความเป็นอยู่คล้ายเปรต ในพระไตรปิฎก ไม่กล่าวไว้ชัดเหมือนพวกเปรต จึงทำให้นักปราชญ์ทางศาสนาสงเคราะห์อสุรกายเข้า

^{๓๓} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ปริเฉท ๒, อ้างแล้ว, หน้า ๓๘.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

ในภูมิแห่งเปรต^{๑๔} เราจะเห็นว่า สัตว์จำพวกอสุรกาย เป็นสัตว์จำพวกหนึ่งอยู่คนละมิติที่ตาธรรมดาของคนจะเห็น เป็นรูปแบบชีวิตที่อยู่ด้วยความมืด และปราศจากความสุข แม้พระพุทธองค์ไม่ทรงอธิบายไว้ชัดเจนนักแต่พระองค์ทรงยืนยันว่าอสุรกายมีอยู่จริง ดังที่กล่าวไว้แล้วในเรื่องของอสุรกายเมื่อกล่าวโดยรวมสัตว์อสุรกายย่อมเป็นไปตามกรรมและต้องได้รับทุกขเวทนาแน่นอน

๓.๔ คิริจณาน

สัตว์คิริจณาน หรือคิริจณาน แปลว่า สัตว์ผู้ไปโดยส่วนขวาง หรือสัตว์ที่เป็นไปขวางจากมรรคผล^{๑๖} หมายถึงสัตว์ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ สัตว์คิริจณานเป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งซึ่งใกล้ชิดคนมนุษย์มากที่สุดและพระพุทธศาสนามีทรรศนะว่า สัตว์คิริจณานมีความแตกต่างทางด้านศักยภาพน้อยกว่ามนุษย์มาก ไม่ว่าจะเป็นทางความคิดและสติปัญญา เช่น สัตว์คิริจณานเวลาเดินจะไม่เดินเหมือนมนุษย์ คือมนุษย์จะเดินตรง ศีรษะตรงเป็นแนวตั้งตั้งฉากกับพื้นโลก ส่วนสัตว์คิริจณานจะเดินไปทางขวาง ขนานกับพื้นโลก คือ แขนทั้ง ๒ ต้องใช้เป็นเท้า ศีรษะตั้งอยู่ข้างหน้าและก้มลงเบื้องล่าง แม้สัตว์บางชนิดจะคล้ายมนุษย์ เช่น ลิง สามารถเดินตรงได้ในบางครั้งแต่ก็ยังต่างจากมนุษย์มากนัก และที่สำคัญสัตว์คิริจณานเป็นผู้ห่างจากมรรคผลนิพพาน เมื่อกล่าวโดยการมองเห็นมนุษย์สามารถมองเห็นสัตว์คิริจณานได้ ๒ ชนิด คือ ชนิดที่ ๑ สามารถมองเห็นได้ด้วยตาปกติ เช่น ช้าง เป็นต้น ชนิดที่ ๒ ไม่สามารถมองเห็นด้วยตาธรรมดาแต่ต้องใช้กล้องจุลทรรศน์ส่องดู เช่น พยาธิ และแมลงตัวเล็กๆ ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ในพาลบัณฑิตสูตร พระพุทธเจ้าทรงจำแนกสัตว์คิริจณานออกเป็น ๕ ประเภท^{๑๗} คือ

๑. สัตว์คิริจณานจำพวกที่มีหญ้าเป็นอาหาร ได้แก่ ม้า โค ลา แพะ เป็นต้น
๒. สัตว์คิริจณานจำพวกที่มีมูลเป็นอาหาร ได้แก่ ไก่ สุกร สุนัข เป็นต้น
๓. สัตว์คิริจณานจำพวกที่เกิดแก่ตายในที่มืด ได้แก่ แมลง มอด ไส้เดือน เป็นต้น
๔. สัตว์คิริจณานจำพวกที่เกิดแก่ตายในน้ำ ได้แก่ ปลา เต่า จระเข้ เป็นต้น
๕. สัตว์คิริจณานจำพวกที่เกิดแก่ตายในของโสโครก ได้แก่ พวกที่เกิดในปลาเน่า เกิดในศพ เกิดในน้ำคร่ำ เกิดในขนมมูก เป็นต้น

^{๑๔} รศ.ดร.สุนทร ฦ รั้งยี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, อ่างแล้ว, หน้า ๓๐๔.

^{๑๖} พระสังฆมมโชติกะ รัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริงเฉพาที่ ๕ เล่ม ๑, อ่างแล้ว, หน้า ๔๕.

^{๑๗} ม.ญ. ๑๔/๒๕๑/๓๑๕-๓๒๑.

จากพุทธพจน์ที่ทรงจำแนกประเภทของสัตว์ดิรัจฉานและอาหาร ตลอดถึงความเป็นอยู่ของสัตว์ดิรัจฉาน เพื่อต้องการให้ทราบว่ามีชีวิตเป็นอย่างไร ส่วนอาหารของสัตว์ดิรัจฉานนั้น แม้จะไม่ทรงกล่าวถึงสัตว์บางประเภทที่กินเนื้อเป็นอาหาร เช่น เสือ และสิงโต เป็นต้น แต่จุดประสงค์ที่ทรงจะแสดงให้เห็นให้ผู้ฟังทราบว่า การเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานเพราะมนุษย์บางคน มีนิสัยเป็นคนพาลชอบทำกรรมลามก กล่าวคือชอบคิดชั่ว ทำชั่ว และพูดชั่ว เมื่อตายไปคนพาลย่อมมาเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ในบรรดาสัตว์ดิรัจฉานนั้น ท่านจำแนกโดยขามี ๔ จำพวก^{๓๔} คือ

๑. ทวิปตติรัจฉาน หมายถึง สัตว์ดิรัจฉานที่มี ๒ เท้า เช่น ไก่ และนก เป็นต้น
๒. จตุปตติรัจฉาน หมายถึง สัตว์ดิรัจฉานที่มี ๔ เท้า เช่น ช้าง เป็นต้น
๓. พหุปตติรัจฉาน หมายถึง สัตว์ดิรัจฉานมีเท้ามากกว่า ๔ เท้า เช่น ตะขาบ เป็นต้น
๔. อปตติรัจฉาน หมายถึง สัตว์ดิรัจฉานที่ไม่มีเท้า เช่น ไส้เดือน ู เป็นต้น

สัตว์ดิรัจฉานทั้ง ๔ จำพวกดังกล่าว เป็นสัตว์ที่ยังนับว่ามีความสุขอยู่บ้าง ไม่ใช่จะมีแต่ความทุกข์ฝ่ายเดียว ส่วนความสุขของสัตว์ดิรัจฉาน มี ๓ อย่าง^{๓๕} คือ ความสุขเกิดจากการกิน ความสุขเกิดจากการนอน และความสุขเกิดจากการสืบพันธุ์ สัตว์ดิรัจฉานประเภทต่าง ๆ เป็นสัตว์ที่อยู่รวมโลกและใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด แต่มีความเป็นอยู่ต่ำกว่ามนุษย์มาก มีสุขน้อย ทุกข์มาก และไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง การแสวงหาอาหารต้องค้นหากินตลอดทั้งวัน เมื่อกล่าวโดยสัญชาตญาณสัตว์ดิรัจฉานมีความกลัว ความหวาดระแวงต่อภัยทุกประเภท แต่ภัยที่น่ากลัวที่สุด คือ มนุษย์ มนุษย์เป็นภัยที่ร้ายกาจที่สุดสำหรับสัตว์ดิรัจฉาน

ธรรมชาติของสัตว์ดิรัจฉาน เป็นสัตว์โลกประเภทหนึ่งที่อาศัยอยู่ในโลกนี้ มีอยู่หลายชนิด ดังที่กล่าวไว้แล้วในเรื่องสัตว์ดิรัจฉาน อากาศของสัตว์ดิรัจฉานก็ขึ้นอยู่กับประเภทของสัตว์เช่นกัน แต่เมื่อกล่าวโดยรวมสัตว์ดิรัจฉานที่อาศัยอยู่ในโลกนี้ย่อมเหมือนมนุษย์ เช่น อากาศและ อาหารของสัตว์ดิรัจฉานขึ้นอยู่กับประเภทของสัตว์ เช่น ช้างกินหญ้า หรือใบไม้ผลไม้เป็นอาหาร ลิงกินผลไม้เป็นอาหาร เสือกินเนื้อเป็นอาหาร หนอนกินของเน่า หรือดูคกินน้ำเน่าจากซากศพเป็นอาหาร เป็นต้น

ดังนั้นสังคมและความเป็นอยู่ของสัตว์ดิรัจฉาน ส่วนมากจะอยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นฝูง เช่น ช้างอยู่ด้วยกันเป็นโขลงและมีหัวหน้าปกครอง นกอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่ม ปลาอาศัยอยู่ในน้ำก็อยู่เป็นกลุ่ม ฯลฯ ซึ่งเป็นสังคมของสัตว์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติประจำโลกนี้

^{๓๔} พระสัทธัมมโชติกะ ัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๑, อ้างแล้ว, หน้า ๕๐.

^{๓๕} พระพรหมโมลี, ภูมิวิลาสินี, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐๑.

๓.๕ กรรมที่นำสัตว์ไปเกิดในทุคติภพ

กรรมที่นำไปสู่ทุคติ คือ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ พระพุทธศาสนามีทรรศนะว่า การประพฤติกุศลกรรมบถ เป็นตัวแปรสำคัญ หรือเป็นสาเหตุที่นำสรรพสัตว์ไปบังเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสาเลยยกสูตรว่า “สัตว์บางพวกในโลกนี้ (โลกมนุษย์) เข้าถึงอบาย (สัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน) เพราะไม่ประพฤดิธรรม กลับประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”^{๔๐} ดังนั้น อกุศลกรรมบถจึงเป็นสาเหตุให้สรรพสัตว์ (มนุษย์บางคน) ไปเกิดในโลกลุทธิ อกุศลกรรมบถ มี ๓ หมวด ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ กายทุจริต หมายถึง การประพฤติชั่วทางกายมี ๓ อย่าง คือ

- ฆ่าสัตว์
- ลักทรัพย์ หรือถือเอาทรัพย์ที่เขาไม่ให้
- ประพฤติผิดในกาม

๓.๕.๒ วาจทุจริต หมายถึง การประพฤติชั่วทางวาจามี ๔ อย่าง คือ

- พูดเท็จ
- พูดส่อเสียด
- พูดคำหยาบ
- พูดเพ้อเจ้อ

๓.๕.๓ มโนทุจริต หมายถึง การประพฤติชั่วทางใจมี ๓ อย่างคือ

- มีความโลภ อยากได้ของ ของคนอื่น
- มีจิตคิดพยาบาท
- มีความเห็นผิด หรือมิจฉาทิฎฐิ

จากอกุศลกรรมบถทั้ง ๓ หมวดดังกล่าว จะเห็นว่าหมวดที่ ๑ และ ๒ มุ่งการกระทำไปทางกายและวาจา ซึ่งเป็นการกระทำบาปที่เห็นได้ชัดและสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น และกาย ส่วนหมวดที่ ๓ เป็นการประพฤติชั่วทางใจ จัดเป็นการกระทำความชั่วมีความละเอียดมากกว่า ทางกายและทางวาจา หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาถือว่า โทษทางใจ หรือคนมีความเห็นผิด (มิจฉาทิฎฐิ) เป็นอันตรายมาก เพราะถ้ามีความเห็นผิดข้อเดียวก็สามารถทำความชั่วได้ทุกอย่าง ความเห็นผิดในพระพุทธศาสนามี ๑๐ อย่าง^{๔๑} คือ

^{๔๐} ม.ม. ๑๒/๔๓๕-๔๔๐/๔๘๔-๔๘๘.

^{๔๑} ม.ม. ๑๓/๕๔/๕๘.

๑. เห็นว่าผลแห่งทานที่ให้แล้วไม่มี
๒. ผลแห่งการบูชาไม่มี
๓. ผลแห่งการเช่นสรวงไม่มี (การทำบุญให้ผู้ตายเช่น บิคา มารดา เป็นต้น ไม่มีผล)
๔. ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี
๕. โลกนี้ไม่มี (มีพรรณณะว่า ตายแล้วชีวิตสิ้นสุดลงแก่ป่าช้า ไม่มีสัตว์จากโลกอื่นมาเกิดในโลกนี้)
๖. ปรโลกไม่มี (มีพรรณณะว่า ตายแล้วสูญ จึงไม่มีสัตว์ที่ตายแล้วจากโลกนี้ไปเกิดในโลกอื่น)
๗. มารดาไม่มี (บุญคุณแม่ไม่มี)
๘. บิคาไม่มี (บุญคุณพ่อไม่มี)
๙. สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะไม่มี ได้แก่ เทวดาและสัตว์นรก เป็นต้น ไม่มี
๑๐. พระภิกษุ และผู้ประพฤติธรรม สามารถบรรลुพระอรหันต์ แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตามไม่มีอยู่ในโลกนี้

ความเห็นผิดทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าว เป็นมิจฉาทิฎฐิมิโทษมากถ้าบุคคลใดมีความเห็นผิดดังกล่าวจะต้องทำชั่วทางกายและทางวาจาแน่นอน ดังนั้นคนที่มีความเห็นผิดจึงเป็นอกุศลกรรมที่นำสัตว์ไปสู่ปรโลก ส่วนอำนาจของมิจฉาทิฎฐิเป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่นำสัตว์ไปสู่ทุกคติภพ พระพุทธองค์ตรัสว่า “ลูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์(พ่อค้า) ศูทร สมณะก็ดี มีความเห็นผิด ด้วยอำนาจของมิจฉาทิฎฐิเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลาย เมื่อสิ้นชีวิตแล้วยอมเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก ทั้งสิ้น”^{๔๒} จากพุทธพจน์นี้ ทรงตรัสยืนยันว่า มิจฉาทิฎฐิเป็นสาเหตุอีกข้อหนึ่งที่นำสัตว์ไปอบายภูมิทั้ง ๔ อกุศลกรรมทั้ง ๑๐ ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการกระทำทางกาย วาจาและใจ เมื่อกล่าวโดยรวมการกระทำกรรมทั้ง ๓ ทาง เป็นสาเหตุให้ไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ ด้วยกันทั้งนั้น และอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ยังมีความละเอียดอีก กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงอธิบายอย่างละเอียดของการกระทำกรรมชั่วโดย ตรัสถึงอกุศลกรรม ๒๐, ๓๐ และ ๔๐ ด้วย กรณีของอกุศลกรรม ๒๐ ทรงเพิ่มการชักชวนคนอื่นให้ทำบาป เสริมเข้าไปทุก ๆ ข้อจนครบทั้ง ๑๐ ข้อ ส่วนอกุศลกรรมบถ ๓๐ ทรงเพิ่มความพอใจในการทำบาป เสริมเข้าไปทุก ๆ ข้อ จนครบทั้ง ๑๐ ข้อ และอกุศลกรรมบถ ๔๐ ทรงเพิ่มการกล่าวสรรเสริญในการทำบาป เสริมเข้าไปทุก ๆ ข้อ จนครบทั้ง ๑๐

^{๔๒} ที.ปา. ๑๑/๑๓๖/๑๐๔.

ข้อ ตัวอย่างเช่น “ฆ่าสัตว์ด้วยตัวเอง ชักชวนผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ด้วย พอใจในการฆ่าสัตว์ และกล่าวสรรเสริญการฆ่าสัตว์”^{๔๓}

เมื่อกล่าวโดยรวม คนชั่วมีลักษณะ ๓ ประการ คือ คิดชั่ว พูดชั่วและทำชั่ว คนที่ทำชั่วดังกล่าว เมื่อมีชีวิตอยู่ก็มีความทุกข์ทางกายและใจ หลังจากสิ้นชีวิตก็ไปสู่โลกทุกคติ ภพใดภพหนึ่งตามแรงของอกุศลกรรมของคนที่ทำไว้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเวลามนุษย์สิ้นชีวิตเรามักจะเชื่อว่า คนที่ทำดีต้องไปเกิดบนสวรรค์ ส่วนคนที่ทำชั่วจะต้องไปเกิดในนรก สำหรับกรณีเช่นนี้ พระพุทธองค์ตรัสว่า มีคนอยู่ ๔ จำพวกในโลกนี้ คือ

จำพวกที่ ๑ “ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นมิจฉาทิฎฐิ เมื่อสิ้นชีวิตย่อมเข้าถึงอบายภูมิทั้ง ๔ ทั้งนี้เพราะผลของกรรมชั่วที่เขาทำมาแต่อดีต หรือเวลาต่อมา หรือเป็นเพราะมิจฉาทิฎฐิที่เขายึดถือไว้ไม่ปล่อยวางในเวลาใกล้จะตาย

จำพวกที่ ๒ ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มีความเห็นผิด เมื่อสิ้นชีวิต จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ทั้งนี้เพราะกรรมดีที่เขาเคยทำมาแต่อดีต ตามมาให้ผลหรือเวลาต่อมา หรือเป็นเพราะสัมมาทิฎฐิที่ตนยึดถือไว้ในเวลาใกล้จะสิ้นชีวิต

จำพวกที่ ๓ ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มีความเห็นชอบ เมื่อสิ้นชีวิต จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ทั้งนี้เพราะผลของกรรมดีที่เขาทำมาแต่อดีต หรือในเวลาต่อมา หรือเป็นเพราะสัมมาทิฎฐิที่ตนยึดถือไว้เวลาใกล้จะสิ้นชีวิต

จำพวกที่ ๔ ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ มีความเห็นชอบ เมื่อสิ้นชีวิต จะไปเกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ ก็มี เพราะเขาเคยทำความชั่วที่ให้ผลเป็นทุกข์มาแต่อดีต หรือเวลาต่อมา หรือมีมิจฉาทิฎฐิที่เขายึดไว้อย่างมั่นคงในเวลาใกล้จะสิ้นชีวิต

จากหลักฐานดังกล่าวทำให้ทราบว่าการทำบุญและบาป จะได้ไปสู่สุคติหรือทุกตินั้นเป็นเพราะอำนาจของกรรมที่ตามมาให้ผลในขณะที่จะสิ้นชีวิต เป็นที่น่าสังเกตว่าบุคคลทั้ง ๔ จำพวกดังกล่าว คือ บุคคลจำพวกที่ ๑ และ ๓ เราไม่สงสัย เพราะชาวพุทธโดยทั่วไปเชื่อตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือทำดีขึ้นสวรรค์ ทำชั่วตกนรก ข้อนี้จึงไม่ใช่ประเด็นที่จะพิจารณา ประเด็นที่น่าพิจารณาก็คือบุคคลจำพวกที่ ๒ และ ๔ ดังกล่าว คือ บางคนทำบาปได้ไปสวรรค์ และบางคนทำดีได้ไปนรก ยกตัวอย่างเช่น พระนางมัลลิกาเทวี^{๔๔} ได้ประพฤติ

^{๔๓} อจ.ทศก. ๒๔/๒๒๑- ๒๒๔/๓๘๐-๓๘๔.

^{๔๔} ม.อ. ๑๔/๓๐๓/๓๕๓-๓๕๔.

^{๔๕} มหามุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทฏฐกาแปล ภาค ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯ :

ล่วงประเวณีกับสุนัข และได้โกหกพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า เรื่องดังกล่าวไม่จริง ต่อมาพระนาง ละอายกรรมชั่วที่กระทำ จึงได้ทำกุศลมากมาย เช่น ถวายเสวตฉัตร ถวายบัลลังก์สำหรับนั่ง เป็นต้น ต่อมาพระนางทรงพระประชวรในเวลาใกล้จะสิ้นพระชนม์ ทรงระลึกถึงแต่กรรมชั่วที่เคยทำในอดีต เมื่อสิ้นชีวิตได้ไปบังเกิดในอเวจีมหานรกอยู่ ๗ วัน พอถึงวันที่ ๘ จึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

กรณีของบุคคลทั้ง ๔ จำพวกดังกล่าว พระพุทธองค์ตรัสว่า เรื่องของกรรมก็แปลก กล่าวคือ กรรม(อกุศลกรรม)ที่ไม่ควร ส่งผลให้เห็นว่าควรก็มี ให้เห็นว่าไม่ควรก็มี และกรรมที่ควรแท้ ๆ (กุศลกรรม) กลับส่งผลให้เห็นว่าควรก็มี ให้เห็นว่าไม่ควรก็มี^{๔๖} แต่อย่างไรก็ตามพระพุทธเจ้าตรัส ว่า อำนาจของกรรมดี แม้จะไม่ให้ผลในเวลาสิ้นชีวิต เพราะอำนาจกรรมชั่วตามมาให้ผลก่อนจึงไป เกิดในทุกคติ แต่กรรมดีที่เขาได้ทำไว้แล้วไม่สูญ ถ้าไม่ให้ผลในชาตินี้ ก็ให้ผลในชาติหน้า หรือชาติ ต่อ ๆ ไป สำหรับคนทำชั่วก็มีลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ เพราะอำนาจของบุญที่เขาได้ทำในอดีต ตามมาให้ผลเขาจึงได้ไปสวรรค์ และเมื่อหมดบุญ กรรมชั่วที่เขาทำไว้ ต้องตามมาให้ผลไม่ชาติใดก็ ชาติหนึ่งแน่นอน ดังนั้นการกระทำดีจึงเป็นภูมิคุ้มกันอบายภูมิทั้ง ๔ ได้ดีกว่าการทำชั่ว แม้การทำความดีจะไม่ให้ผลเป็นรูปวัตถุ แต่การทำความดีก็พาให้ใจของเขาเป็นสุขได้ในปัจจุบัน ส่วนความชั่วนั้นเป็นการกระทำที่อันตรายและนำหาวาดกลัวทั้งในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่และสิ้นชีวิตแล้วและเขายังต้องเผชิญ กับความโหดร้ายของอบายภูมิต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ

ทุกดิภพและกรรมดังได้กล่าวมาแล้วเป็นภพที่ปราศจากความเจริญ ไม่มีความเจริญทั้งด้าน วัตถุและสภาพจิตใจ สัตว์ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าว มีความเป็นอยู่ด้วยความลำบากและสัตว์ในแต่ละ ภูมิมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับอกุศลกรรมที่ทำไว้หนัก เบา ต่างกัน พระพุทธศาสนา ยอมรับว่าภพภูมิดังกล่าว มีอยู่จริง โดยเฉพาะพวกสัตว์นรก พวกเปรต และพวกอสุรกาย พระพุทธเจ้าและพระสาวกอรหันต์ ยอมรับว่า สัตว์ทั้ง ๓ ประเภท ดังกล่าวมีอยู่จริงและพระพุทธเจ้า ทรงตรัสไว้เป็นกรณีพิเศษ เช่น ตรัสเรื่องของนรกไว้ในเทวทูตสูตรและพาลบัณฑิตสูตร และตรัส เรื่องเปรตไว้ในเปรตวัตถุทั้งหมด ๒๑ สูตร(ลักษณะสังยุตต์ เล่ม ๑๖) เป็นเรื่องเกี่ยวกับเปรตล้วนๆ และพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงกรรมชั่วที่ส่งผลให้ผู้ทำไปเกิดเป็นเปรตได้รับความทุกข์ทรมานใน ลักษณะต่าง ๆ กัน มีทั้งหมด ๕๑ เรื่อง (เปรตวัตถุ เล่ม ๒๖) ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเปรต สำหรับ อสุรกายท่านสงเคราะห์เข้าในภูมิแห่งเปรต ดังนั้นสภาพชีวิตต้องคล้ายกับเปรตแน่นอน นั่นเป็นการ ยอมรับว่าเปรตและอสุรกายเป็นสภาพชีวิตอีกแบบหนึ่งเป็นโลกหลังความตายมีอยู่จริง

^{๔๖} ม.อ. ๑๔/๓๐๓/๓๕๔.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ปรโลกในสุคติภพและทุกคติภพ

จากการศึกษาเรื่องปรโลกทั้งส่วนสุคติภพและทุกคติภพในพระสุตตันตปิฎกมาแล้ว เรื่องปรโลกดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนถ้าไม่ด้วยพระปัญญาญาณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ไม่สามารถวินิจฉัยได้ว่า ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วจะไปอยู่ที่ไหน จะไปสู่สุคติภพหรือทุกคติภพ กล่าวคือเรื่องปรโลก ในทรรศนะของพระพุทธศาสนายอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังสารวัฏที่มีอยู่จริง ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ที่ไปเกิดในภพภูมิทั้ง ๓๑ ภพภูมิดังกล่าวเป็นเพียงสัตว์โลกชนิดหนึ่ง เมื่อยังมีกิเลส กรรม วิบาก ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบ ปรโลกจึงเป็นสถานที่รองรับดวงวิญญาณของมนุษย์และสรรพสัตว์ที่มีอยู่จริง

ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงปรโลกตามทรรศนะของพระพุทธศาสนา ทั้งส่วนสุคติภพและทุกคติภพทีละประเด็นดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ปรโลกส่วนที่เป็นสุคติภพในพระสุตตันตปิฎก

สุคติภพ เป็นภพที่มีความสุข ความสบาย นับตั้งแต่มีความสุขน้อยคือ มนุษย์และสวรรค์ ๖ ชั้น มีความสุขปานกลาง คือพรหม ๑๖ ชั้น มีความสุขสูงสุด คือ อรูปพรหม ๔ ชั้น เรื่องดังกล่าวได้รับการยืนยันไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งถือเป็นคัมภีร์สูงสุดในพระพุทธศาสนา บรรดาสรรพสัตว์ที่ไปเกิดในสุคติภพนั้นยกเว้นมนุษย์ สัตว์จำพวกเทวดา พรหม และอรูปพรหม จัดเป็นสัตว์โอปปาติกะที่เกิดผุดขึ้นโดยไม่อาศัยกรรมมารดา สัตว์ดังกล่าวพระพุทธเจ้ายืนยันว่ามีอยู่จริง พระพุทธองค์ทรงเรียกสัตว์เหล่านั้นว่า “โอปปาติกะ” ที่ถือกำเนิดใหม่ในรูปแบบของเทวดาซึ่งเป็นเพียงสัตว์โลกชนิดหนึ่ง แม้เรื่องปรโลกที่ทรงตรัสถึงจะไม่ใช่สาระสำคัญหรือเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ถ้าปฏิเสธว่าคำสอนเรื่องปรโลกดังกล่าวไม่มีอยู่จริงไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อม การปฏิเสธเช่นนั้นย่อมจะกล่าวล่วงเลยไปถึงการมีอยู่จริงของมรรคผล นิพพานด้วย ความมีอยู่จริงของสัตว์โลกประเภทโอปปาติกะนั้นพระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่ามีอยู่จริง ทรงตรัสไว้ในคยาสี่สูตร* ว่าในครั้งที่บำเพ็ญเพียรเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันประเสริฐเวียน ๘ รอบ คือ จำแสงสว่าง ของเทวดาได้ เห็นรูปเทวดา สนทนากับเทวดาได้ รู้ว่าเทวดามาจากสวรรค์ชั้นไหน รู้ว่าเทวดาเคลื่อนจากชั้นนี้แล้วไปเกิดชั้นไหน รู้ว่าเทวดามีอาหารและมีสุขทุกข้ออย่างไร รู้ว่าเทวดามีอายุ

* อัง.อรรถกถ. ๒๓/๖๔/๓๔๔-๓๔๖.

ยื่นแก่ไฉน และทรงรู้ว่าพระองค์เคยอยู่ร่วมกับเทวดาเหล่าใดได้หรือไม่ พระองค์ทรงรู้จักว่างูฏิก ซึ่งความรู้เช่นนี้เป็นความรู้ที่เกิดจากการฝึกหัดพัฒนาจิตของพระองค์จนสำเร็จ กล่าวคือ

๑. ทรงจำโอภาส หรือแสงสว่างของเทวดาได้ แต่ก็ไม่สามารถมองเห็นรูปร่างของเหล่าเทวดาได้
๒. ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ก็ทรงเห็นรูปร่างกายของเทวดา แต่ก็ไม่สามารถสนทนากับเทวดาได้
๓. ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ก็สามารถติดต่อกับสนทนากับเทวดาได้ แต่ยังไม่ทราบว่าเทวดามาจากสวรรค์ชั้นไหน
๔. ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ก็ทรงทราบว่าเทวดามาจากสวรรค์ชั้นไหน แต่ยังไม่ทราบว่า เป็นเพราะวิบากกรรมอะไรที่ทำให้เหล่าเทวดาจุติมาจากที่ไหนแล้วจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น
๕. ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ก็ทรงทราบถึงวิบากกรรมอะไรที่ทำให้เหล่าเทวดาจุติจากที่ไหนจึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น แต่ยังไม่ทราบได้ว่าด้วยวิบากกรรมอะไรที่ทำให้เหล่าเทวดามีอาหารอย่างนี้เสวยสุข และทุกข์อย่างนี้
๖. ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ก็ทรงทราบว่าวิบากกรรมอะไรที่ทำให้เหล่าเทวดามีอาหารอย่างนี้และเสวยสุข ทุกข์อย่างนี้ แต่ไม่ทราบว่าเหล่าเทวดามีอายุยืนเพียงใด และดำเนินชีวิตอยู่ในสวรรค์ชั้นนั้นยาวนานแค่ไหน
๗. ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ก็ทราบถึงอายุและความเป็นอยู่ของเหล่าเทวดาว่ายาวนานแค่ไหน แต่ยังไม่ทราบว่า พระองค์เคยอยู่ร่วม หรือไม่เคยอยู่ร่วมกับเทวดาเหล่านั้น
๘. ทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป ก็ทรงทราบว่าพระองค์ทรงเคยอยู่ร่วม หรือไม่เคยอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดานั้น

ญาณทัสสนะเวียน ๘ รอบนี้ จึงเป็นหลักฐานสำคัญที่สามารถยืนยันได้ว่า เทวดานั้นมีอยู่จริงและเป็นการตรัสถึงความรู้เกี่ยวกับเทวดาที่สมบูรณ์ที่สุด^๒ พระพุทธองค์ทรงตรัสยืนยันว่า “ถ้าญาณทัสสนะเวียน ๘ รอบยังไม่บริสุทธិ พระองค์ก็ยังไม่กล้าปฏิญาณว่าได้ตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แต่พระองค์ทรงทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะเวียน ๘ รอบให้บริสุทธิดีแล้ว พระองค์จึงทรงกล้าปฏิญาณว่า ได้ตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ” พุทธพจน์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ร่างกายของเทวดาเป็นกายละเอียด พระพุทธองค์กว่าจะเห็นร่างกายของเหล่าเทวดาไม่ใช่เรื่องง่าย พระองค์

^๒ รศ.ดร.สุนทร ณ รังษี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๓๐.

ต้องใช้ความเพียรอย่างมากโดยวิธีเจริญภาวนาจนบรรลุญาณทัสสนะอันประเสริฐดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงเห็น และทรงทราบความมีอยู่ของพวกเทวดาโดยละเอียด

จากการวิเคราะห์พบว่า สัตว์ประเภท โอปปาติกะเป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่สามารถมีได้ ซึ่งเป็นภพของสัตว์ที่มีกายละเอียดหรือกายทิพย์ ที่คนตาธรรมดาไม่สามารถมองเห็น แต่สำหรับผู้ที่ปฏิบัติจนได้บรรลุทิพยจักขุ(ตาทิพย์) ซึ่งเป็นความรู้ชั้นสูงในพระพุทธศาสนาท่านเรียกว่าอภิญญา ๖^๓ มีดังนี้

๑. ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ได้ (อิทธิวิธีญาณ)
๒. ความรู้ที่ทำให้มีหูทิพย์ (ทิพโสตญาณ)
๓. ความรู้ที่ทำให้กำหนดใจผู้อื่น (เจโตปริยญาณ)
๔. ความรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ (บุพเพนิวาสานุสสติญาณ)
๕. ความรู้ที่ทำให้มีตาทิพย์ (ทิพยจักขุญาณ)
๖. ความรู้ที่ทำให้หมดอาสวะ (อาสวักขญาณ)

กรณีของอภิญญาข้อ ๑-๕ จัดเป็นอภิญญาชั้นโลกีย์ ส่วนอภิญญาข้อ ๖ เป็นความรู้พิเศษสำหรับพระอรหันต์เท่านั้น ดังนั้นผู้ที่ได้อภิญญาข้อทิพยจักขุ จึงสามารถมองเห็นเทวดาได้และหมดความสงสัย แต่ในสังคมปัจจุบันนี้เรื่องของปรโลก(สวรรค์)ดังกล่าว เป็นเพียงความจริงที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์เท่านั้น แม้จะมีบางคนเคยตายแล้วฟื้น บางคนสามารถระลึกชาติก่อนได้ ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นความจริงที่ประจักษ์เฉพาะคน ส่วนผู้ที่ไม่ประสบเช่นนั้นก็ยังสงสัยว่าปรโลก (สวรรค์) มีอยู่จริงหรือไม่แต่การได้รับรู้ขอเท็จจริงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาและผู้ปฏิบัติ

จากการศึกษาวิเคราะห์ปรโลกส่วนสุคติมาแล้วผู้วิจัยพบว่าสวรรค์นั้นมีอยู่ ๒ ระดับ คือ

๑. สวรรค์ที่เป็นสภาวะทางใจที่เกิดกับอายตนะ
๒. สวรรค์ที่เป็นภพภูมิอื่นที่มีอยู่จริง

สวรรค์ระดับจิตใจเป็นความรู้สึกที่สามารถสัมผัสได้ทางอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ที่ไปกระทบกับอายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ ธรรมารมณ์ ความรู้สึกที่เป็นสุขจากการกระทบนั่นเองเรียกว่า สวรรค์ ที่เป็นสภาวะทางใจที่คนทุกคนสามารถรู้สึกได้ด้วยตัวเอง ส่วนสวรรค์ที่เป็นภพภูมิอื่นนั้นจากการนำเสนอมาแล้วเป็นการกล่าวถึงสวรรค์ในแง่รูปธรรมหรือสวรรค์ทางกายภาพ ในทรรศนะของพระพุทธศาสนาปรโลกเป็นเพียงสถานที่สำหรับเวียนว่ายตายเกิด แม้จะเป็นดินแดนที่มีแต่ความสุขเสียส่วนมากแต่ก็เป็นดินแดนที่ยัง

^๓ ม.ม. ๑๓/๑๕๘/๒๒๕-๒๓๑.

เจ็ดด้วยกิเลสเป็นสถานที่ไม่เที่ยงซึ่งต่างจากสภาวะของพระนิพพาน เป็นสภาวะที่ดับสนิทของกิเลสทั้งปวง

๔.๒ วิเคราะห์ปรโลกส่วนที่เป็นทุกตภพในพระสูตรตันตปิฎก

ทุกตภพเป็นสถานที่ที่ปราศจากความเจริญและเป็นสถานที่สำหรับรองรับมนุษย์และสรรพสัตว์ที่ทำอกุศลกรรมมีประเด็นที่ควรวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ วิเคราะห์มหานรก

กรณีมหานรกที่ปรากฏในพาลบัณฑิตสูตรและเทวทูตสูตรดังกล่าวมาแล้วแม้พระพุทธองค์จะไม่ทรงระบุชื่อถึงมหานรกทั้ง ๘ ขุมใดขุมหนึ่งอย่างชัดเจน แต่เมื่อพิจารณาตามพระดำรัสของพระพุทธองค์ควรจะเป็นอเวจีมหานรก เพราะลักษณะของมหานรกที่ทรงตรัสบ่งบอกถึงนรกที่มีเปลวเพลิงลุกไหม้อยู่ตลอดเวลาพุ่งออกมาจากกำแพงทุก ๆ ด้าน จึงสันนิษฐานได้เช่นนั้น เพราะฉะนั้นมหานรกแต่ละขุมมีนรกบริวารทั้งสิ้น ๒๐ ขุม เมื่อรวมกับนรกทั้ง ๘ ขุมใหญ่ มีนรกบริวารทั้งหมด ๑๖๐ ขุม และเมื่อรวมมหานรก ๘ ขุมและบริวารนรกทั้งหมด ๑๖๐ ขุม มีนรกทั้งหมด ๑๖๘ ขุม

๔.๒.๒ วิเคราะห์พญายม

พญายม หรือยมราช หมายถึง เทพผู้เป็นใหญ่ประจำยมโลก หรือแดนนรก ในคัมภีร์ปรหมัตตโชติกะ มหาอภิธรรมัตตสังคหะฎีกา^๔ กล่าวว่าพญายมเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาและเป็นราชาแห่งเวมานิกเปรต บางครั้งก็เสวยสุขอยู่ในวิมาน บางครั้งก็มารับหน้าที่ตัดสินโทษของสัตว์ที่ถูกนำตัวมายังแดนนรก เพราะเหตุแห่งกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ทำไว้พอ ๆ กัน เช่นต้องการทำบุญก็จำต้องฆ่าไก่เพื่อจะได้เนื้อทำเป็นอาหารไปถวายพระ เป็นต้น ดังนั้นอำนาจของกุศลและอกุศลจึงให้ผลทั้งสุขและทุกข์ แต่ผลของความสุขและความทุกข์จะตอบแทนสลับกันไป เช่น เวลากลางวันจะเสวยความสุขอยู่ในวิมาน ส่วนเวลากลางคืนจะเสวยความทุกข์ กล่าวคือต้องไปทำหน้าที่อยู่ในแดนนรก กรณีของพญายมนี้ไม่ใช่มีเพียงองค์เดียว ท่านจะประจำอยู่ที่ประตูทั้ง ๔ ด้านของมหานรกขุมหนึ่ง ๆ เมื่อกล่าวโดยรวมพญายมมีทั้งสิ้น ๓๒ องค์ เมื่อรวมกับมหานรก ๘ ขุม

สำหรับหน้าที่ของพญายม คือ คอยสอบสวนสัตว์ที่ถูกนำมาสู่ยมโลก กล่าวคือคนที่ตายแล้วทำความชั่วเสียส่วนมากจะถูกนายนิรบาลคุมตัวไปเฝ้าพญายมเพื่อให้ตัดสินโทษและพญายมจะถามปัญหา ๕ ข้อ เรียกว่า เทวทูต ๕ มีดังต่อไปนี้คือ

^๔ พระสัทธรรมโชติกะ ธรรมาจริยะ, ปรหมัตตโชติกะ มหาอภิธรรมัตตสังคหะฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (พระนคร : สอนองการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๘-๙.

๑. ความเกิด หมายถึง เด็กแรกเกิด
๒. ความแก่ หมายถึง คนแก่
๓. พยาธิ หมายถึง ความเจ็บป่วย
๔. คนที่ต้องราชทัณฑ์ หมายถึง คนที่ได้รับโทษทางกฎหมาย
๕. มรณะ หมายถึง ความตาย

เทวทูตทั้ง ๕ ข้อนี้เป็นคำถามที่พญามัจฉาถามสัตว์เหล่านั้นถ้าตอบได้ก็จะถูกส่งตัวไปสู่สุคติภพ ถ้าตอบไม่ได้ทั้ง ๕ ข้อพญามัจฉาก็จะตัดสินโทษให้ชดใช้กรรมชั่วในนรกจนกว่าจะสิ้นกรรมวิธีการตัดสินโทษของพญามัจฉา พระพุทธเจ้าทรงเล่าแก่ภิกษุฟังว่า พญามัจฉาถามสัตว์นั้นว่า เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่เคยเห็นเทวทูตที่ ๑ บ้างไหม ? สัตว์นั้นตอบว่า ไม่เคยเห็นเจ้าข้า แล้วพญามัจฉาถามต่อว่า ท่านไม่เคยเห็นเด็กแดง ๆ ยังอ่อนนอนเบาะเบาะนอนมูตรอุจจาระของตนอยู่ในแดนมนุษย์บ้างหรือ ? สัตว์นั้นตอบว่า เคยเห็นเจ้าข้า พญามัจฉาถามอีกว่า เมื่อท่านเห็นเช่นนั้นท่านคิดบ้างไหมว่า แม้ตัวเราเอง ก็มี ความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเกิดไปได้ ควรจะตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท รีบทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจไว้^๕ จากคำถามดังกล่าว หากสัตว์นั้นตอบได้ หรือระลึกถึงความดีของตนที่ได้ทำไว้ ก็จะพ้นจากแดนนรกไปเกิดในสุคติภพตามกุศลกรรมของตน แต่ในขณะที่เดียวกันถ้าระลึกไม่ได้ พญามัจฉาก็จะถามถึงเทวทูตข้อต่อไปว่า ถ้าเช่นนั้น ท่านเคยเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนที่ต้องราชทัณฑ์ และคนตายบ้างหรือไหม ? สัตว์นั้นตอบว่า เคยเห็นทั้งหมดเจ้าข้า พญามัจฉาก็ถามต่อว่า ในขณะที่ท่านเห็นเทวทูตดังกล่าว ท่านนึกถึงตัวเองบ้างไหมว่า ตัวเราเองก็จะเป็นเช่นนั้น แล้วควรรีบทำความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ สัตว์นั้นก็ตอบเหมือนเทวทูตที่หนึ่งว่า ในขณะที่ข้าพเจ้าเห็นก็รู้สึกเฉย ๆ ไม่ได้คิดเพราะมัวประมาทอยู่

เมื่อพญามัจฉาครบทั้ง ๕ ข้อแล้ว และสัตว์นั้นตอบไม่ได้ซักข้อเดียวและไม่ระลึกบุญของคนที่ทำเลย พญามัจฉาก็จะกล่าวเป็นครั้งสุดท้ายว่า “ดูก่อนพอมหาจำเรียม ท่านไม่ได้ทำความดีทางกาย ทางวาจา ทางใจเลย เพราะมัวประมาท ดังนั้นเหล่านายนิรยบาลจักลงโทษท่าน บาปกรรมที่ท่านทำมาไม่ใช่ใคร ๆ มาทำให้ท่านแต่ตัวท่านนั้นแหละทำเอง เพราะฉะนั้นท่านจะต้องเสวยวิบากของบาปกรรมนี้”^๖ จากข้อความที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเล่ามานั้นเป็นการกล่าวถึงหน้าที่ของพญามัจฉาเปรียบเหมือนผู้พิพากษา ที่ช่วยเตือนสติของสัตว์เพื่อให้ระลึกถึงบุญกุศลของตนจะได้ไม่ต้องไปรับโทษในแดนนรก หากแต่ว่าพญามัจฉาได้ซักถามจนละเอียดแล้วสัตว์นั้นไม่สามารถตอบหรือระลึกถึงบุญของตนได้พญามัจฉาก็จะตัดสินโทษโดยให้รับโทษในนรกจนกว่าจะสิ้นกรรม

^๕ ม.อ. ๑๔/๒๖๒-๒๖๖/๓๓๕-๓๔๑.

^๖ ม.อ. ๑๔/๒๖๖/๓๔๑.

๔.๒.๓ วิเคราะห์นายนิรยบาล

นายนิรยบาลหรือยมบาล อ่านว่า (ยม มะ บาน) เป็นเจ้าพนักงานในแดนนรกมีหน้าที่คอยรับคำสั่งของพญายม และคอยทำโทษสัตว์นรกตามวิธีการของแดนนรก เช่น ใช้หอก ดาบ ขวาน และฟืน(เครื่องมือใช้ถากไม้ชนิดหนึ่ง รูปคล้ายจอบ) เป็นต้น จัดเป็นอาวุธของนายยมบาลที่จะทรมานสัตว์นรกทั้งหลาย ลักษณะดังกล่าวคือ ธรรมชาติของนรกเปรียบเหมือนธรรมชาติของนักโทษในโลกมนุษย์ที่โดนเจ้าพนักงานลงโทษตามกรรมชั่วของตน เป็นไปได้ว่านายนิรยบาลต้องมีเป็นจำนวนมากจึงจะพอกับจำนวนของสัตว์นรก เปรียบเหมือนกับผู้คุมเรือนจำในแดนมนุษย์ที่ต้องมีเจ้าพนักงานคอยสอดส่องดูแลผู้ต้องขังและคอยลงโทษตามวิธีการของแดนกักขังนั้น ๆ ในคัมภีร์ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหะฎีกา^๑ กล่าวว่า นายนิรยบาลเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาจัดเป็นเทวดาชั้นต่ำ เรียกว่า รากษส อ่านว่า (รากสค) หรือยักษ์ มีร่างกายใหญ่โต กำยำ มากด้วยพลังกำลัง และกิริยาที่แสดงต่อสัตว์นรกเป็นกิริยาที่ดุร้าย เวลาพวกเขาสามารถทำให้สัตว์นรกตกใจกลัวสุดขีด นอกจากจะมีนายนิรยบาลคอยลงโทษแล้วในนรกยังมีสัตว์นรกที่คอยทำร้ายสัตว์นรกด้วยได้แก่ นกแร้งยักษ์ กายักษ์ เขี้ยวยักษ์ และสุนัขยักษ์ สัตว์เหล่านี้จะคอยกัด ฉีกกินเนื้อและเลือดของสัตว์นรกให้มีความทรมานเพิ่มมากขึ้น

ปัญหาที่ควรพิจารณาคือ เหล่านายนิรยบาลเป็นสัตว์นรกหรือไม่ กรณีของนายนิรยบาลไม่ใช่สัตว์นรกพอ ๆ กับผู้คุมเรือนจำในแดนมนุษย์แม้จะอยู่ในเรือนจำกับนักโทษก็ไม่ใช่ นักโทษส่วนอกุศลกรรมที่นำมาเกิดเป็นนายนิรยบาลนั้น เพราะอดีตเคยฆ่าสัตว์ด้วยความพอใจ แต่ก็พอมีกุศลอยู่บ้างจึงส่งผลให้ไม่ถึงกับเป็นสัตว์นรก และปัญหาที่ควรพิจารณาอีกอย่างคือ ในขณะที่นายนิรยบาลลงโทษสัตว์นรกด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น จัดว่าเป็นบาปหรือไม่ สำหรับผู้วิจัยเห็นว่า กรณีการลงโทษของนายนิรยบาลที่มีต่อสัตว์นรกในรูปแบบต่าง ๆ เป็นกฎเกณฑ์ของภูมิเทศนั้นที่มีอยู่เองโดยธรรมชาติ เมื่อมันเป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติและบรรดาสัตว์นรกที่ถูกทรมานก็เป็นผลกรรมชั่วของตนทั้งนั้น จึงไม่เป็นบาปเพราะนายนิรยบาลก็ทำตามหน้าที่ ส่วนสัตว์นรกก็มีหน้าที่เสวยผลกรรมของตนจนกว่าจะสิ้นกรรมต่อเมื่อนายนิรยบาลหมดหน้าที่ หรือหมดวาระและสัตว์นรกหมดกรรมจึงจะเลิกกรากันไป แต่ก็สามารถมีนายนิรยบาลองค์ใหม่และสัตว์นรกตัวใหม่มาเกิดอีกหมุนเวียนอย่างไม่สิ้นสุด

^๑ พระคัมภีร์ปรมัตถโชติกะ ธรรมปิฎก, ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหะฎีกา ปริงเฉทที่ ๕ เล่ม ๑, อ้างแล้ว, หน้า ๕-๑๐.

๔.๒.๓ วิเคราะห์วิธีลงโทษสัตว์นรก

วิธีลงโทษสัตว์นรกเป็นวิธีที่สุดแสนทรมาณกว่าแค้นมนุษย์มากนักที่ต่างจากแค้นมนุษย์ก็คือ สัตว์นรกเมื่อโดนทำโทษจะไม่ตายง่าย ๆ แม้ตายแล้วในขณะนั้นก็กลับเกิดเป็นสัตว์นรกขึ้นมารับโทษอีกเวียนว่ายอยู่อย่างนั้นจนกว่าจะสิ้นกรรม แต่ในแค้นมนุษย์เมื่อได้รับโทษ เช่น โทษประหารตายแล้วก็ไม่สามารถฟื้นคืนชีพขึ้นมาได้อีกถือว่าเป็นโมฆะ วิธีการลงโทษของสัตว์นรก พระพุทธเจ้าทรงเล่าให้ภิกษุฟังว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหล่านายนิรบาล จะจงจำ ๕ ประการ... จับสัตว์นั้นซึ่งพิศแล้วเอาฝั่งตาก เอามีดตาก เอาพรวดตาก บังคับให้สัตว์นรกวิ่งกลับไปมาบนแผ่นดินที่มีแต่เปลวเพลิง บังคับให้ขึ้นไปบนภูเขาไฟและจับสัตว์โยนลงหม้อทองแดง...”^๘ จากพุทธพจน์ดังกล่าวทรงแสดงถึงวิธีการลงโทษสัตว์นรกซึ่งมี ๖ วิธีด้วยกันดังนี้

วิธีที่ ๑ นายนิรบาลจะลงโทษโดยการจงจำ ๕ ประการ คือ ตีรีดตะปูเหล็กแดงที่มีด้านซ้ายและด้านขวา ตีรีดตะปูที่เข้าข้างซ้ายและเข้าข้างขวา และตีรีดตะปูเหล็กแดงที่กลางทรวงอก

วิธีที่ ๒ นายนิรบาลจะจับสัตว์นรกซึ่งพิศแล้วเอาฝั่งตาก (เครื่องมือใช้ตากไม้ชนิดหนึ่ง รูปคล้ายจอบ)

วิธีที่ ๓ นายนิรบาลจับสัตว์นรกเอาเท้าขึ้นข้างบน เอาหัวลงข้างล่างแล้วตากด้วยพรวด

วิธีที่ ๔ นายนิรบาลจะเอาสัตว์นรกเทียมรถแล้วให้วิ่งกลับไปกลับมาบนแผ่นดินที่มีไฟ คีดลูกโพลง โชติช่วง

วิธีที่ ๕ นายนิรบาลจะบังคับให้สัตว์นรกปีนขึ้นไปบนภูเขาถ่านเพลิงลูกใหญ่ที่มีไฟคีดโชติช่วงอยู่ตลอดเวลา

วิธีที่ ๖ นายนิรบาลจะจับสัตว์นรกเอาขาขึ้นข้างบนเอาหัวลงข้างล่าง แล้วพุ่งลงไปบนหม้อทองแดงที่มีไฟคีดลูกโพลงอยู่ตลอดเวลา สัตว์นรกจะเดือดพล่านเป็นฟองอยู่ในหม้อทองแดงและจะได้รับทุกขเวทนาอันกล้าแข็งเผ็ดร้อน อยู่ในหม้อทองแดงนั้น และจะยังไม่ตายจนกว่าบาปกรรมนั้นจะหมด วิธีการลงโทษของนายนิรบาลเป็นวิธีการลงโทษของนรกที่มีโดยธรรมชาติ เมื่อกล่าวโดยสรุปองค์ประกอบของนรก ๓ อย่างคือ มีพญายมคอยตัดสินโทษทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษา มีนายนิรบาลคอยลงโทษตามกรรมของสัตว์ และมีสัตว์นรก ดังกล่าวมาแล้ว

๔.๓ การประยุกต์สอนศีลธรรมเรื่องปรโลก

เรื่องปรโลกเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน เพราะเป็นเรื่องของโลกอื่นและเป็นสถานที่ที่ต่างมิติจากโลกนี้ กล่าวคือไม่ใช่เรื่องของโลกนี้ที่ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น ของคน

^๘ ม.อ. ๑๔/๒๕๐/๓๑๕.

ธรรมคาจะรู้เห็นได้ เรื่องดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่ได้รับการบอกเล่ามีพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ ซึ่งเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ ดังนั้น เรื่องปรโลกจึงเป็นเรื่องโอปปาติกะ กล่าวโดยรวมคือ เป็นเรื่องนรก และสวรรค์ การสอนเรื่องปรโลกดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ควรสอน ๓ ระดับด้วยกันดังนี้คือ

๔.๓.๑ ปรโลก (นรก สวรรค์)ที่เป็นสภาวะทางจิตใจ เป็นการสอนจากง่ายไปหายาก หรือจากสิ่งที่รู้ไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้ กล่าวคือ นรก สวรรค์ที่เป็นสภาวะทางจิตใจ หรือสวรรค์ในอก นรกในใจ เป็นสวรรค์ที่เกิดทางอายตนะภายนอก ๖ กระทบกับอายตนะภายใน ๖ คือ เมื่ออายตนะภายในไปกระทบกับอายตนะภายนอกที่พอใจ มีดังนี้

๑. ตา กระทบรูปที่ชอบใจ เรียกว่า สวรรค์ที่ปรากฏทางตา
๒. หู กระทบเสียงที่ชอบใจ เรียกว่า สวรรค์ที่ปรากฏทางหู
๓. จมูก กระทบกลิ่นที่ชอบใจ เรียกว่า สวรรค์ที่ปรากฏทางจมูก
๔. ลิ้น กระทบรสที่ชอบใจ เรียกว่า สวรรค์ที่ปรากฏทางลิ้น
๕. กาย กระทบสัมผัสที่น่าใคร่ชอบใจ เรียกว่า สวรรค์ปรากฏทางกาย และ
๖. ใจกระทบ(คิด)ถึงแต่อารมณ์ที่ชอบใจ เรียกว่า สวรรค์ในใจ

ส่วนนรก ทางอายตนะมีลักษณะตรงกันข้าม กล่าวคือ เมื่อตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไปกระทบกับ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และอารมณ์ที่เกิดกับใจที่ไม่น่าปรารถนา เรียกว่า นรกที่ปรากฏทางอายตนะ นรก สวรรค์ดังกล่าวพระพุทธองค์ตรัสไว้ในขณสูตร^๖ ว่า นรกชื่อผัสสสายตนะ ๖ อันเราเห็นแล้ว เช่น สัตว์จะเห็นรูปอะไร ๆ ก็เห็นแต่รูปไม่น่าปรารถนา ไม่พอใจ จะฟังเสียงอะไร ๆ ด้วยหู จะดมกลิ่นอะไร ๆ ด้วยจมูก จะลิ้มรสอะไร ๆ ด้วยลิ้น จะถูกต้องโผฏฐัพพะอะไร ๆ ด้วยกาย และไม่พอใจในอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบกับใจ เหล่านี้คือนรกที่เกิดทางอายตนะ

ดังนั้นสวรรค์ชื่อผัสสสายตนะ ๖ มีลักษณะตรงกันข้าม กล่าวคือ บุคคลเห็นรูปอะไร ๆ ด้วยตา ย่อมเห็นแต่รูปอันน่าปรารถนา เป็นต้น ซึ่งเรียกว่าสวรรค์ที่เกิดทางอายตนะ หรือสวรรค์ในอก นรกในใจอย่างที่ว่าชาวพุทธทั่วไปเข้าใจกัน กรณีของนรกสวรรค์ที่เป็นสภาวะทางใจ จัดว่าเป็นสภาวะที่เห็นได้ง่าย ซึ่งเกิดขึ้นกับทุกคนในสังคม เพราะบางครั้งเราก็มีอารมณ์ที่ชอบใจ และบางครั้งเราก็มีอารมณ์ที่ไม่ชอบใจ ดังพุทธองค์ตรัสว่า “เมื่อจิต เสริ้หมองแล้ว ทุกคติเป็นอันหวังได้ เมื่อจิตไม่เสริ้หมองแล้ว สุขคติเป็นอันหวังได้”^๗ (จิตเต สงกิลิฏฐะ ทุกคติ ปาฎิกงขา จิตเต อสงกิลิฏฐะ สุขคติ ปาฎิกงขา) จากพุทธพจน์ดังกล่าว ทำให้ทราบว่ สภาวะที่เป็นสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้นกับใจในปัจจุบันเป็นตัวแปรสำคัญที่นำไปสู่นรก และสวรรค์ที่เป็นสภาวะจริงได้

^๖ ตี.สพ. ๑๘/๑๓๕/๑๖๑-๑๖๒.

^๗ ม.ม. ๑๒/๓๐/๖๒.

๔.๓.๒ ปรโลก (นรก สวรรค์) ในชาตินี้ ศึกษาได้โดยการเปรียบเทียบจากฐานะ หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม ที่แตกต่างกัน กรณีของนรก สวรรค์ในชาตินี้ เช่น บางคนมีความเป็นอยู่ที่สุขสบายทั้งร่างกายและจิตใจ มีบริวาร ลาก ยศ เป็นที่สรรเสริญยอมรับของคนในสังคม เช่น พระมหากษัตริย์ เป็นต้น พระองค์ทรงจัดว่าเป็นสมมติเทพ ชีวิตความเป็นอยู่ของพระองค์จึงเหมือนเทวดา

ส่วนนรกในชาตินี้ ได้แก่บุคคลบางคน ที่หมกมุ่นสภาพทางกาย และมีจิตใจที่เศร้าหมอง เช่น นักโทษที่ถูกคุมขัง ถูกลงโทษตามวิธีของเจ้าพนักงานในเรือนจำ และในบางประเทศที่ประสบกับภัยพิบัติ สงคราม หรือบางประเทศอยู่ด้วยความแห้งแล้งกันดารประชาชนอดอยาก ความทุกข์ดังกล่าว เป็นความทุกข์ที่เห็นได้ในโลกนี้

๔.๓.๓ ปรโลก (นรก สวรรค์) ที่เป็นโลกอื่นหรือภพภูมิอื่นที่มีอยู่จริง

นรก สวรรค์ในลักษณะนี้ พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามีอยู่จริง มนุษย์และสรรพสัตว์ที่ยังมีกิเลส ต้องไปเกิดไม่ภพใดก็ภพหนึ่ง กรณีของอบายภูมิ หรือทุคติภูมิทั้ง ๔ เมื่อสัตว์ไปเกิดย่อมมีความทุกข์หนัก เบา ตามแรงของอกุศลกรรมที่ตนเคยทำไว้จนกระทั่งหาความสุขไม่ได้เลยดังที่กล่าวไว้แล้วในเรื่องอบายภูมิทั้ง ๔ ในบทที่ ๓ ส่วนกรณีของสุคติภพ หรือสวรรค์นั้น ซึ่งมีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย และมีความละเอียดอ่อนมากน้อยตามกุศลกรรมที่ตนเคยทำไว้ เช่น การทำกุศลระดับทาน และศีล เมื่อสิ้นชีวิตด้วยอำนาจของกุศลกรรมสามารถไปบังเกิดในสวรรค์ทั้ง ๖ ชั้นได้ หรือสามารถกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ต่ออนุญกุลได้อีก ส่วนกุศลกรรมที่เกิดจากการภาวนาได้แก่ ผู้สำเร็จรูปฌาน ๔ และอรุฌาน ๔ เมื่อสิ้นชีวิตก็ไปบังเกิดเป็นพรหม และอรุพพรหมตามความสามารถที่ตนได้ฝึกหัดพัฒนาจิตจนบรรลุในชั้นนั้น ๆ ซึ่งแต่ละชั้นก็มีความเป็นอยู่ที่ละเอียดอ่อน และมีความวิจิตรพิสดารตามชั้นภูมิของตนความมีอยู่จริงของปรโลกประเภทนี้เราสามารถพิสูจน์จากตัวอย่างดังต่อไปนี้

๔.๓.๓.๑ ประสบการณ์คนตายแล้วฟื้น

ประสบการณ์คนตายแล้วฟื้นเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะทำให้เชื่อได้ว่าปรโลกมีอยู่จริงและเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ควรนำมาประยุกต์สอนเรื่องปรโลกได้ ตัวอย่าง เช่น พระวิสุทธินญาณเถระ^{๑๑} (สมชาย จิตวิริโย) วัดเขาสุกิม ต.เขาบายศรี อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี จากหนังสือชีวประวัติของท่านความตอนหนึ่งว่า เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๔ ช่วงใกล้ออกพรรษา พระภิกษุสมชาย จิตวิริโย ได้ป่วยเป็นไข้มาลาเรียขึ้นสมองขั้นรุนแรงได้รับความทุกข์ทรมานมาก ต่อมาได้สะอึกแล้วรู้สึกโล่งสบาย ท่านจึงแปลกใจว่าทำไมสะอึกแค่ทีเดียวทุกขเวทนาต่างๆ จึงได้หายไปโดยง่าย ขณะนั้นเวลาประมาณ ๑ ทุ่มเศษ

^{๑๑} คณะศิษยานุศิษย์, ๗๒ ปี พระวิสุทธินญาณเถระ (สมชาย จิตวิริโย), (ม.ป.ท. : อมรินทร์-พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐), หน้า ๓๗-๔๑.

(๑๕.๐๐ น. เศษ) ท่านตั้งใจจะไปเยี่ยมอาการป่วยของสามเณร ปรากฏว่า มาถึงสามเณรทันทีโดยไม่ได้ก้าวเดินเลย ได้มองเห็นสามเณรหลับอยู่ ท่านจึงคิดว่า กลับกุฏิแล้วค่อยมาเยี่ยมใหม่ พอมาถึงศาลาการเปรียญก็นึกได้ว่าตอนนี้เป็นเวลากลางคืน แต่ทำไมมองเห็นได้ชัดเจน โดยไม่ต้องใช้ไฟฟ้า ขณะกำลังเดินกลับกุฏิ ท่านได้เจอหมาที่เลี้ยงไว้แต่หมากลับวิ่งหนีท่าน พอเดินมาถึงกุฏิเปิดประตู ท่านก็พบว่าตัวเองนอนอ้าปากตาเหลือกอยู่บนเตียง ในขณะที่นั้นมีชายใส่ชุดขาว ๒ คน เขามาหาแล้วพูดว่า “ผมมาพาท่านไปเที่ยวบ้าน” เมื่อท่านตกลงว่าจะไปด้วย ก็มีความรู้สึกคล้ายกับลอยตามชายทั้งสองคนไปทางทิศตะวันออกของกุฏิ ตรงไปยังคาวดวงหนึ่งที่ลอยอยู่ข้างหน้าซึ่งมีลักษณะคล้ายดาวเพชร แล้วได้พุ่งวูบเข้าไปในคาวนั้นทันที ท่านได้พบกับต้นไม้ที่เป็นระเบียบและสูงมาก กิ่งก้านเข้าประสานถึงกัน พอมองขึ้นไปข้างบนพบว่าเหลืออร่ามเหมือนสีทอง พื้นที่เหยียบเหมือนหญ้าแห้งหรือพรมที่นุ่มปกคลุมไปหมด มีจิตใจอ่อนโยนอย่างบอกไม่ถูกและท่านยังได้ยินเสียงขับกล่อมคล้ายเสียงดนตรีซึ่งทำให้จิตใจเยือกเย็นและอ่อนโยนยิ่งขึ้น ชายทั้งสองคนได้พาท่านมาที่บ้านหลังหนึ่งแล้วบอกท่านว่า “นี่แหละบ้านของท่าน ที่เราจะพาท่านมา” ท่านถามว่า ใครมาสร้างไว้ให้ จึงได้รับคำตอบว่า “นี่คือ โลกทิพย์ ไม่มีใครสร้าง เกิดขึ้นเอง ด้วยอานิสงส์ของความคิดที่ทำไว้ในโลกมนุษย์ บ้านหลังนี้เกิดจากอานิสงส์ที่ท่านตั้งใจสวดปาฏิโมกข์ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕ และสวนมะม่วงที่อยู่ด้านทิศตะวันออกของบ้าน เกิดจากอานิสงส์ที่ท่านตั้งใจถวายผลมะม่วงสุกที่ท่านได้มาจากการบิณฑบาตให้ครูบาอาจารย์จนหมด” ชายคนหนึ่งได้พูดขึ้นว่า “การที่สักแต่ทำโดยไม่มีความตั้งใจ น้อมลงเพื่อบุญกุศลจะไม่เกิดอานิสงส์” ท่านคิดว่าอานิสงส์ของท่านเมื่อเทียบกับคนอื่นแล้วเหมือนระดับชาวบ้านธรรมดา หรือขอทาน แต่ของคนอื่นมีอานิสงส์เหมือนกับระดับเศรษฐี หรือพระราชา ท่านจึงอธิษฐานขอกลับไปสร้างบารมีเป็นการแก้ตัวอีกครั้ง เทพเจ้าได้ยกมือขึ้นแล้วกล่าวอนุโมทนาว่า “สาธุ” แล้วบอกกับท่านว่า “ท่านกลับลงไปให้ชั่วคราว จงพยายามสร้างความดีให้เต็มที่” แล้วเทพเจ้าทั้งสองได้พาท่านกลับมาที่กุฏิ แล้วจึงให้ท่านหลับตา มารู้สึกตัวอีกครั้งเมื่อท่านได้เข้าไปอยู่ในร่างเดิมแล้ว แต่ร่างกายที่ปราศจากวิญญาณถึง ๑๕ ชั่วโมง จึงรู้สึกว่าร่างกายแข็งเหมือนท่อนไม้ ท่านจึงได้พยายามขยับร่างกายจนสามารถใช้การได้ดี จากนั้นท่านจึงได้ไปฉันภัตตาหารเช้าที่ศาลาการเปรียญ ในเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. เศษ

จากเรื่องเล่าของพระวิสุทธินุญจนเถร ดังกล่าวมาแล้ว เป็นประสบการณ์ตรงที่ท่านไปเที่ยวชมปรโลก อาจกล่าวได้ว่า สถานที่ที่ท่านพบคือ สุคติโลกสวรรค์ หรือ โลกทิพย์ เป็นประสบการณ์ที่ท่านประสบด้วยตนเองแล้วนำมาบอกเล่าต่อ เพื่อให้คนทำดีและเป็นการยืนยันว่าสุคติภพมีจริง

๔.๓.๓.๒ คนเกิดใหม่แล้วจำชาติก่อนได้

คนที่ตายแล้วกลับมาเกิดใหม่อีก ลักษณะการระลึกชาติก่อนได้เหมือนเขาประสบการณ์ในปรโลกมาแล้วให้ฟัง ตัวอย่าง เช่น

เรื่องหนึ่ง อดีตเป็นชาย หลังตายเกิดเป็นหญิง^๒ อดีตชาติ ชื่อ ค.ช. สมเกียรติ ทนสูงเนิน (เอส) เป็นบุตรชายของนายใส - นางสังข์ ทนสูงเนิน มีพี่น้อง ๔ คน ค.ช. สมเกียรติ เป็นลูกคนสุดท้อง อยู่บ้านเลขที่ ๑๑๕ หมู่ ๓ บ้านกุศยม ต.กุศยม อ.ภูเขียว จ.ชัยภูมิ

ปลายปีพ.ศ. ๒๕๒๖ (เดือน พฤศจิกายน) ค.ช.สมเกียรติ ได้ตักต้นมะขามอาหารสาหัส จึงได้ถูกส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น ต่อมาจึงได้เสียชีวิตอยู่ที่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่นนั่นเอง ญาติจึงนำศพไปประกอบพิธีที่วัดป่าวิเวกธรรมแล้วนำอัฐิลลับบ้านกุศยม ปรากฏว่า วิญญาณของ ค.ช.สมเกียรติ พลัดหลงทางกับญาติที่บริเวณสถานีขนส่ง อำเภอชุมแพ กลับบ้านไม่ได้ จึงได้พบกับ นางสมบัติ สนั่นเมือง (ผู้เป็นแม่ในปัจจุบันชาติ) มาดิ่งมือวิญญาณของ ค.ช.สมเกียรติ ขวนไปอยู่ด้วย ทั้งนี้นางสมบัติ ยืนยันว่าไม่เห็นเด็กและไม่ได้พูดกับเด็กแต่อย่างใด จึงน่าจะเป็นผลกรรมฝ่ายดีที่เคยสร้างร่วมกันมาทำให้กรรมบันดาลคล้ายแม่ออกปากชวนให้ไปอยู่ด้วย

ปัจจุบันชาติ คือ นางสาวสุภารัตน์ สนั่นเมือง (หนู่ย) เป็นบุตรสาว นายมงคล - นางสมบัติ สนั่นเมือง เกิดวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๗ ที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ อยู่บ้านเลขที่ ๒๓๒ หมู่ ๔ บ้านขามป้อม ต.ขัวเรียง อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น

เมื่ออายุได้ ๓ ขวบ ค.ญ.สุภารัตน์ ชอบพูดว่า “หนู่ยบ้านขม...หนู่ยมาจากบ้านขม” พออายุได้ ๑๕ ขวบ น.ส.สุภารัตน์ ได้ทวงสัญญากับพ่อแม่ที่จะให้พาไปบ้านกุศยม จนกระทั่งในวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๔๒ คณะของน.ส.สุภารัตน์ ได้มาที่บ้านกุศยม แล้วน.ส.สุภารัตน์ ได้ไปถามชาวบ้านว่า “เคยมีเด็กตักต้นมะขามตายไหม” ชาวบ้านจึงบอกทางให้ น.ส.สุภารัตน์ จึงได้มาที่บ้านเก่าในอดีตชาติ แล้วได้บรรยายสภาพบริเวณบ้านในอดีตได้อย่างถูกต้องทั้งที่ น.ส.สุภารัตน์ ยังไม่เคยมาที่บ้านกุศยมมาก่อน และน.ส.สุภารัตน์ สามารถจดจำญาติพี่น้องในอดีตชาติได้ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยได้พบหน้ากันมาก่อน

จากเรื่องของ น.ส.สุภารัตน์ ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า เมื่อ ค.ช.สมเกียรติ ได้สิ้นชีวิตที่โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น(พ.ย. ๒๕๒๖)แล้ว วิญญาณได้ติดตามญาติไปด้วยจนกระทั่งมาพลัดหลงที่สถานีขนส่ง อำเภอชุมแพ และได้พบกับแม่ใหม่จึงได้อาศัยเกิดกับนางสมบัติ จนท้องแก่ได้คลอดเป็นทารกเพศหญิง ที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ ในวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๗ รวมระยะเวลาที่ตายและทำการปฏิสนธิ ประมาณ ๕ เดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ไม่มากนักจึงทำให้ น.ส.สุภารัตน์ สามารถจดจำอดีตชาติของตนเองได้อย่างชัดเจน เรื่องดังกล่าวจึงยืนยันได้ว่า ตายแล้วต้องเกิดอีก

^๒ พระเทพวรคุณ (สमान สุเมโธ ป.ธ. ๘), อดีตเป็นชาย หลังตายเกิดเป็นหญิง, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๔๘.

เรื่องที่สอง เด็ก ๕ ขวบระลึกชาติได้^{๑๑} อดีตชาติ ชื่อ นายปรมาณันท์ สิ้นชีวิต เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ (อายุ ๑๘ ปี) ด้วยโรคเรื้อรังในกระเพาะอาหาร ที่ ศรีนปุระ ประเทศอินเดีย ปัจจุบันชาติ ชื่อ นายปราโมท เกิดเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ที่ บิเสชาติ ประเทศอินเดีย เป็นบุตรนายบังกี๋ ศรีมะ เอ็ม.เอ ศาสตรี (Mr. Bankey Lal Srma M.A. Sastri) ศาสตราจารย์ แห่งมหาวิทยาลัยเตรียมอุดมศึกษาบิเสชาติ เริ่มแรกที่จะพูดได้ เขาพูดว่า โมฮัน โมราดาบัต และศรีนปุระ ต่อมาจะกล่าวชื่อ โมฮัน บริทเคอร์ส แล้วพูดถึงโรงงานทำขนมปังขนาดใหญ่ในโมราดาบัต เด็กชายปราโมท มักจะรบเร้าให้บิดาพาไปที่โมราดาบัตและยืนยันว่าเขาคือ นายปรมาณันท์ มีพี่น้อง ลูกชาย ลูกสาวและภรรยาอยู่ที่โมราดาบัต จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๘๑ ซึ่งเป็นวัน อิศราภาพของอินเดีย นายบังกี๋ผู้เป็นบิดาได้พา ลูกชายไปโมราดาบัต เด็กชายปราโมท สามารถจำที่ นื่องในอดีตชาติได้ คือ นายศรี การ์มันจันท์ และจำท้าวเฮลล์ได้ รวมทั้งจำ บริษัท โมฮัม บริทเคอร์ส ได้ เด็กชายปราโมท ได้เข้าไปในห้อง ซึ่งนายปรมาณันท์(อดีตชาติ) ใช้เก็บเครื่องบูชาและหีบใส่เงิน และเด็กชายปราโมท ได้ก้มศีรษะแสดงความเคารพ เด็กชายปราโมทสามารถจดจำภรรยาและญาติ คนอื่น ๆ ได้อย่างแม่นยำ รวมทั้งได้ระลึกถึงเหตุการณ์ในอดีตชาติเกี่ยวกับภรรยาและญาติ ซึ่งต่าง คนก็รับว่าเป็นจริง

กรณีของเด็กชายปราโมท ชาวอินเดีย คล้ายกับนางสาวสุภารัตน์ ชาวไทยซึ่งมีความ เหมือนกันคือ นายปรมาณันท์ในอดีตชาติได้สิ้นชีวิตเมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๘๖ แล้วได้กลับมา เกิดใหม่ในวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๔๘๗ ระยะเวลาที่ตายไปนับเป็นเดือนได้ประมาณ ๘ เดือนเศษ นับเป็นวันได้ประมาณ ๒๖๗ วัน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ถือว่าไม่นานนักจึงทำให้ เด็กชายปราโมท สามารถจดจำอดีตชาติได้ คล้ายกับกรณีของ ค.ช.สมเกียรติ ในอดีตชาติได้สิ้นชีวิต ในเดือน พฤศจิกายน ๒๕๒๖ แล้วได้กลับมาเกิดใหม่ ในวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๗ ระยะเวลาที่ตายไป ประมาณ ๕ เดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ถือว่าไม่นานนัก จึงทำให้ นางสาวสุภารัตน์ สามารถจดจำ อดีตชาติได้

ส่วนความแตกต่าง คือ กรณี เด็กชายปราโมทไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่วิญญาณของเขาที่ ออกจากร่างแล้วไปในสถานที่ใดและไปเกิดด้วยวิธีไหน ซึ่งต่างจากกรณี นางสาวสุภารัตน์ ที่กล่าว ว่าวิญญาณของตนยังติดตามญาติอยู่จนกระทั่งพบมารดาใหม่ในชาติปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามทั้ง ๒ กรณีดังกล่าวเป็นการยืนยันว่าคนตายแล้วต้องเกิดซึ่งเป็นการยืนยัน หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่า มนุษย์และสรรพสัตว์เมื่อยังมีกิเลสต้องเกิดอีก เรื่องการระลึก-

^{๑๑} สุชีพ ปุญญาณูภาพ, ตายแล้วเกิด, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาหมากูราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๓๗-๔๖.

ชาติ สำหรับพระพุทธเจ้าแล้วพระองค์ทรงระลึกชาติได้ไม่มีประมาณ ดังที่ตรัสเล่าไว้ในชาดกและทั่วไปในพระไตรปิฎก เหตุที่ทรงเล่าถึงอดีตเพราะต้องการใช้เป็นสื่อการสอนให้คนเห็น โทษเห็นภัย ในการเกิดซ้ำๆ ซากๆ เพราะการเกิดเป็นการนำมาซึ่งความทุกข์ ควรแสวงหาทางพ้นทุกข์ โดยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนบรรลู่ถึงพระนิพพาน

อาจกล่าวได้ว่าการสอนทั้ง ๓ ระดับ ดังกล่าว ทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนามีความละเอียดอ่อนและพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้านั้น เป็นการสอนที่ไม่สุดโต่งไปทางใดทางหนึ่ง กล่าวคือ ไม่ทิ้งอดีต คือไม่ติดกับกรรมในอดีตจนเกิดความเชื่อว่าผลดีและผลชั่วต่างๆ ที่เกิดกับตน ในปัจจุบันนี้เป็นเพราะกรรมในอดีต ไม่ยึดติดกับอนาคตคือ ไม่คาดหวังว่าจะเที่ยงเสมอไป แต่พระพุทธศาสนาสอนว่าควรจะได้เดินสายกลาง กล่าวคือ ทำปัจจุบันให้ดีที่สุดแล้วอนาคตจะดีเอง ดังนั้นถ้าหากยอมรับว่า พระพุทธศาสนาสอนให้เดินสายกลางตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องตามเหตุและปัจจัย ก็หมดความสงสัย

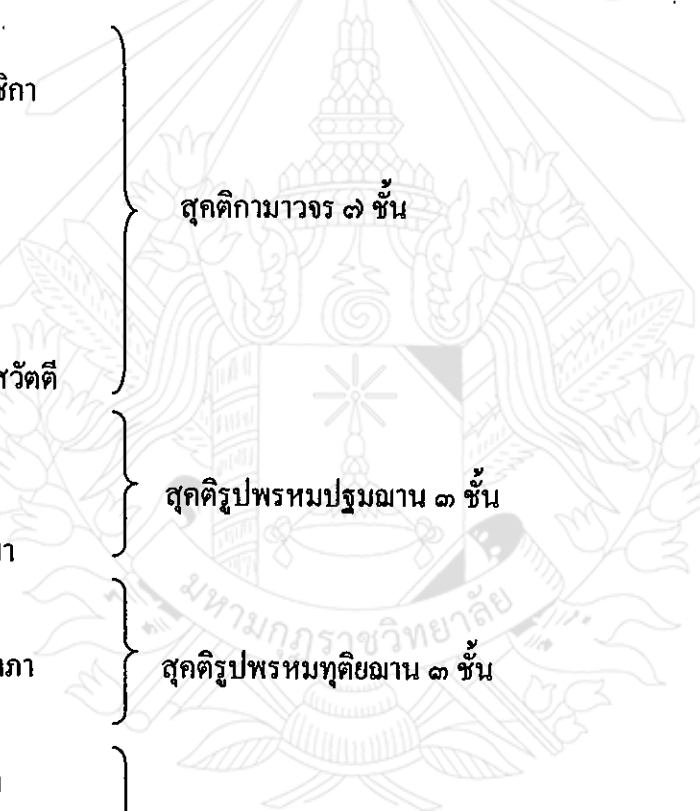
เรื่องปรโลกนั้น เป็นเรื่องจริงที่ได้รับการยืนยันจากพระไตรปิฎกที่เป็นคัมภีร์จตุรคัมภีร์คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวก ซึ่งจัดเป็นคัมภีร์ที่น่าเชื่อถือมากที่สุดของพระพุทธศาสนา ส่วนการจะพิสูจน์ว่า ปรโลกดังกล่าวมีจริงหรือไม่นั้น จำเป็นอย่างยิ่ง ที่พุทธบริษัทต้องปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติค้นคว้าทดลองด้วยตนเอง ผู้ปฏิบัติก็จะรู้จะเห็นด้วยตนเองและหมดความสงสัยในเรื่องดังกล่าว ส่วนปุถุชนคนธรรมดา หากเราไม่สามารถเห็นได้ ก็ควรจะศึกษาจากตำราที่ผู้รู้ในพระพุทธศาสนาได้แต่งไว้ และท่านเหล่านั้นก็ยอมรับว่าปรโลกมีอยู่จริง พระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์และสรรพสัตว์ที่ยังมีกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง จะต้องเวียนว่ายตายเกิดทั้ง ๓๑ ภพ ซึ่งเป็นสังสารวัฏ เป็นอยู่อย่างนี้จนกว่าจะบรรลุนิพพาน เปรียบเหมือนล้อเกวียนมี ๓๑ ชี่ ที่ต้องหมุนรอบไปเรื่อยๆ จนกว่าจะพัง คือ สภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไม่เป็นโทษของกิเลสอีกต่อไป

บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องปรโลก ทำให้ทราบว่า ปรโลกในวรรณคดีของพระพุทธศาสนา ที่มีปรากฏในพระสุตตันตปิฎกมีอยู่จริงเพราะหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่า มนุษย์ และสรรพสัตว์ที่ยังมีกิเลส ต้องเวียนว่ายตายเกิดจากโลกนี้ไปสู่ปรโลกอีก ตามแรงของกุศลและอกุศลที่ตนได้กระทำไว้ สุกตีกภและทุกตีกภจึงเป็นภพที่สรรพสัตว์จะต้องไปเกิด สำหรับสุกตีกภ นั้นเป็นสถานที่ที่มีความสุขน้อยยกเว้นคือยังติดในกามคุณ ๕ อยู่ คือ มนุษย์และสวรรค์ ๖ ชั้น มีความสุขปานกลาง คือ รูปพรหม ๑๖ ชั้น และความสุขสูงสุด ละเอียดยที่สุด คือ อรูปพรหม ๔ ชั้น เมื่อกกล่าวโดยรวมสุกตีกภในพระพุทธศาสนามีทั้งหมด ๒๖ ชั้น รวมถึงมนุษย์ด้วย มีดังนี้

-
๑. มนุษย์	}	สุกตีกภมาวจร ๖ ชั้น
๒. จาคุมหาราชิกา		
๓. ดาวดึงส์		
๔. ยามา		
๕. कुสิต		
๖. นิมมานรดี		
๗. ปรนิมมิตวสวัตตี	}	สุกตีกภรูปพรหมปฐมฌาน ๓ ชั้น
๘. ปราสัชชา		
๙. ปุโรหิตา		
๑๐. มหาพรหมา	}	สุกตีกภรูปพรหมทุติยฌาน ๓ ชั้น
๑๑. ปริตตาภา		
๑๒. อัปป์มานาภา		
๑๓. อากัสสรา	}	สุกตีกภรูปพรหมตติยฌาน ๓ ชั้น
๑๔. ปริตตสุภา		
๑๕. อัปป์มาณสุภา		
๑๖. สุกตีกภินหา	}	สุกตีกภรูปพรหมจตุตถฌาน ๖ ชั้น
๑๗. เวหป์ผลา		
๑๘. อตัณญุตตดา		
๑๙. อวิหา		
๒๐. อตัปป์ปา		
๒๑. สุกตีกภสตา		
๒๒. สุกตีกภสตี		
๒๓. อกนิฏฐา		

๒๔. อากาสนัญญาตน	}	สุดคือรูปพรหม ๔ ชั้น
๒๕. วิญญาณัญญาตน		
๒๖. อากิญจัญญาตน		
๒๗. เนวสัญญานาสัญญาตน		

เหล่านี้คือสุดคติทั้งหมดที่สัตว์จะต้องไปเกิดและพบกับความสุขตามกำลังบุญของตน

สำหรับทุกคติภพ พระพุทธศาสนามีทรรศนะว่าเป็นสถานที่ที่รองรับสัตว์ที่ทำกุศลกรรมได้มาเสวยผลแห่งกรรมชั่วที่ตนกระทำไว้ ทุกคติมีหลายระดับนับตั้งแต่มีความทุกข์น้อย จนถึงมีความทุกข์อยู่ตลอดเวลา ทุกคติภพมี ๔ ประเภท หรือ อบายภูมิ ๔ คือ

นรก มีดังนี้

๑ สัตยชีวนรก	}	มหานรก ๘ ขุม
๒ กาศสุตตนรก		
๓ สังฆาฏนรก		
๔ โรรูนรก		
๕ มหาโรรูนรก		
๖ คาปนนรก		
๗ มหาคาปนนรก		
๘ อเวจีมหานรก		
๙ กูถนรก	}	อุสสุทนรก ๕ ขุม
๑๐ กุกกุพนรก		
๑๑ สิมพลีนรก		
๑๒ อสิปิตตนรก		
๑๓ เวตรณีนรก		

ดังนั้น มหานรกแต่ละขุมมีนรกบริวารทั้งสิ้น ๒๐ ขุม ประจำอยู่ที่ประตูนรก ทั้ง ๔ ทิศทิศละ ๕ ขุม เมื่อรวมกับนรกทั้ง ๘ ขุมใหญ่ มีนรกบริวารทั้งหมด ๑๖๐ ขุม

เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน

ทุกคติภูมิดังกล่าวเป็นภพสำหรับสัตว์ที่ประพฤติกุศลกรรม จะต้องไปเกิดตามแรงของอกุศลกรรมที่ตนได้ทำไว้ ส่วนตัวแปรสำคัญที่นำมามนุษย์และสรรพสัตว์ไปเกิดในสุดคติภพและทุกคติภพนั้นมี ๒ ประการคือ

ประการที่ ๑ ตัวแปรที่นำไปสู่สุดคติ คือ กุศลกรรมมี ๓ ชั้น คือ

ชั้นทาน ชั้นศีล (กุศลกรรมบถ ๑๐) และชั้นภาวนา
 ประการที่ ๒ ตัวแปรที่นำไปสู่ทุกข์ คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ คือ
 กายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ และมโนทุจริต ๓
 ดังนั้น กุศลกรรมและอกุศลกรรมจึงเป็นแรงผลักดัน หรือตัวแปรที่นำมนุษย์และสรรพสัตว์
 ไปเกิดในสุคติภพและทุคติภพ

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การนำเสนอเรื่องปรโลกดังกล่าวมา เป็นการนำเสนอใน
 ลักษณะที่เป็นรูปธรรม หรือจะเรียกว่าปรโลกทางกายภาพที่มีอยู่จริง เป็นโลกอื่นหรือมิติอื่นที่มี
 สภาพชีวิตความเป็นอยู่ต่างจากมนุษย์อาจจะมีความสุขมากกว่าหลายเท่า หรืออาจจะมีทุกข์
 มากกว่าหลายเท่าก็ได้ สัตว์ดังกล่าว พระพุทธศาสนาเรียกว่า โอปปาดิกะ พวกที่เกิดผุดขึ้น ซึ่งตาของ
 คนธรรมดาทั่วไปไม่สามารถมองเห็น แต่สำหรับพระพุทธศาสนาเชื่อว่ามืออยู่จริง เพราะความรู้
 ขั้นสูงในพระพุทธศาสนา คือ การได้บรรลุอภิญญา ๖ ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการภาวนา ดังนั้นภิกษุ
 หรือพุทธบริษัท ที่ได้บรรลุอภิญญาดังกล่าวมีจิตทิพย์เป็นต้น จึงจะสามารถมองเห็นสภาพชีวิตของ
 สัตว์ประเภทโอปปาดิกะได้ ส่วนผู้ที่ยังเป็นปุถุชนในฐานะที่เป็นชาวพุทธควรเชื่อคำสั่งสอนของ
 พระพุทธเจ้า และพระอรหันต์สาวกที่ท่านได้รู้ได้เห็นแล้วบอกต่อ เพื่อให้มนุษย์ทำดีละเว้นกรรมชั่ว
 กล่าวคือ ความเชื่อเรื่องปรโลก เป็นผลดีแก่ผู้เชื่อ เนื่องจากว่าเป็นสัมมาทิฏฐิที่สำคัญข้อหนึ่งใน
 พระพุทธศาสนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการทำวิจัยครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังต่อไปนี้
 เนื่องจากเรื่องปรโลก (นรก สวรรค์) จัดว่าเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา
 ระดับศีลธรรมขั้นพื้นฐานที่ควรมีอยู่คู่สังคมไทยและคนทุกคน ถ้าคนในสังคมช่วยกันปลูกฝังเรื่อง
 ปรโลกดังกล่าว ให้คนชอบการทำความดี และเกลียดการทำความชั่ว อย่างจริงจังแล้ว จะทำ
 ให้สังคมเกิดความสงบสุข ประเทศชาติก็จะมีความมั่นคงยั่งยืน เพราะได้พลเมืองที่ดีมีศีลธรรม
 ดังนั้นสถาบันหลัก ๆ ๔ สถาบัน คือ สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว และ
 รัฐบาล ควรส่งเสริมสนับสนุนปลูกฝังศีลธรรมเรื่องปรโลกดังต่อไปนี้

สถาบันศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณซึ่งมีองค์-
 ประกอบที่สำคัญ คือ ศาสนา พระธรรม และพระสงฆ์รวมเรียกว่า พระรัตนตรัย โดยเฉพาะ
 พระสงฆ์ (พุทธบริษัท) ควรให้ความสนใจศึกษาคำสอน (ปริยัติธรรม) ของพระพุทธเจ้าให้เข้าใจ เมื่อ
 เข้าใจแล้วควรนำหลักคำสอนดังกล่าวมาปฏิบัติ(ปฏิบัติธรรม)เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งจะก่อให้เกิด

ผล (ปฏิเวธธรรม) เมื่อรู้และเข้าใจแล้วควรบอกต่อโดยวิธีการเทศนา บรรยาย เป็นต้น ให้คนในสังคมได้รับรู้หลักคำสอนเรื่องปรโลกซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีต่อพระพุทธศาสนา ต่อประเทศชาติที่ยั่งยืนต่อไป

สถาบันการศึกษา ควรจัดให้มีการเรียนการสอน เรื่องปรโลก (นรก สวรรค์) โดยวิธีการสอดแทรกเนื้อหาให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรื่องดังกล่าวให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนชอบทำความดี ละอายต่อการทำความชั่วและไม่ประมาทชั่วในชาตินี้ เป็นต้น

สถาบันครอบครัว โดยเฉพาะพ่อ แม่ ควรแนะนำสั่งสอนบุตรหลานของตน เพื่อเป็นการปลูกฝังแต่ด้วยใจ ซึ่งจะเป็นผลดีแก่ตัวเขาเองและประเทศชาติในอนาคต

รัฐบาล ควรตระหนักว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในประเทศ เป็นเพราะคนขาดจิตสำนึก ไม่กลัวบาปกรรม จึงเป็นเหตุให้คนทำความชั่วในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ดังนั้นรัฐบาลควรหันมาปลูกฝังส่งเสริมให้คนในสังคมเห็นคุณค่าของการทำความดี โดยการปรับทัศนคติที่เห็นผิดของคนในสังคม ไม่ยกย่องคนชั่ว ไม่เป็นทาสของวัตถุ โดยส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการปฏิบัติธรรมทางศาสนา และการศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นการพัฒนาคุณภาพคนครบ ๓ ระดับ คือ ทางกายและวาจา ให้อยู่ในกฎระเบียบของบ้านเมือง และทางใจให้มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อการกระทำของคน โดยการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น หลักทาน ศีล และภาวนา เป็นต้น มาเป็นแบบแผนพัฒนาประเทศไทยของเรา

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

เรื่องปรโลก เป็นเรื่องที่คนในสังคม โดยเฉพาะพุทธบริษัททุกระดับควรหันมาให้ความสนใจ ส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรม และศีลธรรม ให้คนชอบการทำความดี ไม่ทำความชั่ว เพราะจะเป็นการเชิดชูธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ชัดเจนและดำรงอยู่คู่สังคมตลอดไป ซึ่งจะส่งผลให้คนในสังคมมีความสุขและควรศึกษาจากตำราทางพระพุทธศาสนาให้เกิดความเข้าใจ ดังนั้นเรื่องปรโลกจึงมีความสำคัญ เพราะจัดว่าเป็นพื้นฐานของศีลธรรมที่ควรมีอยู่คู่สังคมตลอดไป

จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรมีผู้ทำการวิจัยเรื่องปรโลกในแง่อื่น ๆ อีก เช่น

๑. ศึกษาเปรียบเทียบปรโลกในพุทธศาสนากับปรโลกในศาสนาพราหมณ์

๒. ศึกษาความเชื่อเรื่องปรโลกในพระพุทธศาสนาของคนไทย

๓. ศึกษาเรื่องปรโลกที่มีอิทธิพลต่อคนในสังคมชนบท

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

๑. พระไตรปิฎก

การศาสนา, กรม. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา. เล่มที่ ๕, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๖, ๑๘, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๘, ๓๐, ๓๑, ๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๒. หนังสือทั่วไป

คณะศึกษาศาสตร์. ๗๒ ปี พระวิสุทธิญาณเถร (สมชาย ฐิตวิริโย). [ม.ป.ท.] : สำนักพิมพ์อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๐.

คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง. อนุพุทธประวัติ ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๕.

ประยงค์ แสนบูรณ, ดร., รศ. ปรัชญาอินเดียม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). นรก – สวรรค์ในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๗.

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๘). ภูมิวิลาสินี. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิธรรมกาย, ๒๕๔๔.

พระพิจิตร ฐิตวณฺโณ. ตายแล้วไปไหน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). ปัญหานานาชาติ. กรุงเทพมหานคร : พรติวการพิมพ์, ๒๕๓๕.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา. ปริงคเฑที่ ๕ เล่ม ๑. พระนคร : สมองการพิมพ์, ๒๕๓๕.

พระเทพวรคุณ (สมาน สุเมโธ ป.ธ. ๘). อดีตเป็นชาย หลังตายเกิดเป็นหญิง. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๕.

พุทธทาส ภิกขุ. หัวใจของธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

พจนานุกรม บาลี ไทย ฉบับภูมิพโลภิกขุ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๖๖.

พินัน คอกบัว, รศ. “รายงานการวิจัยเรื่อง แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตาย-
เกิดในพระพุทธศาสนา”. กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๑.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏ,
๒๕๔๐.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.

_____. พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา. ธรรมวิภาค ปริเฉท ๒. กรุงเทพ-
มหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏฯ, ๒๕๓๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พจนานุกรม ศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย - อังกฤษ • อังกฤษ - ไทย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. ตายแล้วเกิด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

สุทธิ กิบาลแทน. ศัพทานุกรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทไทยร่วมเกล้า, ๒๕๓๕.

สุนทร ณ รั้งยี, รศ.ดร. พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. กรุงเทพฯ : หจก.หอรัตนชัยการพิมพ์,
๒๕๔๐.

เสถียร พันธรั้งยี, ศ. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณ์ราช-
วิทยาลัย, ๒๕๓๔.

๓. วิทยานิพนธ์

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสนคหบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

๒๕๓๓.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระพงศธร แก้วลาน
- เกิด : ๑๐ ธันวาคม ๒๕๒๒
- ภูมิลำเนา : ๒๓๔ / ๔ บ.โนนบ่อ ต.พระยืน อ.พระยืน จ.ขอนแก่น
- ที่อยู่ : ๔๕๕ / ๕ วัดป่าแสงอรุณ ต.พระลับ อ.เมือง จ.ขอนแก่น ๔๐๐๐๐
- วุฒิการศึกษา :
- พ.ศ. ๒๕๔๔   นักธรรมเอก
  - พ.ศ. ๒๕๔๖   ศน.บ. (ศาสนาและปรัชญา-พุทธศาสตร์)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
  - พ.ศ. ๒๕๔๘   ประโยค ๑-๒ จากวัดป่าแสงอรุณ อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น

